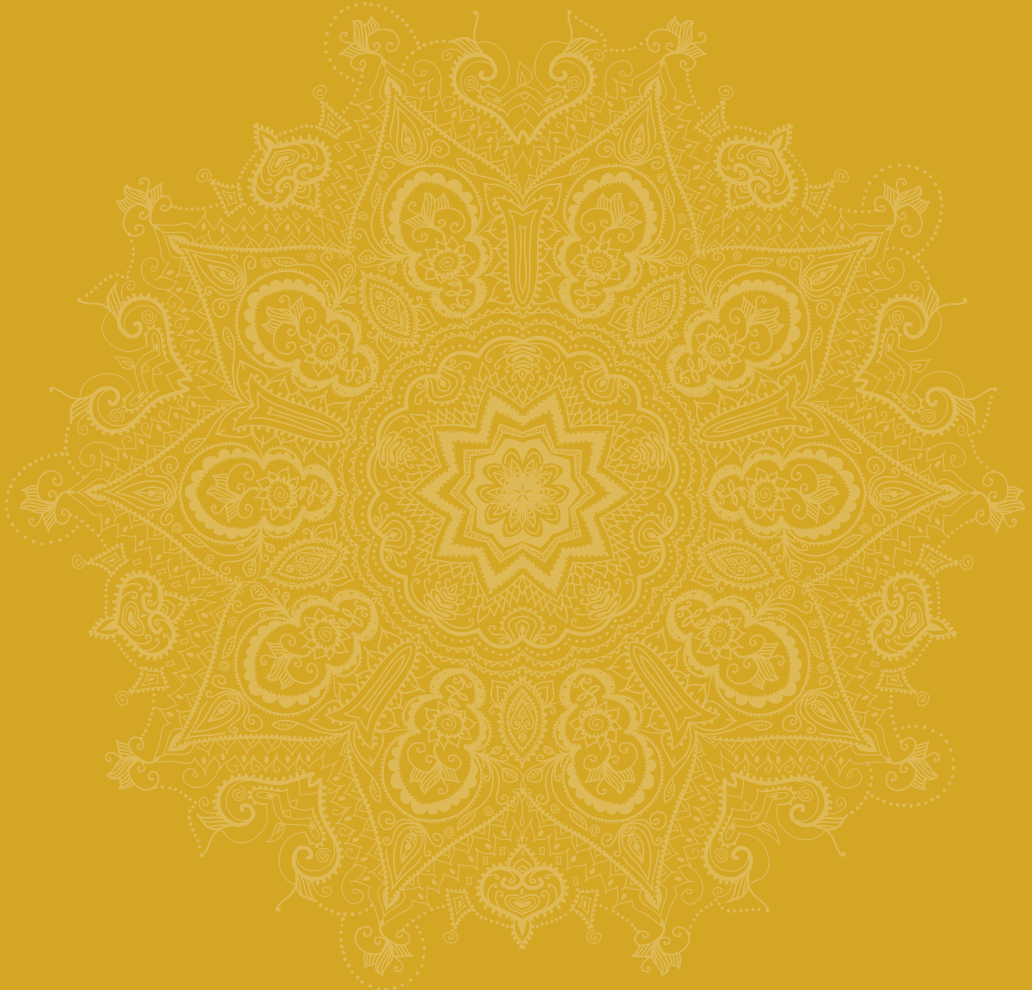

SOSYAL VE KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

The Journal of Social and Cultural Studies

SAYI / ISSUE: 18 CİLT / VOLUME: 9 YIL / YEAR: 2023

SOSYAL VE KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

SOSYAL VE KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ (SKAD)
THE JOURNAL OF SOCIAL AND CULTURAL STUDIES (JSCS)

Derginin Sahibi

Sakarya Üniversitesi adına,
Prof. Dr. Hamza AL
Owner of the Journal
Prof. Dr. Hamza AL

Editör

Prof. Dr. Vildan COŞKUN
Editor
Prof. Dr. Vildan COŞKUN

Yardımcı Editör

Arş. Gör. Dr. Hüseyin Zahid KARA
Assistant Editors
Rsc. Assist. Dr. Hüseyin Zahid KARA

Teknik Editörler

Arş. Gör. Dr. Hatice KILAR
Arş. Gör. Gülistan ÜNAL
Technical Editors
Rsc. Assist. Dr. Hatice KILAR
Rsc. Assist. Gülistan ÜNAL

Dil Editörü (Türkçe)

Doç. Dr. Muhammed HÜKÜM
Language Editor (Turkish)
Assoc. Prof. Muhammed HÜKÜM

Yabancı Dil Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Özden ŞAHİN ER
Foreign Language Editor
Asst. Prof. Özden ŞAHİN ER

Sekreteryaya

Ass. Şeyma EROL
Secretariat
Ass. Şeyma EROL

Taranan İndeksler/ Indexed by:
Index Copernicus
SOBİAD

ISSN: 2149-2778 **e-ISSN:** 2667-4718

Cilt/Volume: 9

Sayı/Issue: 18

Yıl/Year: 2023

İletişim/Contact: Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Esentepe Yerleşkesi,
54187 Serdivan /Sakarya.

Tel/Phn: 0264 295 72 23

E-posta: skad@sakarya.edu.tr

Not: Dergiye makale göndermek için <http://dergipark.org.tr/skad> adresine mail gönderebilirsiniz. Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi hakemli bir dergidir ve yılda iki sayı olarak yayınlanmaktadır. Her sayı için editörle birlikte bir sayı editörü de görev alır. Bu dergide yayınlanan makalelerin bilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir; fikirlerden editörler sorumlu tutulamazlar. Dergide yayınlanan makalelerin tüm yayın hakları Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi'ne aittir. Makaleler, önceden izin alınmaksızın tamamen veya kısmen herhangi bir şekilde basılamaz ve çoğaltılamaz. Ancak bilimsel amaçlar doğrultusunda, kaynak göstermek kaydıyla özetleme ve alıntı yapılabilir.

Note: *In order to submit manuscripts to the journal you can send email to the editors, <https://dergipark.org.tr/en/pub/skad> Journal of social and cultural studies is a peer-reviewed and refereed journal publishing articles three times a year in various disciplines of social sciences. The journal, however, is published with a specific topic for its each issue. There is an additional 'issue editor' who serves as co-editor for each special issue. Opinions expressed in the Journal belong solely to the authors. Editors are not responsible for ideas. All that is published in this Journal is copyrighted and all rights reserved. Neither as a whole nor in part may the articles published in this Journal be reproduced or distributed in any way or through any digital storage and retrieval system without permission. We allow, however, brief quotations and abstracts for scholarly purposes.*

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Bayram Ali KAYA (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Yılmaz DAŞÇIOĞLU (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayşe AYÇİÇEĞİ DİNN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Victoria R. HOLBROOK (Ohio State University)
Prof. Dr. İsmail COŞKUN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfi KENAN (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Fahri ÇAKI (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf GENÇ (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Kenan ÇAĞAN (Samsun Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeynep TARIM (İstanbul Üniversitesi)
Dr. Hatice UĞUR (Leipzig Üniversitesi)

Sayı Hakemleri / Referees for this Issue

Prof. Dr. Engin YILDIZ (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedrettin KESGİN (Yalova Üniversitesi)
Prof. Dr. Beyhan KANTER (Fırat Üniversitesi)
Doç. Dr. Adem BÖLÜKBAŞI (Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Aydın AKTAY (Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. İpek Beyza ALTIPARMAK (Bursa Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU (Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Dilara USTABAŞI GÜNDÜZ (KTO Karatay Üniversitesi)
Doç. Dr. Recep YILDIZ (Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Selami ALAN (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Doç. Dr. Şenol ÖZTÜRK (Kırklareli Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Serhat ARSLAN (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ALTUNKAYA ERDOĞMUŞ (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Osman METİN (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Hakan YILMAZ (Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Samet ÇAKMAKER (Sakarya Üniversitesi)
Arş. Gör. Taner ALGAN (Fırat Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Melek ÇAYLAK / 1

Sosyal Kimlik İnşasında Damgalanmanın Rolü
The Role of Stigmatization in Social Identity Construction

Öznur YILMAZ ALTUN / 23

Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Gençlik(ler) Sosyolojisi Üzerine Nicel Bir Araştırma
A Quantitative Study on Youth(s) Sociology in the Context of Gender

Arif DURĞUN & Ebrar MERDE / 38

Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Analizi
Analysis of Social Policies and Social Services for the Elderly in Turkey

Mustafa MORAL / 63

İki Medeniyetin Karşılaştığı Yer: Hay Bin Yakzan ve Robinson Crusoe Üzerine Bir İnceleme
Where Two Civilizations Meet: A Review on Hay Bin Yakzan And Robinson Crusoe

Saliha KARAKÖSE / 83

“Hükümet Kadın” Filminin Göstergebilimsel Analizi
Semiotic Analysis of The Movie “Government Woman”

Yeliz KARADENİZ / 103

Covid-19 İle Mücadelede Büyükşehir Belediyelerinde Sosyal Belediyeciliğin Rolü
The Role of Social Municipalism in Metropolitan Municipalities in Combating Covid-19

Alper KELEŞ / 126

The Possibility of Fidelity in Adaptations: The Case of Director Michael Haneke
Film Uyarlamalarında Esere Sadakatin Olabilirliği ve Bir Yönetmen Michael Haneke

Yusuf GENÇ, Hasan Hüseyin TAYLAN, Hüseyin Zahid KARA, Hülya YILDIZ & Fatmanur ALSANCAK / 138

Family Profile of Substance Addicted Individuals
Madde Bağımlısı Bireylerin Aile Profili

Sosyal Kimlik İnşasında Damgalanmanın Rolü

The Role of Stigmatization in Social Identity Construction

Melek Çaylak ¹

Öz

Bireylerin toplumsal yaşam içerisindeki konumları, beklentileri ve kimlikleri, kendileri gibi olmayanlar tarafından oluşturulan bir sosyal kimlik inşası içerisinde şekillenmektedir. Bu sebeple bireylerin yaşadıkları toplum ile kurduğu ilişki, üyesi olduğu grup ve bu grubun o toplumdaki diğer gruplarla ilişkileri çerçevesinde sosyal kimlik edinimi gerçekleşmektedir. Sosyal kimliğin şekillenmesinde olumlu ya da olumsuz bir takım etkenler söz konusu olabilmektedir. Bu açıdan sosyal kimliğin oluşumunda damgalanma kişisel ve toplumsal anlamda önemli bir yer edinmektedir. Damga, Goffman'ın ifadeleri ile “*damgalanan bireye daha az değer verme davranışı, bu etiketi taşıyan insanların daha az istenebilir ve neredeyse insan gibi algılanmaması*” olarak tarif edilir. Becker'a göre ise toplumsal gruplar, oluşturdukları kurallara uymayanları “dışarıdakiler” olarak etiketler ve sapmayı yaratırlar. Bu anlamda grup dışı olanlar yani normal dış olanlar damgalanmaktadır. Damgalanan bireyler için oluşan olumsuz imaj, sosyal kimliklerini negatif şekilde etkilemektedir. Bu kimlik inşasında en önemli tavır ön yargılardır. Önyargılar, toplumun damgalanan bireylere karşı tavır almasına, onların toplumdan dışlamalarına, ayrımcılığa maruz kalmalarına, toplumsal aidiyet duygularının zayıflamasına etki etmekle birlikte, toplumsal bütünleşmenin sağlanamamasına ve çatışma kültürünün oluşmasına ya da hak mücadelesi çerçevesinde oluşan toplumsal hareketlerin doğmasına da neden olmaktadır. Bu açıdan sosyal kimlik inşasında, gerçek ve görünen sosyal kimlik bağlamı irdelenerek, normallik ve anormalliğin vurgusu, ötekinin rolü ve damgalanmanın kişisel ve toplumsal söylemlerine değinilecektir.

Anahtar kelimeler: Sosyal Kimlik, Damgalanma, Normallik, Öteki, Toplumsal Dışlanma

¹ Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, melekçaylak.edu@gmail.com ORCID Numbers: 0000-0002-5604-7540

Bu makale İntihal.net sistemi tarafından taranmıştır.

Gönderim Tarihi: 07 Ekim 2022

Kabul Tarihi: 27 Ekim 2022

Erişim Tarihi: 27 Haziran 2023

Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)

Abstract

The individual in social life is in the construction of a social identity established by those who are not like him in the status, anticipations and identity. Social identity is the period when the individual gets "own identity" within the framework of relations with other groups in society in the context of society individual relation. Goffman describes as "less valued behaviors of the individual who is stigmatized, people who have this label are desirable and almost not perceived as human". According to Becker, social groups label those who do not comply with the rules as "outsiders" and create a deviation. In this sense, out-of-group ones are stigmatized except for the normal ones, and social identity acquisition has a negative meaning when more negative images are created for the stigmatized ones. The most important attitude in this identity construction is prejudices. In the result of these prejudices, it cause to take steps against the stigmatized individuals, to expel them from society and to be expelled discrimination, to weaken social belonging feelings, to the failure of social integration, and to bring culture conflict in society. In this respect, in the construction of identity Social real and visiable social identity will be examined and the emphasis of normality and abnormality, the role of the other and the personal and social discourses of the stigmatization will be addressed.

Keywords: Social Identity, Stigmatization, Normality, Other, Social Exclusion

1. Giriş

Kimlik oluşumuna yönelik sosyolojik açıklamalar, bireylerin kimliğini algılaması/algılanması kendi dışındaki bireylerle olan sosyal etkileşimi sonucu oluştuğu şeklindedir. Bu açıdan bireyler sahip oldukları kimlikleri ile toplumda bir yer edinme, statü kazanma ya da olumsuz yüklenen kimlik edinimi sebebiyle toplum tarafından dezavantajlı konuma itilmekte dolayısıyla baskı altında bulunmaktadır. Bu baskı bireylerin, kimlik oluşturma, sosyalleşme ve sosyal organizasyon içerisine katılımlarını kısıtlamaktadır. Bu kısıtlanmışlık durumu bireylerin sosyal ilişkilerinin düzenlenmesinde sorun oluşturabilmektedir.

Bireylerin sosyal kimlik inşası öncelikle kimlik söylemi içerisinde değerlendirilmektedir. Bu açıdan sosyal kimlik, bireylerin sahip oldukları kimlik kavramının anlamlandırılmasına ve damgalama eğilimleri ile oluşmaktadır. Bireyler damgalanma ile var olan ön yargıları destekler nitelikte davranmaktadır. Bu davranışı tetikleyen etmen Pigmalion etkisi yani Merton'un ifadesiyle *"kendi kendini gerçekleştiren kehanet"* olarak ifade edilmektedir. Merton bu ifadeyi, *"başlangıçta hatalı olan bir durum tanımının yeni bir davranışa yol açması ve bu davranışın başlangıçtaki yanlış tanım veya yargıdan doğru hale gelmesi olarak"* tanımlamaktadır (Bilgin,2014:81). Dolayısıyla bireylerin sosyal kimlik oluşumundaki damgalanmanın rolünün negatif anlamlar ifade edebildiğini söylemek mümkündür. Bireylerin özellikle sosyal kimlik oluşumunda diğeri tarafından nasıl algılandıklarının önemi açıktır. Sosyal etkileşim ile damgalanmak arasındaki ilişki bağlamında sosyal kimlik oluşumunu anlamak çalışmamızın omurgasını oluşturmaktadır.

Sosyal kimlik konu bütünlüğü açısından kimliği oluşturan etmenlerden yani kimlik, benlik, ayna benlik gibi kavramların ışığında tanımlanabilmektedir. Çalışma içeriği açısından da sosyal kimliğin oluşmasına etki eden, toplumsal bir yargı oluşturma potansiyelini içinde barındıran damgalama eyleminden ve bu eylemin oluşturduğu damgalanan kimliğin oluşum süreci üzerinde tartışılacaktır. Kısaca, damga ve normallige yapılan vurgu ile oluşturulan öteki algısı ışığında sosyal kimlik inşası tartışılacaktır.

2. Kimlik, Sosyal Kimlik ve Öteki ile Kurulan İlişki

2.1. Kimliğin Oluşum Süreci ve Benlik

Kimlik kavramı, psikolojik ve sosyolojik yönleri içinde barındıran dinamik bir kavramdır. Bu açıdan sosyal psikolojide kimlik ve benlik kavramları yakın ilişki içerisinde değerlendirildiği gibi, özdeş anlamalarda da kullanıldığı görülmektedir. Kimliğin düşünürlerce farklı tanımlamaları bulunmakla birlikte, genel olarak kimlik kendini ifade etme, tanımlama,

anlamlandırma ve toplumla bütünleştirme imkanı veren, kendisine ve diğerlerine yönelik bakışın belirlenmesi ve aidiyet duygusunun oluşmasında etkin rol oynayan, bireyin kendi değerini biebilme hali olarak ifade edilmektedir (Meral, 2011;3). Net bir tabirle kimlik, bireyin kendisini nasıl tanımladığı ile ilgili olup, bireyin kendisi ile ilgili sahip olduğu temsilleri barındırmaktadır. Kimlik; bireyin kendi tanımlama, kavrama, kendi bilincine varma şeklinde sosyalleşme sürecinde edindiği bir kavrayıştır (Bilgin,2014:96). Kimliğin bir çırpıda verilmediğine, yaşam boyunca oluşup geliştiğine, resmi kayıtlarda grnenlerle sınırlı olmadığına, insanların büyük çoğunluğunun dinsel bir geleneğe, bir ulusa, bazen iki ulusa, etnik ya da dilsel bir gruba, bir aileye, bir mesleğe, bir kuruma, bir sosyal çevreye bağlılıkla olan ilişkisine vurgu yapan Maaloof (2017:16), kimliği “*Kimliğim beni başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir.*” ifadesiyle tanımlamaktadır.

Bireylerin kendi kimliklerini tanımlamaları kendilerine atfettikleri anlamlar bütünüyle gerçekleşir. Dolayısıyla toplumsal alan içerisinde bireylerin kendilerini diğerleri ile etkileşimde içindeyken nasıl konumlandıkları ve kendilerini nasıl tanımladıkları ile yakından ilgilidir. Bu kendini tanımlama belli başlı ögelerle gerçekleşmektedir. Bu geler kimlik inşasında bireyin dışındaki diğerinin varlığının göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu geler; “Ayna ben”, “Karşılaştırma”, “Grup aidiyetlerini dile getirmek”, “Sosyal statü”dr. İlk olarak Ayna ben; bireylerin dışındakilerin bireylere yansıtığı özellikleri ifade etmektedir. Ayna benliğin tanımlanmasında diğerlerinin etkisi söz konudur. Karşılaştırma ise; bireylerin kendilerini tanımlamayı diğerleri ile karşılaştırarak yapmasını ifade etmektedir. Grup aidiyetlerini dile getirmek; bireylerin, tekil özelliklerden ziyade grubu aidiyetini ne çıkarmaya çalışma söz konusudur. Son olarak sosyal statü kavramı ile; bireylerin kendilerini konumlandırımları ve sahip olunan statüye ait rollerle ilişkilendirilmesinden kaynaklanmaktadır (Bilgin,2014:84-85).

Dolayısıyla ayna ben, karşılaştırma, grup aidiyetini dile getirme ve sosyal statü ögelerinden hareketle kimlik inşasının, sosyal çevreden bağımsız olarak şekillenmediği, bunun aksine sosyal evre, bireyin kendisi ve diğerleri arasındaki farklılaşmaları da içermektedir. Diğer taraftan kimlik, bireyin diğerleri ile arasında kurduğu zdeşleşmelerden hareketle oluşmaktadır. Kimliği oluşturan benlik imgesinde “farklılık duygusu”, “tutarlılık ve süreklilik” duygusu bir araya gelmekte ve kimlik bu iki olguyu birden içermektedir. Erikson’un (1960:53) kimliği tarif etmesinden de anlaşılacağı gibi kimlik; bir bilinç ve süreç olarak tanımlar. Bilinç, bireyin kendi özelliğine vurgu yaparken, süreç, kendi sürekliliğini sağlamada bilinç dışı çabası ve bir grup aidiyetini içermesidir. Bireylerin kimlik oluşumunda bir ayna ilişkisi oluşur. Bu ilişki süreci,

diğerlerinin yargılama şekli, bireyin kendini değerlendirmesi ve diğerlerinin bireyi yargılama tarzını kendi değerlendirişi olarak tanımlanır. Ayna aşamasında gerçekleşen özdeşleşme, Hegel'in "Köle Efendi Diyalektiği" kavramı bağlamında kölenin kendisini efendisinden ötürü tanımlaması ya da tam tersine vurgu yapması ile benzerdir (Bilgin,2014:119). Yani her şey zıttıyla tanımlanır. Birey ancak diğerinin vasıtasıyla kendilik bilinci olarak kendini tanıır. Kendilik bilinci olmak için ise "arzulayan bilinç" olarak diğerini inkar etmesi gerekir. "Arzulayan bilinç" öznedir ve diğerlerini nesne konumuna iterek kendi bilincinin farkındalığını oluşturur. Kendini diğer bilince göre konumlandırır. Bu da kimlik oluşumundaki ayna aşamasına özdeştir.

Kimlik oluşumunda önemli olan kavramlardan biri de benlik kavramıdır. Benlik kişisel olarak bireylerin kendilerine ilişkin bilinç edinme yetisi olarak ifade edilmektedir. Bireyin kendinin farkında olması, bilinç düzeyinin sağlanmış olması olarak da tanımlanmaktadır. Bu açıdan benlik bizim dış görünüşümüz hakkındaki düşüncelerimiz, oluşan yargıya yönelik fikrimiz ve ve duygumuz ile açıklanmaktadır (Bilgin,2014:101).

Diğer taraftan sosyal benlik kuramcısı Mead benliği ifade ederken, benliğin doğuştan getirilen bir durum olmaktan ziyade, süreç içerisinde toplumsal bir takım uyaranlar ile öğrenilen bir durum olduğunu belirtmektedir. Buna bağlı olarak sosyal benliğin inşasında iki ana benlik türünden bahsedilir. Bunlar birisi "özne ben" diğeri ise "nesne ben"dir. Bu iki benlik türü benliği oluşturan içsel ve dışsal uyaranlar ile bireylerin bilinçlilik hali üzerindeki durumu ifade etmektedir. Bu benlik türleri, "bireysel varlık" ve "genelleştirilmiş öteki" ayrımını açıklamak için bir formülasyon şeklinde kullanılmaktadır. "Özne benlik" ve "nesne benlik" arasındaki ayrım, sosyal benliğini oluşturmaya çalışan bireyin sadece kendi eylemlerini fark etmesi değil, kendisi dışındakilerin eylemlerine de tepki verebilmesi ve kendi eylemlerini gözlemleme yetisine sahip olabilmesidir. Mead'e göre öznel benlik, içgüdüseldir fakat deneyimlenme yoluyla ortaya çıkabilmektedir. Çünkü bireyler ancak eylemleri sonrasında oluşan duyusal kabuller ile eylemlerine dair bir bilinç geliştirirler. Dolayısıyla diğerlerine karşı tepkide bulunan eylemin gerçekleşmesi özne benliğin ortaya çıkmasıyla mümkün olur. Özne benlik, arayışta olmayı, bulmaya yönelik ilgiyi ve gerçekleştirme çabasını ifade eder. Özne benlik, bireyin eylemler karşısında doğrudan kendini göstermediği ama ötekilerin tutumlarına karşı geliştirdiği tepki ile ortaya çıkmakta ve nesne benlik ile burada ayrılmaktadır. Nesne benlik, ötekilerin tutumlarına yönelik bilinçli farkındalık ile gelişen ve oluşmasında ötekinin tutumlarının önemli olduğu bir kavramdır. Mead'e göre benlik kendi üstüne düşünebilen, algılayabilen,

eleştirebilen, bir bilinç oluşturur. Oluşan bu bilinç öteki ile karşılaştığında takındığı tutumu da belirlenmektedir (Mead, 1964; Mead, 1934:174-175).

Dolayısıyla özne benlik, oluşum sürecinde kendinden menkul bir şekilde bilinç düzeyi geliştirirken, nesne benlik, ötekinin tutumuna yönelik oluşan bir bilince atıf yapar. Bu sebeple nesne benlik ötekinin tutumu yoluyla benliği inşa etmektedir. Özne benlik ise kendi eylemleri üzerinden bilinç oluşturma ve bu eylemler üzerinde düşünme yoluyla benliği inşa eder. Düşünümseldir, yani kendimizi diğerlerinin gözüyle algılamamızdır (Goode,1994:103). Bu kendi üzerine düşünme bilinci, kendisi dışındakilerle oluşan birliktelik ile kişilere verilen roller sosyal kimliğin oluşmasına etki etmektedir.

2.2. Sosyal Kimliğin Oluşum Süreci

Sherif ve Tajfel tarafından geliştirilen toplumsal kimlik kuramına göre, birey kendi kimliğini içinde bulunduğu gruplarla özdeşleşerek hazırlamaktadır. Tajfel (1982;2) sosyal kimliği, *“bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ilişkin bilgisinden ve bu üyeliğe yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır.”* şeklinde ifade etmektedir. Sosyal kimlik, içinde bulunulan sosyal grupların bireylere yüklediği anlamdan, kabul ve onaydan bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla sosyal kimlik, benlik algısının öznel ve nesnel yönünün grup ile ilişkisinin yansıdığı noktada meydana gelmektedir.

Kimlik sosyal, bireyin kendisini ait hissettiği, toplumsal grupların idealleri ve değerleriyle olan bütünleşmesiyle oluşmaktadır (Hakan,1995:147). Bu açıdan milliyet, ırk, cinsiyet gibi belli kategorilere yönelik aidiyetin oluşmasında sosyal kimlik belirleyici olurken, kişisel kimlik, bireye özgü daha spesifik özellikleri belirlemektedir (Hogg ve Abrams,1998).

Kimliğin oluşturulması ve sürdürülmesi, yaşamlarımız boyunca diyalojik olarak devam eder. Bu anlamda kimlik, bireyin başkalarıyla kısmen açık kısmen kapalı olarak kurduğu diyalogla oluşturulur (Taylor,2010:55). Bu diyalog hem kişisel kimliğin oluşması hem de kolektif kimliğin tanımlanması ve özümsemesi açısından önemlidir. Bu anlamda Turner, kişisel kimliği, özerkliğin ve bağımsızlığın öne çıkarılması olarak tanımlarken, toplumsal kimliği, kişisel kimliğin yok olması şeklinde tanımlamaktadır (Zıllıoğlu, 2008: 21-22).

Kolektif bir gruba ait olmak, bireyin kendi kimliği ile ilgili bilgi edinmesini sağlayacaktır. Bireyin kimliği, onun kendi aidiyet grubunda oluşturduğu saygınlığa ve grubun diğer gruplar karşısındaki konumuna da bağlıdır. Bireyin ait olduğu grup ile dış grup arasında görülen keskin farklılaşma, kendi pozitif kimliğini diğerlerine dayatmaya yönelik bir mücadele olarak görülmektedir. Aidiyet grubuyla özdeşleşmek, bireyde güvenlik ve gurur duygusu

oluşturmaktadır. Diğer taraftan aidiyet grubunun, başka bir gruba karşı üstünlüğünü açıklaması, bireylerin kişisel rekabetten kolektif düşmanlığa geçmelerine yol açmaktadır. Kolektif “biz”, diğerlerine karşı kendi varlığını ortaya koyar. Kendi dışında olanların bir tehdit olduğu duygusu, grubun iç bağlılığını desteklerken aynı zamanda diğerlerine saldırarak ya da rekabet ortamlarını oluşturarak bu bağlılığın doğrudan etkileyicisi olur (Schnapper,2005:151-152).

Sosyal kimlik, bireylerin bir sosyal grup tarafından kişiliklerine yönelik algılanan tutum ve karakterini kapsar. Yani sosyal kimlik, bireyin kendi kimliğini edinme sürecinde toplum ile kurduğu bağ ile üyesi bulunduğu grup ve o grubun toplumda bulunan diğer gruplarla kurduğu ilişki bağlamında gelişir (Tajfel,1981:68). Bireyin kimliğini edinirken, kendini güvende hissetmesi, yaşamını planlaması ve istikrarlı ilişkiler kurması için gerekli sosyal çevreye ihtiyacı vardır. Bu sosyal çevre aracılığı ile bireylerin yaşamları anlam kazanacak, geniş toplum içinde yer edinecek, varoluş açısından gerekli yetenek ve becerileri sağlayacaklardır (Parekh,2002:169). Bu açıdan sosyal çevre sosyal kimlik edinimi için önemli bir rol oynadığı gibi, sosyal kimlik edinme sürecinin hangi etmenlerce çerçevesineceği hakkında da bizlere fikir vermektedir.

Sosyal kimliğin oluşmasında birkaç varsayımdan bahsedilmektedir. Öncelikle bireyler her zaman olumlu bir benlik oluşturma eğilimdedirler, bu sebeple benlik saygılarını korumak, artırmak ve olumlu bir sosyal kimliğe erişmek isterler. Ayrıca bireyler sosyal kimliğin olumlu kurulması için, ait olduğu grup ile ötekiler arası yapılan karşılaştırmada iç grubu pozitif olarak tanımlar. Eğer iç grup ve dış grup arasında prestij açısından farkların belirginleşmesi ve bireylerin sosyal kimliği üzerinde olumsuz etki oluşturması halinde, bireyler gruptan ayrılıp, pozitif imaj oluşturabilecekleri gruplara katılmakta ya da mevcut grubun imajını olumlu şekilde değiştirmeye gayret etmektedirler (Tajfel ve Turner,1979: 40). Bu varsayımlardan anlaşılan, sosyal kimlik kendini tanımlarken daha çok olumlu imaj ile örmeye çalışmakta, olumsuz söylem ve eylem içerecek grup aidiyetlerinden kaçınmaktadır.

Diğer taraftan sosyal kimliğin edinmesi süreci belli aşamalarla meydana gelmektedir. İlk olarak bireylerin belli kategorilerle tasniflenmesini ifade eden “sosyal sınıflandırma” aşamasıdır. Bu aşamada kişiler belli özellikler ile gruplanır ve gruplandıkları o yapı ile sosyal kimlik edinme sürecine dahil olurlar. Bu kategorileştirme ve gruplama, bilinçli bir üretim sonucunda meydana gelmekle birlikte, bedensel ya da kalıtsal bozuklukları anlatmak için değil, tamamen zihni yapıların yansıması olarak oluşturulmaktadır. İkinci aşama “sosyal kimlikleşme” aşaması; bireyin kendi ve ötekilerin gözünde kimlik edinme sürecidir. Üçüncü aşama ise “sosyal karşılaştırma” aşaması; bireyin kendilik bilincinin gelişmesini, ötekiler karşısında oluşturduğu

benlik algısını ifade eder (Cameron, 2004). Sosyal sınıflandırma ve karşılaştırma, grup kavranışının oluşmasına neden olur. Grup davranışı ise ayrımcılık, kalıpsal yargılar, grup kurallarına uyum sağlama gibi eylemleri içinde barındırır. Netice itibarıyla grup dayanışması gelişen yerde, sosyal karşılaştırma iç gruptan yana oluşur (Hogg ve Abrams,1998). Bu anlamda sosyal karşılaştırmanın üç temel güdüsünden bahsetmek gerekir. Bunlar; kendini değerlendirme, kendini geliştirme ve benlik değerini yüceltmedir (Bilgin,2000:136-137). O halde sosyal karşılaştırma sürecinde iç grubun dış gruba göre olumlu algılanması, pozitif benlik gelişimini destekler.

İnsanoğlu, hükmetme isteği sebebiyle kavramlar ve kategoriler kullanarak bir düzen geliştirir. Bu düzen insan düşüncesinin ve eyleminin ürünüdür ve karmaşık olan gerçekliklerin daha sade bir forma girmesine yardımcı olur. Schnapper (2005:153)'a göre kategorileştirme;

“Bilinmezi bilinir kılarak bireyin gündelik yaşantıyı yönlendirmesini, nesnelere ve deneyimleri tanımlamasını sağlar. Kategoriler, bireysel ve kolektif oluşuma ilişkin toplumsal bir sürecin ürünüdür. Kategorileştirme ve genelleştirme, değeriyleştirme-değersizleştirme insan zihninin doğal süreçleridir. Böylelikle kategorileştirme süreci algıları genelleştirmeye, gruplar arasındaki aykırılıkları vurgulamaya ve üstü açık ya da kapalı olumlu ya da olumsuz değer yargıları atfetmeye yol açar.”

Aynı zamanda bu kategorileştirmenin toplumsal stereotipleri besleyip ve muhafaza edeceğine vurgu yapan Schnapper (2005:155) *“bu süreçlerin bazı kişilerin, kendi aidiyet ya da referans gruplarında egemen olan etnik ve ırksal önyargıları neden sabırsızlıkla benimsediklerini ve onların muhafaza edilmesine nasıl katkıda bulduklarını”* açıklamaktadır.

Kısacası, sosyal kimlik oluşumunda kategorileştirme, sosyal kimlikleşme ve sosyal karşılaştırma aşamaları, bireylerin üzerinde pozitif kimlik oluşturması yanı sıra, öz güvenlerinin ve öz saygılarının artmasına da etki etmektedir. Öz saygı; kişisel ve kolektif kimliğin duygusal ögesi ya da kimlik imajı hakkında yapılan bir değerlendirme olarak tanımlanır. Bir bakıma bireyin kendi değeri ve ben'in değerine ilişkin biliç, kişisel değer duygusu, kendi değerini görme, kendini sevdirmeye ve kendini onaylatma eğilimidir (Bilgin,2014:168). Bu açıdan bireyler öz saygılarını korumak ve yükseltmek isterler. Pozitif bir benlik imgesine ulaşma amacı taşırlar. Aksi durumlar yaşayarak damgalanan bireyler özsaygılarını olumsuz etkileyen, negatif kimlik edinimi ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

2.3. Ötekinin Konumlandırılması ve Sosyal Kimlik

Bireyler toplum içerisinde doğum ile başlayan ve yaşam boyu devam eden statülere sahiptir. Her birey sahip olduğu bu statüler yoluyla kendini tanımlamakta hem de kendi dışındakileri tanımlama ve konumlandırma da kendine bir ölçüt oluşturmaktadır. Bireyler toplumsal hayatın hemen her alanında ben ve öteki tanımını ile bu konumları içselleştirmektedirler. Buna bağlı olarak bireyler kendi benliğini kurma ve öteki aktörleri tanımlama ihtiyacı hissetmektedirler (Eisenstadt ve Giesen,1995).

Sosyal benlik kuramcısı Mead toplumsallaşma sürecinde benliğin inşasında ötekilere önem atfeder. Ona göre öteki, benliğin dışında ama benlik ile ilişki içerisinde olan bütün sosyal varlıklardır. Bireyin ötekini tanıması ve tutumlarını değiştirmesi ya da yönetmesi ile ötekine referans olmaya başlaması benlik gelişimi için önemlidir. Ait olduğu toplumsal grup içerisinde gelişen ve içselleştirilen her bir öteki konumu, benlik üzerinde etki etmektedir. Yine Mead benlik kavramının oluşmasında bütünlüğü sağlayan “genelleştirilmiş ötekiler” kavramını kullanır ve benlik oluşumunda grup aidiyetine bağlı olarak ötekiliği tanımlar. Genelleştirilmiş öteki kavramı, Mead’ın sosyal benliğini tamamlayan nesnel ve öznel benliğin oluşmasında önemli bir role sahiptir. Ona göre, bireyler genelleştirilmiş ötekiden kaynaklanan tutumu içselleştirerek düşünürler. Dolayısıyla genelleştirilmiş ötekinin tutumu ait olunan bütün toplumun tutumunu oluşturur (Mead,1934;154. -156). O sebeple öteki, kendisi dışındaki bütün diğerlerini ifade ederken, genelleştirilmiş öteki kavramı, bireye benlik kazandıran içinde bulunduğu gruba işaret eder.

Maalouf (2017:30), kimlik oluşumunda öteki ile ilişkiyi “ölümcül kimlikler” olarak tanımlayarak, tek bir aidiyete indirgeyen insanların, taraf tutucu, katı, hoşgörüsüz, baskıcı, kimi zaman kendini yok edici bir tavra ve çoğu zaman katillere ve katil yandaşlarına dönüştüğünü ifade etmektedir. Ötekilere karşı geliştirilen tavır ile kendilerini asla onların yerine koymayan, çektikleri acılara karşı merhamet göstermek istemeyen, ötekilerin budunlarını kendi dinleri ve ulusları için tehdit olarak gören ve bu tehdittin ortadan kalması için yapılacak her şeyin meşru kabul edildiği bir anlayış doğacaktır. Bu anlayış ile bireyler ya da gruplar katliama girişme noktasına geldiklerinde, bunu kendi halklarının yaşamını kurtarmak, kimliklerine sahip çıkmak gerekçesiyle kendi vicdanlarını rahatlatacak, canı olmadıklarına kendilerini inandıracaklardır.

Bu noktadan hareketle Giddings (1896:143)’ın “Benzemeyeni itme” kavramında bize benzemeyene karşı duyduğumuz antipati evrensel ve olağan bir görüngü olarak kabul edilir. Fakat bu görüngünün evrensel olduğu varsayımı, bize benzemeyen karşısında duyulan

tiksintiye kck çocuklarda rastlanmadığı, bunun toplumsallaşma sırasında edinilmiş bir tepki olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla grupları “biz/aidiyet grubu” ve “öteki/dış grup” algısı içerisinde ayırştırmak toplumsal süreçlerin ürünüdür. Toplumsal etkileşim olmaksızın böyle bir eğilim oluşmaz. Bireyler etkileşim yoluyla kendilerini öteki ile konumlandırmakta ve bu konumlandırma ile grup ve bireysel kimliklerinin oluşmasını sağlamaktadırlar. Aynı zamanda diğerkleri ile kurulan etkileşim, bireyin kendisine ilişkin duygu ve öz saygısını etkilemektedir. Benlik gelişiminin önemli bir kısmı da aynı şekilde toplumsal katılım sayesinde öğrenilen rollere bağlıdır. Sosyal rollerin yerine getirilmesi de değerlilik duygusu ile ilgilidir. Sosyal kimlikle birlikte, öz saygının gelişimi toplumsal konuma bağlı öğrenilen rollerle ilişkilidir. Dolayısıyla ötekiler yoluyla da edinilen benliğin pozitif konumlanması ona bağlı gelişecek rollerin yerine getirilmesinde iç değerlilik duygusunu artırmakta ve benlik saygısını yükseltmektedir.

John Turner’a (1987) göre bireyin benlik saygısı, onun bulunduğu sosyal sınıf ile kendini algıladığı sosyal kimliğe bağlıdır. Olumlu bir benlik saygısı, insan onuru için önemli olmakla birlikte, bazı durumlarda bu gereksinimi gidermek sosyal kimliğe düşmektedir. (Bilgin,2014:107). Özellikle bireylerin kendisi dışındaki/ diğerklerinin onun hakkında edinmiş olduğu kanaatler çerçevesinde kendi kimliğini oluşturma eğilimine girmektedir.

Merton (1948:194) “kendini gerçekleştiren kehanet” kavramını, bir yanlış davranışın oluşmasına sebep olan yanlış bir durumun, daha sonra gerçeğe dönüşmesi olarak ifade etmektedir. Burada diğerklerinin tutum ve kanaatlerinin birey üzerindeki etkisinin içselleştirilmesi neden olmaktadır. Dolayısıyla ötekileştirilen birey yani, kurban rolüne girerek, ona atfedilen değersiz hissettirici durumları kanıksamakta ve ona sürekli dayatılan imgelere uygun davranış göstermeye başlamaktadır. Böylelikle kendisini ötekileştiren, kurban rolüne girmesine sebep olan bütün önyargıları kabul etmiş ve dolayısıyla doğrulamış olmaktadır. Ötekiler tarafından kurban rolüne sokulmak ve kurbanın kendisine biçilen bu rolü içselleştirmesi, kendini gerçekleştiren kehanet olarak, kurban yaratma sürecini tetiklemektedir. Bu süreç kurbanın kendisini fark edip bu döngüyü bozmak istemesiyle başlayan ve artık bireylerin damgalandığı kimlikten kurtulmak isteği ile başkaldırması ancak bir sosyal hareket ile kendini gösterecektir. Bu yaklaşıma örnek olarak Schnapper (2005:142)’ın ifade ettiği durum açıklık getirmektedir;

“Yahudi kendi geleneğini ve kendi mesleğini küçümsüyor, kendini Yahudi düşmanlarının bakış açısına mahkûm ediyordu: Çıkarıcıydı, aşağılıktı, çirkindi, ötekilere düşmandı, vb. Siyah da,

kıvırcık saçlarından ve derisinin renginden nefret ediyor, Beyazlar tarafından tanımlanmış güzellik ölçütlerini benimsiyordu. Bu kısır döngüyü bozmak imkânsız olmasa bile zordu; ta ki kurban isyan edinceye, taşıdığı lekenin anlamını bozuncaya ve toplumun aşağılık olmanın işareti olarak ona hep dayattığı bu lekeyi kendi onurunun işareti ve amblemi sayıncaya kadar. Birleşik Devletler’de köktenci olduğu söylenen Siyahların sloganında olduğu gibi: “Black is beautiful”.”

Damgalanmanın birey üzerindeki etkisi bireylerin ötekiler karşısında tutumları sosyal hareketlerin oluşmasına da bu anlamda zemin hazırlamaktadır. Bu acısan sosyal hareketlerin çeşitleri olarak klasik ve yeni sosyal hareketlerin oluşmasında damgalanmanın ateşleyici etkisini anlamak gerekmektedir.

Toplumsal yapı, hiyerarşik bir düzen barındırmaktadır. Hiyerarşiye sahip olması ise, doğrudan olmasa da baskı ve zorunlulukları içermektedir. Bu toplumsal alan, ekonomiden kültüre, siyasetten ideolojiye birçok mücadeleleri de kapsamaktadır. Baskı ile elde edilecek beklentilerin yüksek olduğu/boşa çıktığı ya da yönetici sınıfların gücünün zayıfladığı zamanlarda, kitleler daha çok kendiliğinden bir biçimde başkaldırmaktadırlar. Bu başkaldırı, isyan, ayaklanma ve kaçış biçimlerini almış olmakla birlikte, birer muhalefet biçimidirler. Bazen baskı ya da sömürünün azaltmasını başarmış, bazen de bunu hiç başaramamışlardır. Fakat çoğu kez başkaldırıları süreksiz olmuştur ve bu yönetici kesim için en büyük avantajdır. Bu anlamda baskıya karşı çıkmak, kitlesel bir karşılık bulmakta ve toplumsal hareketi meydana getirmektedir (Wallerstein vd., 1995: 34). Dolayısıyla baskı oluşturan herhangi bir damgaya karşı gelişen baş kaldırının sonucunda bu sosyal hareketleri görmek mümkün.

Touraine (2000:128), klasik toplumsal hareketlerin; *“her zaman bir egemenlik bağı koparmak, bir eşitlik ilkesini getirmek, eski üretim, yönetim ve aşamalanma/kademelenme biçimlerinden farklı, yeni bir toplum yaratmak”* istediğini vurgulamaktadır. Değişen toplumsal yapı, bilgi ve teknoloji artık toplumsal hareket mahiyetlerini de değiştirmiş, *“günümüzde, Postmarksizm yanında, 19. yüzyılın faşist, sosyalist akımları dinamikliğini koruyamamış, yerlerini büyük ölçüde çevrecilik, feminizm, barışçılık, eşcinsellik, liberal düşünce sistemi ve siyahlar diye adlandırılan yeni oluşumlara terk etmek durumunda kalmıştır.”* (Türkdoğan, 1997: 9-10). Dolayısıyla sosyal hareketler klasik ve yeni diye tanımlanarak ayrışırken, sosyal, kimliksel, çevresel vb. taleplerle gerçekleşmekte ve demokratik yeni platformların şekillenmesinde önemli bir katkılar sunmaktadırlar. Bu hareketler, özellikle farklılıklara alan açmakta, farklılıkların kendini gerçekleştirmesine imkân tanımakta ve yapısal olarak farklılığa vurgu yapmaktadır.

Artık insanlar sadece işçi oldukları için ya da bir sosyal sınıfa ait oldukları için sosyal hareketlere dahil olmazlar. Kendilerine ait olan bütün mikro özellikleri de taşıdıklarını ve aslında bütün özellikleriyle var olmak istediklerini ve bu şekilde kabul görmek istediklerini vurgularlar. Günümüzde özellikle ırkçılık karşıtı hareketler, feminist hareketler, cinsiyetçi hareketler vb. pek çok hareket, farklılıklar üzerinden toplumsal hareketlerin damgalanma ile yeniden anlaşılması gerektiğini bizlere göstermektedir. Zira “siyah”, “kadın”, “köle”, “işçi” vb damgalamalar yoluyla da toplumsal ayrışmanın taşları örölmüş ve buna karşı geliştirilen hak mücadelesi sosyal hareketlerin doğmasına zemin hazırlamıştır.

3. Damga, Damgalanma ve Sosyal Kimlik

3.1. Damga ve Kimliğin Negatif Dönüşümü

Damga pek çok düşünür tarafından farklı bağlamlarda ele alınarak ifade edilmektedir. İlk olarak Goffman'ın damga kavramı itibari üzerinden ifade etmiş, ve itibarın sarsılması üzerine konumlandırmıştır. Ona göre birey içinde bulunduğu durumu ile değeri düşürölmüş, gözden düşmüş ve lekelenmiş biridir. Yani kısacası itibarsızlaşma yoluyla birey, insan onurunun yok sayıldığı ve kusurların temel alındığı, ayrımcılığa maruz kalındığı ve olumsuz sosyal kimlik inşası içinde temel haklarından mahrum kaldığı bir süreç içine girmektedir (Goffman,2014:29-31). Crocker ve diğerleri (1998:505) damga kavramını sosyal yönüyle değerlendirmiş, sosyal kimliğin değer yitimi olarak belirtmişlerdir. Diğer taraftan yine Goffman damgayı bir atıf vurgusu ile ifade ederken, damgalamaya neden olan sıfatlar ve kalıp yargıları işaret olarak yorumlamaktadır. Damgalanan kişiyi, toplumun kusurlu ve değersiz bireyler olarak tanımlamaları da mevcuttur (Jones vd. 1984:6). Becker (1963)'e ise toplumsal grupların oluşturduğu normlara uymayanların dışarıdakiler olarak tanımlanması ve damgalanması ile oluşan sapmaya vurgu yapar. Ona göre sapkın davranışlar, bir yönüyle temelinde damgalanma sonucu oluşan kimlik edinimi ile gerçekleşmektedir.

Öncelikle damganın çeşitlerine vurgu yapmak gerekmektedir. Birbirinden oldukça bağımsız üç damga tipi söyledir: Birincisi; beden korkunçlukları, fiziki deformasyon durumu, ikincisi; zayıf irade, doğal olmayan tutkular, sapkın ve katı inançlar, ahlaksızlık olarak algılanan bireysel karakter bozuklukları(ruh hastalıkları, hapis yatmak, bağımlılık, eşcinsellik, işsizlik, radikal siyasi davranışlar vs.), son olarak; ırk, ulus ve din gibi etnolojik damgalar, soy bağıyla aktarılabilir ve ailenin tüm mensupları için kapsayıcıdır (Goffman,2014;33). Bu açıdan hem fiziksel görünüm, hem davranışsal durum, hem de sahip olunan kimlik üzerinde damgalama

söz konusu olabilmektedir. Sosyal kimliğin oluşumuna etkisi açısından değerlendirdiğimizden her tip damgalama çeşidinin kimlik şekillenmesinde etkin rol oynadığını söylemek mümkün.

Goffman damganın kişisel olmayıp, toplumsal olduğuna vurgu yapar. Ona göre damga kişinin görünen ve gerçek sosyal kimlikleri arasındaki mesafenin fazla olmasıyla belirginleşir ve ayrışmaya neden olur (Goffman,2014:51).

Damga üzerine oluşan literatürde farklı damgalama türlerinden bahsedilmektedir. Öncelikli olarak damgalama türlerini etki alanına göre birincil ve ikincil damgalama olarak kategorileştirilmiştir (Bos vd.,2013:2). Birincil damgalama diye ifade edilen durum, daha çok damgalanmış bireylerin deneyimlediği ayrımcılığa vurgu yapar ki etkin damga olarak da bilinmektedir. Diğer damgalama ise hissedilen, algılanan damgadır (Brohan vd., 2010:2-3). Hissedilen damgayı Goffman “courtesy stigma” olarak ifade eder. İkincil damgalama olarak görülen bu damgalama, damgalanan bireyin aile üyelerini de etkileyen ve onlarından bu damgalamaya olumsuz anlamda maruz kaldıklarını ifade etmektedir (Goffman,2014:63).

Diğer taraftan içselleştirilmiş damgalama diye ifade edilen damgalama türü de damgalanan kişinin kendisine atfedilen söylemleri kabul etmesi, içselleştirmesi ve kendisinde bu durumu kabule etmesini içermektedir (Rüsch vd., 2005:530). Bu açıdan birincil damgalamanın, hissedilen ve içselleştirilmiş damgalanmayı içerdiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan ikinci damgalama, damgalanan kişinin aile fertlerine ya da yakın sosyal çevresini kuşatan bir özellik taşımaktadır.

Damgalanan bireyler, kendi kimliğine ilişkin ötekiler nelere inanıyorsa inanma eğilimindedirler. Kişinin kendisinin ne olduğuna ilişkin en derin duygular; “normal”, yani herkes gibi bir birey olduğu, dolayısıyla adilane bir şansa ve muameleye hakkı olduğu algısını beslemektedir. Damgalı birey çoğu zaman tam anlamıyla normal statü elde edemez dolayısıyla benlik, belirli bir defoya sahip olma durumundan, belirli bir defoyu düzeltme durumuna geçme ihtiyacı hisseder. Damgalı birey, belli koşullar sebebiyle kendisi gibi damgalanmış olanlara kapalı olduğu düşünülen etkinliklerde yetkinleşme/uzmanlaşma çabası hissederek, durumunu dolaylı olarak düzeltme gayreti içerisine girmektedir. Bu anlamda damgalanan birey, gerçeklik denen şeyden kopup, toplumsal kimliğinin mahiyetine ilişkin yeni bir yorum getirmeye girişmektedir. Damgalanan birey damgalama sürecinde defosuz, “normal”, sıradan insanların bile hayatlarının o kadar mükemmel olmadığını düşünmektedir. Bu damgalanmış olmanın getirmiş olduğu olumsuzlama durumuna karşı savunma mekanizmasıdır.

Goffman'a göre, damgalanan bireyler her anlamda dezavantajlıdırlar. Kendi kimliklerine yönelik tutumları damganın etkisinden bağımsız değildir. Toplum tarafından normal sayılacak bir statü elde etmeleri çok zordur ya da elde edemezler. Sahip oldukları damga ile kusurlu olduklarını düşür ve bu kusuru örtmek için bir uzmanlaşma çabasına girerler. Toplumsal ilişkiler içerisinde kendilerini diğerleriyle eşit konumlayamadıkları gibi, ötekilere karşı daha şüpheci, karamsar, düşmanca bir tavır takınabilirler. Kendilerini olumlama imkanı bulamadıkları gibi bunun arayışında da olmazlar ve toplumsal anlamada ayrışan, dışlanan bireyler haline gelmektedirler (Goffman,2014:39-43).

Dolayısıyla tıpkı sosyal kimliğin oluşumunda ötekinin etkisinin anlaşıldığı gibi damgalanan birey, tanımlanan damga ile sosyal kimliğini belirlemede ve bu belirlenim ile kendini ötekiler gözünde görme eğilimine girmektedir. Ötekiler ile arasında kurduğu bağ ona güven vermez ve aidiyet hissini zayıflattığı gibi bir belirsizlik içine de sokar. Bu belirsizlik hali kimlik oluşumunda daha çok olumsuz syem geliştirmesine, zayıf benlik algısına, daha çok muhtaç, acınası, kusurlu, itibarsız ya da kendini değersiz görmesi gibi söylemler ile kendini kategorileştirmesine sebep olmaktadır.

Parekh (2002:168), bireylerin toplumsal ilişkilerini düzenleyen ahlakı bir uygulama olan itibar kavramıyla, damgalanma ve toplumsallaşma arasındaki mesafeyi ifade etmektedir. İtibar bireysel olarak değil, bireyin toplumsal konumu gereği oluşur ve insan türüne ait olduğu yetenekler ile tanımlanır. Damgalanan bireylerin, insanlara ait bir takım özelliklerden mahrum oldukları ya da bir takım özelliklere sahip olmadıkları için, daha az değerli gibi algılanması itibar ve kıymet ilişkisi ile açıklanmaktadır. Özellikle insanların kıymetlerini reddetmeye başlamak, daha geniş kitlelerin bu insanları reddetmesine sebep olmaktadır. Bu da damgalanan bireylerin itibar ve kıymetinin grup dinamiği içinde şekillenmesine neden olmaktadır.

Damgalanma sonucu inşa edilen sosyal kimlik ile damgalanan bireylerin diğerleri tarafından gerçekten "kabullenilmedikleri" ve kendileriyle "eşit seviyede görmedikleri"ne bağlı olarak geliştirdikleri utanç duygusu, ortaya çıkan güçlü bir ihtimal halidir (Goffman,2014:36).

Özellikle kendini tanımlarken bir başka kimlikle girmiş olduğu karşılıklı temas ve insan zihninin karmaşık olana karşı göstermiş olduğu kategorileştirme, insanların benzer yanlarından ziyade farklı ve ayrıksı yanlarına vurgu yapmaktadır. Bu durum özellikle damgalama eğilimlerinin güçlenmesine ve kimlik oluşumunun negatif bir noktaya doğru dönüşmesine sebep olmaktadır. "*İnsanları kategorileştirmeye ve farklı gruplar halinde düzenlemeye yarayan*

bir etiketin varlığı bile (örneğin Beyaz/Siyah, Fransız/Alman, erkek/kadın, vb.), tek başına bu gruplara yerleştirilen bireylerin algılanışını etkileyebilir” (Moscovici,1984:470).

Kimliğin negatif dönüşümü noktasında Becker (1963:34) şunları söylemektedir:

"Bir kimseye kendisine takılan etikete göre muameleye tabi tutmak özel bir durum yerine kendini doğrulayan kehanet (self-fulfilling prophecy) şeklinde genel bir durum ortaya çıkarır. İnsanların fikrine göre bir insanın kişiliğini birçok mekanizmalar oluşturur. İlk olarak, kişi atipik bir davranış gösteren biri olarak tanındıktan sonra çeşitli toplumsal gruplardan o gruplar kişinin soyutlanmasına neden olmasa ve o grupta kişiye yönelik bir sosyal tepki bulunmasa bile ayrılmak durumundadır. Örnek olarak işyerinde homoseksüel olarak tanınan bir kimse için o işyerinde çalışmaya devam etmek neredeyse imkansızdır."

Damgalanma sonucu sosyal hayatın dışına itilme, ya da diyalogun dışında tutulmak, kişilerin ayrımcılığa maruz kalmalarına, normal olarak tanımlananların dışına itilmeye ve negatif sosyal kimlik edinimine yol açmaktadır.

Damgalamaya maruz kalan birey ile ait olduğu grup kendilerine yönelik olumlu bir tanım ortaya koyma ve kimliğe ilişkin yeniden değer biçme iradesini ele almaktadır. Damgalanan birey aynı zamanda nasıl aşağılandığı ve bastırıldığını da tanımlamaya başlar. Örneğin; Asya kökenli Britanyalılar, deri renginden dolayı maruz kaldıkları ırkçılığın ötesinde, Asyalı kimliklerini ve kültürlerini karalayan ırkçılık biçimi ile karşı karşıya kalmaktadır. (Modood,2014:66)

3.2. Damgalanma Bağlamında Normalliğin Kurulması ve Kimlik Üzerine Etkileri

Sıradan bir ilişkide takdir toplayabilecek bir kişi, merak uyandıran bir özelliğe sahip olabilir ve bu özellik onun ikinci plana atılmasına ya da damgalanmasına ve diğer bireylerin ona sırt çevirmesine neden olabileceği şeklinde ifade edilen durumlar, genel olarak beklentilerden olumsuz manada uzaklaşmayan bireyler “normal olanlar”dır (Goffman,2014:33). Bu açıdan normallik kavramı özellikle bir kusur yelpazesi içerisinde, kendisine herhangi bir kusur atfedilmeyen olarak tanımlanabilir. Normalliğe ne kadar yakın olunacağı ne kadar kusursuz olduğu ile ilişkilendirilebilir. Buradaki kusursuzluk, mükemmel olmanın ötesinde toplumsal hegemonik söyleme yakın olmak ve bu ölçüde değerlendirmekle ilgilidir.

Bu hegomonik söyleme ile normal olma ya da normalliğe yakın olma arasındaki mesafede, normal olmaya yönelik bir baskı kurulmaktadır. Dolayısıyla normal olmaya yönelik oluşturulan perspektif kimlik edinme sürecini de etkilemektedir. Normallik vurgusu dışında konumlanıldığında bireyin kendini kabulü yanında, toplumsal baskı da kendini göstermektedir. Dolayısıyla hegemonya kuran toplumsal yapı, güç oluşturmakta ve bu güç ile normalliğin

tanımı ortaya konulmaktadır. Bu sınıflandırma içerisinde olmak ya da olmamak bu güç tarafından belirlenmektedir. Sınıflandırma genetik, ırki ve bedensel özelliklere göre oluşmakta ve damgalanma sürecinin kurumsallaşmasına neden olmaktadır (Barnes,1998:36).

Bu kurumsallaşma ile normaller ve anormaller tasniflemesi kalıp yargılarla belirlenmekte ve bireyler için anormallikten ayrışmanın en bariz yolu normalliğe yakın olma ile ilgilidir. Damgalanan bireyler açısından anormallik üzerinden algılanabilecek her türlü söylemi, güç merkezine yakın olarak bertaraf etme çabası görülmekte ya da bireylerde kendini cezalandırma, inkar etme ya da intihar gibi eğilimler görülebilmektedir (Thomsan,1997:8; Cameron,1998:38)

Aynı zamanda damgalanan bireyler üzerine oluşturulmuş olumsuz söylemler ve damgalanma eğilimleri de bu söylemlere karşı çıkma, tepki verme ve damganın reddi noktasında refleks göstermelerine de sebep olmakla birlikte, bireylerin damgalanma durumunu içselleştirmelerini de mümkün kılmaktadır. Siyahların, beyazların değer yargılarını içselleştirmesi, siyah bireyin kendi gözündeki saygınlığının ortadan kalkmasına, kendini küçük görmesine, kendinden nefret etmesine varan bir dizi eylem geliştirdikleri ifade edilmektedir. Özellikle ABD’de 1960’lı yıllara kadar gettoda yaşayan siyah bireylerin saygınlığı, derilerinin renginin ne kadar açık olduğuna bağlıydı. Siyahların gittiği okulda yapılan araştırmalarda, siyah bireylerin neredeyse hepsi beyaz tenli ve düz saçlı olmayı hayal ettikleri, deri renginin daha açık olmasını tercih etmek istedikleri ve arkadaşlarını da bu ölçülere göre seçtikleri görülmektedir (Schnapper,2005:322). Normalliğin ölçütü olarak algılanan “Beyaz insan gibi olmak” beyazlara ait değerleri içselleştirmeyi ve normal olmaya ne kadar yakın olunursa, damgalanmanın önüne geçileceği anlayışı taşımaktadır. Fakat damgalanmanın özellikle fiziksel bir görüntü ya da biyolojik etkenlerden oluşması, bu damgadan kurtulmayı zorlaştırmaktadır. Hatta kendi ırk grubuna mensup kişilerce de toplumsal sınıf ayrışmasına bağlı olarak bir damgalanmaya ve ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmektedir.

Charles Johnson’un 1941’de yapmış olduğu çalışmada siyahi burjuvazinin siyahlardan ve onların yaşam biçimlerinden nefret ettiğini, onları beyazların kullandığı ölçütlere göre sömürdüklerini ifade etmektedir. Siyah burjuvazi kendisini dışlayan Beyaz Burjuvazinin, kendini küçümsediği ve dışladığı bütün davranışları ve ırksal ön yargıları benimseyerek siyahlar üzerinde uygulama eğilimi göstermektedir (Schnapper,2005:326). Aynı ırktan gelen bireylerin bu denli bir damgalama ve ön yargı oluşturmaları, kendileri ile fiziksel olarak aynı özellik gösteren fakat toplumsal statüsü düşük olanlarla arasına mesafe koymak ve “normal” olan beyaz insana yakın davranışlar göstererek kabul görme eğilimi taşımaktadır. Normalliğin

ölçütü olarak algılanan duruma yakın davranışı göstermek, damgalanmadan muaf olunacağı anlayışının benimsenmesine sebep olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında damgalamayı sadece ön yargı ve kalıp yargılarla açıklamak yeterli değildir, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve politik gücün de damgalama için gerekli olduğu anlaşılmaktadır (Rüsch vd., 2005:531).

4. Sonuç

Sosyal kimlik, bireyin kendisi ile diğerleri arasında bir farklılaşmayı içermektedir. Kendisi ve diğerleri arasındaki özdeşleşmelerden hareketle sosyal kimlik inşa edilir. Sosyal kimlik, hem bireyin ait olduğu iç grup ve ötekileri oluşturan dış grup arasında hem de birey ve grup arasındaki çatışmada ortaya çıkar. Kimlik başka kimliklerce şekillenir. Diğerlerinin birey üzerindeki etkisi sosyal kimliğinin şekillenmesinde etkin rol oynar. Bireyler sosyal çevreleri ve dış gruplar neticesinde maruz kaldıkları damgalar sonucu bir kategoriye sıkıştırılırlar ve bu kategorizasyon süreci damgalanmalarına ve bu damganın onların kimlik oluşumu üzerinde derinleşerek etkiler bırakmasına sebep olmaktadır.

Tajfel'in(1982:33) deyimiyle, damgalanan bireyin sosyal kimlik inşası için üyesi olduğu gruba pozitif bir imaj kazandırması ve sürdürmesi, aynı zamanda bireyin toplum içindeki yerini oluşturması ve tanımlaması gerekmektedir. Bu anlamda damgalanan özsaygının korunması pozitif sosyal kimlik edinimi açısından önemlidir. Fakat damga sosyal kimlik inşasının olumlu bir takım davranışların gelişmesine sebep olduğu gibi, olumsuz davranış kalıpları geliştirilmesinin de önünü açmaktadır. Olumlu anlamda, bireylerin, bu damgadan kurtulmak için olumsuz iç grup aidiyetinden kurtulma ve uzmanlaşma çabasına girdikleri görülmektedir. Buna bağlı olarak, kişisel haklarının farkında olmaları, kamusal anlamda her türlü fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapmaları ve insan onuruna yakışır bir yaşam sürme gibi kişisel ve sosyal inşaya yönelik gayretler toplumsallaşma sürecini olumlu yönde etkilemektedir. Olumsuz anlamda ise bireyler, toplumsal manada ayrıksı bir konuma itilmekte ve normal kabul edilen standartların dışında kalmakta ya da kendilerini toplumdan ayıştırmaktadırlar.

Buna göre Taylor'un(2010:50), *“yalnızca kişilere borçlu olduğumuz bir kibarlık değil aynı zamanda hayati bir insan ihtiyacıdır.”*söylemi aslında tanınma ve kabul görmenin insani doğasına vurgudur. Bu noktadan hareketler tanınmayı iki düzeyde ele alan Taylor, “kişisel düzey” diyerek; kişilerle sürekli ilişkiye vurgu yaparken, “kamusal düzey” diyerek, eşit tanınma politikasının tanınma üzerindeki etkisine vurgu yapmaktadır (Taylor,2010:57). Kısacası insan

onuruna yakışır bir şekilde yaşamının yegane ölçütü olarak kişisel ve kamusal düzeyde kabul görmek sosyal kimlik inşası sürecinde önemli bir etken oluşturmaktadır.

Diğer taraftan davranışsal ve kimlikle ilgili sebeplerden dolayı damgalanan bireylerin, yalnızca “göçmenler”, “yabancılar” ya da “uyuşturucu kullananlar” biçiminde tanımlanması ve tasniflenmesi bile, diğerleri tarafından negatif söylemler ile tepkiler almaları için yeterli sebepler oluşturmaktadır (Schnapper,2005:153). Bu gruptaki bireylere karşı oluşan damgalama eğilimlerin en önemli sebebi ön yargılardır. Bireylerin kendisinden farklı olana karşı geliştirmiş olduğu savunma mekanizması ve diğerlerinin ötekileştirilmesi ile başlayan süreçte damgalama eğilimi ön yargılardan beslenmektedir. Allport’un ön yargı üzerine şu ifadeleri dikkat çekmektedir : “*Ön yargıyı, eğer yalnızca kişiliğin yapısı ve dinamiğinden yola çıkarak ele alırsak onunla ilgili bütünsel bir açıklama getiremeyiz. Durum, tarih ve kültürle ilgili etkenler de önemlidir.*” Bu sebepten ön yargının bireysellikten ziyade toplumsal bilinçten bağımsız olmadığı açıktır.

Damgalanma ile bireyler olumsuz bir kimlikle etiketlenerek ayrımcılığa maruz kalmakta ve değersizleştirilmiş bir kimliğe bürünmektedirler. Sosyal piramitte alt basamaklara doğru itilmekte ve diğerlerine göre daha aşağı bir kimliğe sahip olmaktadır. Sosyal piramitte alt basamaklarda olmak bireylerin öz saygısının yükselmesi veya korunmasını da güçleştirmektedir. Damgalı olmak, diğerlerinden olumsuz tepkiler almayı içerdiğinden öz saygıyı azaltmaktadır. Bireyin diğerleri tarafından algılanış şekli, damgayı içselleştirmesine sebep olmaktadır. Bu da özellikle bireylerin toplumsal aidiyetlerinin zayıflaması ile toplumla bütünleşme sorunlarını doğurmaktadır. Hatta etkileşimci teori çerçevesinde suç ilişkisi bağlamında değerlendirdiğimizde, kendini gerçekleştiren kehanet anlayışı ile bireylerin damgalandıkları söylemlere uygun davranış geliştirme, kabulleniş ve sapkın eğilimler gösterme durumları da ortaya çıkmaktadır.

Damgalanan bireylerin, en fazla saldırıya uğrayan aidiyetleri ile kimliklerini tanımlamaya eğilimli oldukları, kendilerinde kimliklerini savunacak cesareti bulamadıklarında gizledikleri ve ödeşme vaktini bekledikleri, aynı kimliği paylaşanların dayanışma içinde olduklarını hissettikleri an, birbirilerini harekete geçirip, cesaret vererek karşı taraftakilere cephe aldıkları ve onlar için bu durum kimliklerini kabul etmek mecburiyeti hissettikleri bir cesaret eylemine dönüşür (Maalouf,2017:27). Dolayısıyla bireyler, sosyal kimlik inşası sürecinde damgalanmanın oluşturduğu olumsuz imajı yok etme, damgayı karşı mücadele etme çabası içinde bulunurlar.

Özellikle damgalamanın fiziksel sebeplere dayalı oluşması, bireyleri itibarsızlaştıran, onların değerini düşüren söylemlerle algılanması, sosyal kimliğin oluşmasında damgalanan bireyi olumsuz yönde etkilemekte ve yaşadıkları toplumdan soyutlanmalarına sebep olmaktadır. Buna karşı damgalanan bireyler, kendilerine yönelik oluşan ayrımcılığa karşı durmakta ve damgalamalardan sıyrılmaya çalışmaktadırlar. Bunun için ise bireyler, kendi grupları ve hakları için mücadele edebilmektedirler. Bu mücadeleler ve hak arayışları toplumsal hareketlerin oluşmasına da neden olmaktadır. Özellikle yeni sosyal hareketler bağlamında değerlendirildiğinde, bireylerin kişisel birtakım özelliklerinden dolayı damgalanmaları, toplumsal hareketlerin oluşmasında aktör bir rol edinmelerine neden olabilmektedir.

Damgalanan bireyler, toplumsal hareketler ile sosyal kimlik oluşumunun pozitif şekilde temellenmesini sağlamaya çalışmaktadır. Buna bağlı olarak bireyler, yadsınan vatandaşlık durumlarının da gözden geçirilmesine, eğitim, çalışma, aile, yerleşim hakları gibi haklarının temin edilmesi için çabalamakta ve yoksulluğa, ayrımcılığa karşı temel insan haklarının korunması ve elde edilmesi için savunuculuk yapmaktadırlar.

Sonuç olarak; damgalanmış birey yağmalanmış bir kimliğe sahip olur. Kendi öz kimliği ve toplumsal kimliği arasında bir boşluk meydana gelir. Bunun neticesinde bireyler zamanla kimliklerini yeniden bu damgalama çerçevesinde inşa ederler (Googe,1994;104). Bireylerin damgalanması, var olan ön yargıları destekler bir kimlik edinmelerine, dışlanmalarına, ayrımcılığa maruz kalmaları neden olmaktadır. Özellikle ben-öteki anlayışı ile kendini konumlandıran birey öteki olarak her zaman kendini toplumsal aidiyetten ayırmakta, dışında tutmakta, normallığe yaklaş(a)madıkça toplumsal bütünleşmeden uzaklaşmaktadır.

Kaynakça

- Barnes, C. (1998). “*The Social Model Of Disability:A Sociological Phenomenon Ignored*, <https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/Barnes-soc-phenomenon.pdf> Erişim Tarihi:07.12.2022.
- Becker, H. S. (1963). *Outsiders*. New York : Free Press.
- Bilgin, N. (2000). *Sosyal Psikolojiye Giriş*, İzmir: Ege Üni. Yayınları.
- Bilgin, N. (2014). *Kimlik İnşası*. İzmir: İzmir BB-Ahmet Priştina Kent Arşivi.
- Bos, A.E.R., Pryor, J.B., Reeder, G.D. and Stutterheim, S.E., (2013), “*Stigma: Advances in Theory and Research*”, *Basic and Applied Social Psychology*, 35(1): 1-9.
- Bozkurt, V. (2013). *Değişen Dünyada Sosyoloji*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- Brohan, E., Slade, M., Clement, S. And Thornicroft, G., (2010), "Experiences of Mental Illness Stigma, Prejudice and Discrimination: A Review of Measures", BMC Health Services Research, 10(80): 1-11.
- Bumin, T. (2010). *Hegel /Bilinç Problemi,Köle-Efendi Diyalektiği*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Burcu, E. (2006). "Özrllk Kimliği Ve Etiketlenmenin Kişisel Ve Sosyal Syemleri", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 23(2):61-86.
- Burcu, E. (2015). *Engellilik Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Cameron, C. (1998). "Choking: The Intrusion Of 'Otherness'" Into Actor Networks,Paper Presented To Comsumption Of Mass Conference,28 Nov,Centre For Social Theory And Technology, Keele -University: Cstt Publications.
- Cameron, J. E.(2004). "A Three-Factor Model Of Social İdentity". Self And İdentity. 3, 239-262.
- Corcer, M. (1997). *Deaf And Disabled Or Deafness Disable : Toward A Human Right Perspective*. Buckingham: Open University Press.
- Crocker J., Major, B. and Steele, C. (1998), Social Stigma, In D.T. Gilbert, and S.T. Fiske (Eds.), The Handbook of Social Psychology (pp. 504-553), Boston: MA: McGraw-Hill.
- Eisenstadt, S. N., Giesen, B. (1995). *The construction of collective identity*. European Journal of Sociology, 36(1), 72-102.
- Erikson, E. (1960). *Enfance Et Societe*, Delachaux Niestle, Lausanne.
- Giddings, F. H. (1896). *Principles Of Sociology*. An Analysis O F The Phenomena Of Association And O Social Organisation. New York: Mac Millan.
- Goffman, E. (2014). *Damga rselenmiş Kimliğin İdare Edilişİ zerine Notlar*. Ő.Geniş-L. Ünsaldı-S:N: Ağırnaslı (ev.). Ankara:Heretik Yayıncılık.
- Goode, E. (1994). *Deviant Behavior*, New Jersey: Prentice-Hall.
- Hakan, M. (1995). "Kimlik Nedir?", Kimlik Tartışmaları Ve Etnik Mesele Türkiye Günlüğü Dergisi, Sayı: 33, Ankara: Cedit Yayını.
- Hogg, M. ve Abrams, D. (1998). *Social Identifications*. London: Routledge
- Jones E.E., Farina, A., Hastorf, A.H., Markus, H., Miller, D.T. and Scott, R.A., (1984), *Social Stigma: The Psychology of Marked Relationships*, New York: Freeman.
- Maalouf, A. (2017). *lmcl Kimlikler*, A. Bora (ev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mead, G.H. (1934). *Mind Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Charles W. Morris (Ed.). Chicago: University of Chicago Press.

- Mead, G.H. (1964). "The Social Self" Selected Writings, Andrew J. Reck (ed.). The University of Chicago Press. (ss. 142-149). Chicago & London.
- Merton, R. K. (1948) ."*The Self-Fulfilling Prophecy*".Antioch Review. 8, S. 193-210.
- Meral, P.S.(2011).Kurumsal Kimlik ve Marka, Ankara: Detay Yayıncılık
- Modood, T. (2014). *Çokkültürcülük Bir Yurttaşlık Tasarımı*, İ. Yılmaz(Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*. B.Tanrısever(Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Rüsch, N., Angermeyer, M.C. and Patrick, W.C., (2005), "*Mental Illness Stigma: Concepts, Consequences, and Initiatives to Reduce Stigma*", European Psychiatry, 20: 529-539.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- "Sociologists?". In The Disability Reader: Social Science Perspectives ,Ed.T.Shaekespeare, New York: Cassell Pub. http://thedigitalcommons.org/docs/shakespeare_social-model-of-disability.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2022
- Tajfel, H. (1981). *Human Groups And Social Categories*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H. (1982). *Social Psychology Of Intergroup Relations*. Annual Review Of Psychology, 33, 1-39.
- Taylor, C. (2010). *Tanınma Politikası Çokkültürcülük–Tanınma Siyaseti*. Y. Salman.(Çev.). İstanbul: Yapı kredi Yayınları
- Thomsam, P. G. (1997). *Extraordinary Bodies:Figuring Physical Disability İn American Culture And Literature* . New York: Columbia University Press.
- Turner, J.C. (1987). *Rediscovering The Social Group*, Basic Blackwell: Oxford
- Touraine, A. (2000). *Birlikte Yaşayabilecek miyiz?*. (O. Kunal, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Türkdoğan, O. (1997). *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*. İstanbul: Birleşik
- Wallerstein, I; Arrighi, G.; Hopkins, T. K. (1995). *Sistem Karşıtı Hareketler*. (Celal Kanat& Bülent Somay, Çev.). İstanbul: Metis.
- Zillioglu, M. (2008). "*Kimliğin Kavramsal Serüveni*". Sen Benim Kim Olduğumu Biliyor Musun? / Toplumsal Yaşamda Kimlik İzdüşümleri, H. Uğur(ed.) İstanbul: Hil Yayın.

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

ıkar atışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar atışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Sosyal Kimlik İnşasında Damgalanmanın Rolü” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.

Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Gençlik(ler) Sosyolojisi Üzerine Nicel Bir Araştırma

A Quantitative Study on Youth(s) Sociology in the Context of Gender

Öznur Yılmaz Altun¹

Öz

Türkiye evreninde üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada, öğrencilerin gündelik hayatları üzerine nicel bir inceleme yapılmıştır. Çalışma kapsamında gençlerin, öğrenciler düzeyinde çoklu kimlikler evreni, sosyal medya kullanımı, boş zaman alışkanlıkları ve çeşitli kategorilerdeki beğenileri incelenmiştir. Kadın ve erkek öğrencilerin gündelik hayattaki rutinlerinin birbiri ile benzerlik ve farklılık düzeyleri tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen en önemli bulgu, toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde gençlerin beğenilerinin görece farklılığıdır. Bir başka bulgu, boş zaman etkinliklerinde gençlerin benzer kategorik eğilimlere sahip olduğudur. Bulgulardan hareketle çalışmanın çıktılarından biri, gençliğin homojen bir kategori olmadığını görülmüştür. Bu açıdan gençlik ifadesinin, gençlikler olarak kullanımı önerilmiştir. Gençlikler sosyolojisi, gençlerin çeşitli kümeler aracılığıyla gündelik hayata katılımlarını, kimliklenme süreçlerini, boş zamanlarının değerlendirilmesini vb. türden olguları içerecek biçimde sosyolojinin bir alt alanı olarak görülmelidir. Gençliğin verili koşullarda geçirdiği değişim dönüşüm de yine çoğulluklar bağlamında sosyolojik bir anlam içerecektir.

Anahtar kelimeler: Gençlik Sosyolojisi, Gündelik Hayat, Boş Zamanlar, Kimlikler ve Beğeniler

¹ Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, oznur.yilmaz@gmail.com, ORCID Numbers: [0000-0002-2392-4463](https://orcid.org/0000-0002-2392-4463)

Bu makale İntihal.net sistemi tarafından taranmıştır.

Gönderim Tarihi: 6 Kasım 2022

Kabul Tarihi: 12 Ocak 2023

Erişim Tarihi: 27 Haziran 2023

Abstract

In this study conducted with university students in Turkey, the students' daily lives were investigated. The study examined students' multiple identities, universes, social media usage, leisure habits, and tastes in various categories. It has been observed that the daily routines of female and male students are similar and different. The most important finding obtained in the study is the relative difference in the tastes of young people when evaluated in the context of gender. Another finding is that young people have similar categorical tendencies in leisure activities. One of the most important outcomes of the study is to see that youth is not a homogeneous category. Youth(s) sociology focuses on young people's participation in daily life through various clusters, identification processes, evaluating their spare time, etc. It should be seen as a sub-field of sociology to include such phenomena. The change and transformation of the youth in the given conditions will also have a sociological meaning in the context of pluralities.

Keywords: Youth Sociology, Everyday Life, Leisure, Identities And Tastes

1. Giriş

Gündelik hayat ve boş zamanlar kavramları birbiri yerine kullandığı görülmektedir. Bu kavramlar günlük kullanımda birbiri yerine kullanılıyor olsa da sosyolojik olarak birbirinden farklı anlamlar içermektedir. Bu farklılık Henri Lefebvre'den hareketle, “gündelik hayat=çalışma hayatı+boş zamanlar” denklemiyle açıklanabilir². Bireyin bir gününün çalışma hayatı ve bunun dışında kalan serbest zamanı olarak ayrılması modern dünyada görülen bir ayrıdır. Pre-modern dünyada kişinin yaşam alanı hem çalışma hem de serbest zamanını geçirdiği yer olduğu için bu ayrım söz konusu değildir (Lefebvre, 2012). Gündelik hayatın ve boş zamanların sosyolojisi de birbirinden farklı bağlamlara sahiptir. Çalışmada değinilen bir diğer konu çok kimliklilik konusudur. Çok kimliklilik ya da çoklu kimlikler, bireyin karakterini oluşturan birden fazla aidiyeti ve dolayısıyla kimliği olduğu anlayışına dayanır. Çoklu kimlikler, Goffman'ın her bireyin ne kadar aidiyeti varsa o kadar sayıda kimliği olduğu düşüncesinden hareketle değerlendirildiğinde, bireye çok yönlülük sağlayacaktır (Goffman, 2009). Farklı grup aidiyetlerinin birbiri ile tutarlı olması mümkünken bunun tersi durumların da söz konusu olduğu belirtilmelidir. Son olarak bu çalışmada beğeniler ele alınmaktadır. Beğeni, bireyin neyi beğenmediği üzerinden tanımlanır. Katılımcılara müzisyen, müzik türü, dizi, film, spor ve edebiyat kategorilerinde beğenileri sorulmuştur ve bunların kadın ve erkek öğrenciler arasında benzerlik ve farklılıkları incelenmektedir.

2. Homojen Bir “Gençlik”ten Söz Edilebilir Mi?

Gençlik, bireyin biyolojik olarak bir dönemini ifade etmekle birlikte sosyolojik olarak bundan çok daha fazlasına işaret eder. Sosyoloji Sözlüğü'nde gençlik kavramı üç farklı kullanımı olduğu ifade edilmiştir (1991: 264):

- İlki “yaşam çevrimindeki, bebekliğin ilk dönemlerinden yetişkinliğin eşiğindeki gençliğe kadar olan evreleri” açıklamak için kullanılır.
- İkinci kullanım İngilizce karşılığı “*teenager*” olan, “on-yirmi yaş arasındaki gençlikle ve yetişkinliğe geçişle ilgili kuram ve araştırmaları göstermek üzere” olan kullanımdır.
- Üçüncüsü “endüstriyel kent toplumunda yetişmenin getirdiği iddia edilen duygusal ve toplumsal sorunları anlatmak için” olan kullanımdır.

² Bkz. Henri Lefebvre (2012), *Gündelik Hayatın Eleştirisi 1*, İstanbul: Sel.

Bu üç kullanımın da eksikleri vardır. Gençliğin tek yönlü bir tanımı yapılamaz; biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olarak birden çok yönü vardır. T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından 2013 yılında hazırlanan Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi'nde gençlik şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Gençlik, biyolojik olmaktan ziyade sosyolojik anlamda ele alınması gereken bir kavramdır. Gençliğin, içinde bulunulan zaman, toplumların sosyo-ekonomik gelişimleri, kültür ve geleneklerine göre tanımı yapılır. Dolayısıyla, öznellik içeren gençlik tanımlamaları için evrensel kabul görmüş tek bir yaş aralığından söz edilemez. Ülkemizin şartları göz önüne alındığında gençlik politikalarının hedef grubu, 14-29 yaş aralığında bulunan bireyler olarak kabul edilmektedir” (2013: 4).

Bu tanımlamada da gençliğin tek boyutlu olarak ele alınmadığı görülmektedir. Gençliğin tanımlanmasındaki yaklaşımları Hayati Beşirli üç kategori altında toplamıştır (2013: 25-26):

1. Kronolojik tanımlamalar: Beşirli bu tanımlamaların gençliği bir “yaş kategorisi” olarak değerlendirdiğini ifade eder.
2. Psikolojik tanımlamalar: Gençliğin bu tanımlamalarda “geçiş dönemi” olarak değerlendirildiği belirtilmiştir.
3. Sosyolojik tanımlamalar: Bu kategorideki tanımlamalarda “gençlerin sosyal yapı içindeki fonksiyonları toplumsal değişme sürecinde etkileri” incelenmektedir (Beşirli, 2013: 25).

Tüm bu tanımlama girişimlerinden hareketle şu sonuca varılabilir; gençlik, kategorik olarak bir yaş grubunu ifade etse de aslında bir kültüre işaret eder. Bir “altkültür³” olarak değerlendirilebilecek olan gençlik kültürü, bireyin kendisi olma serüveninde önemli bir basamak olarak görülür. Kuşak çalışmaları gibi çeşitli yaklaşımlarda bu basamağa odaklanılırken bu çalışmada, gençliğin en iyi şekilde temsil edildiği dönem olan öğrencilik süreci ele alınmaktadır. Gençlik, homojen bir kategori değildir; bu açıdan “gençlik”ten söz edildiğinde bazı sorunlar doğduğu görülür. Gençlik yerine “gençlikler”den söz etmek hem bu kategorinin heterojen olduğunu hem de gençlik ifadesinin kapsadığı alanın genişliğini içeren bir anlama gelecek şekilde kullanımının önünü açacaktır.

³ Bkz. Chris Jenks (2013), Altkültür: Toplumsalın Parçalanışı. İstanbul: Ayrıntı. Herbert J. Gans (2012), Popüler Kültür ve Yüksek Kültür. İstanbul: YKY.

Türkiye’de gençlik çalışmaları içinde yoğunlukla öğrenci hareketlerinin ve gençlik mücadeleleri konularının ele alındığı görülmektedir. Bu bakımdan önemli bir birikimden söz edilebilir. Ancak gençlerin/öğrencilerin gündelik hayatlarına yahut boş zaman alışkanlıklarına eğilen çalışmaların -Türkçe literatürde- diğer temalarla karşılaştırıldığında sınırlı kaldığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyetin boş zamanlar üzerinde etkisi ve gençliğin bu ilişkiler bağlamında değerlendirilmesi literatürde bir boşluk olarak tespit edilmiştir. Bu boşluğu gidermek üzere, en az lise mezunu olan 120 öğrenci ile yapılan çalışmada, gençlerin gündelik hayatları, çeşitli kimliklere yakınlıkları ve çeşitli kategorilerdeki beğenileri incelemesi gerçekleştirilmiştir.

3. Gündelik Hayat, Beğeniler ve Gençler

Gündelik hayat kavramının tanımlanmasında çeşitli muğlaklıklar olsa da Lefebvre’in tanımlamasından hareketle tekrarları merkezi öge olarak değerlendirmek mümkündür. Gündelik hayat, tekrarlardan oluşur ve Lefebvre bu tekrarların oluşturduğu kalıpların keşfinin önemini ifade eder: “Gündelik hayat döngülerden oluşur ve daha geniş döngüler içine girer. Bir şeye başlamak, aslında tan alıp yeniden başlamak, yeniden doğmak demektir” (Lefebvre, 2016: 14). Gündelik olanın muğlaklığı ise sıradan olanla ilişkisinden gelir; gündelik hayat tekrarları yani rutinleri içerir. Rutinler gündelik hayatın yeniden ve yeniden üretilmesini sağlar.

Murat Belge (1983: 857), gündelik hayat içinde eğlence kavramının önemini altını çizer: “Günlük hayat içinde ‘eğlence’ adıyla andığımız etkinlik alanı oldukça önemli bir yer tutar. Özellikle modern dünyada eğlence, ‘çalışma dışı’ bir etkinlik anlamını kazanmış ve bir bakıma çalışmanın, çalışma sonucu kazanılan paranın amacı haline gelmiştir”. Belge’nin yaklaşımında kavramsal olarak tutarsızlık dikkat çekse de söz konusu eğlence olduğunda, bunun için ayrılacak zaman ve bütçeye sahip olmak gerekecektir. Stuart Hall ve Paddy Whannel (2005: 24), kültürel beğenileri için para harcama özgürlüğüne sahip bireylerin, ekonomik temelde yükselen bir devinim yarattığını ifade eder. Onlara göre bu küme “evli olmayan gençler”den oluşur. Bu kümenin beğenisi “sosyal yaşamı, grup ya da çetenin ya da kliğin girişkenliğini, boş zaman ve eğlenceyi ve sağlanan genç kültürünün tüketimini yansıtan tüm mal ve hizmetlerde yoğunlaşmıştır”. Gans, harcama noktasında gençlerin yetişkinlerden daha fazla harcama yapabilmesi nedeniyle alanı domine edebildiklerini hatırlatır. Bu da gençler için yaratılmış ürünlerin yetişkinler tarafından alınmasına ya da bu ürünlerin dışında kalan yetişkinler için olan ürünlerde yoğunlaşmalarına neden olur.

“Gençler yeniliklerin ana taşıyıcılarıdır – en azından değişen toplumlarda; ve kendileri yeni kültürel buluşlar yapmasalar bile yeniliklere hemen üşüşüverirler. Bunu biraz kendilerini öteki yaş gruplarından ayırdıklarını, birbirlerine bağlı bir yaş grubu olduklarını göstermek için yaparlar, ama biraz da, özellikle Batı toplumunda ve özellikle varlıklıysalar, bir eğlence sınıfı oldukları, yeniliğe gereksinim duydukları için; belki de ancak o kadar kültür yükü kaldırabildiklerindedir” (Gans, 2012: 104).

4. Araştırma Yöntemi, Evren ve Örneklem

Çalışmada nicel yöntemin araştırma tekniklerinden biri olan anket çalışmasına başvurulmuştur. Türkiye’de büyükşehirlerde (İstanbul, Ankara ve İzmir) yaşayan ve kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiş en az lise mezunu 120 öğrenci ile gerçekleştirilen bu anket çalışmasında bulgular, katılımcılar ile sınırlandırılmış bir sonuca erişmeyi sağlayacaktır. Çalışmanın kapsamı, gerekli bütçe, zaman ve çalışma ekibinin oluşturulması ile örneklem büyütüldüğünde genelleştirilebilir sonuçlara ulaşmayı mümkün kılacaktır. Çalışma bir tespit girişimini mümkün kılan sonuçlar doğurmuştur.

5. Bulgular ve Tartışma

Çalışmada anket çalışmasına katılan 120 öğrenciye çeşitli kimliklere (dindar, seküler, milliyetçi, demokrat, sosyalist, çevreci, hayvan hakları aktivisti) yakınlıkları üçlü likert ölçeği (yakınım, nötr, uzağım) ile sorulmuş ve yanıtlar kadın ve erkek öğrencilerin yakınlıklarına göre değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılar ve Çoklu Kimlikler

	Dindar		Seküler		Milliyetçi		Demokrat		Sosyalist		Çevreci		Hayvan Hakları Aktivisti	
	Yakın	Uzak	Yakın	Uzak	Yakın	Uzak	Yakın	Uzak	Yakın	Uzak	Yakın	Uzak	Yakın	Uzak
Yüzde	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Kadın	38.8	32.5	48.8	15	35	35	45	23.8	21.3	36.3	67.5	11.3	65	10
Erkek	27.3	25	50	15.9	40.9	20.5	45	15.9	27.3	29.5	54.5	11.4	50	11.4

Yukarıdaki tablodan hareketle kendilerini bu çeşitli kimliklere yakın görme oranları incelendiğinde kadın ve erkeklerin kimi kimliklere yakınlığının benzer oranlara sahip olduğu görülürken kimilerine yakınlıkları birbiriyle uzaktır. Kadın öğrencilerin dindar ve milliyetçi kimlikler için orantılı bir dağılım gösterdiği görülmüştür (Nötr: Dindar; %28.8 ve milliyetçi;

%30). Yukarıdaki oranlar incelendiğinde kadınlar için çoklu kimliklerden söz etmenin mümkün olduğu görülmektedir. Birbiri ile yakın ya da uzak ilişkileri olan çeşitli kimliklere aidiyetleri çıkarılabilir; bu çıkarım, yüksek oranlı kimliklerin oranları temel alındığında anlamlı hale gelmektedir. Birbiri ile uzak ilişkide olduğu iddia edilebilecek olan dindar ve seküler kimliklerin oranları değerlendirildiğinde bu kimliklere uzak olduğunu ifade eden öğrencilerin oranlarının çoklu kimlikler açıklamasının örneğini oluşturduğu görülür. Eğer bu iki kimliğin birinin uzak konumu bir diğerrinin yakın konumunun oranıyla eşit ya da yakın çıksaydı bu iki kimlik için birbirinden yalıtılmışlıktan söz etmek gerektirir. Ancak görüldüğü üzere kendisini sekülerliğe uzak tanımlayan kadın öğrenciler ile dindarlığa yakın olduğunu söyleyenlerin oranları birbirine yakın değildir. Bu durumda bazı kadın öğrencilerin kendilerini hem dindar hem de seküler olarak tanımladıkları görülmektedir. Bu iki kimliğin birbiri ile çelişkili olup olmadığı din sosyolojisinin konularından biridir.⁴ Ancak sekülerlik, gündelik hayatın ritüel ve rutinlerinin “eskisine göre” kutsal aracılığıyla belirlenmesinden uzaklaşma olarak değerlendirildiğinde bu iki kimlik birbiri ile çelişmezler: Bu bağlamda dindarlık, kişinin inancına dair bir kimlikken sekülerlik gündelik hayatının biçimlenişiyle ilgili bir kimliktir. Bu iki kimlik arasındaki benzer bir durum erkek öğrencilerde de görülmüştür. Erkek öğrencilerin %50’si kendisini sekülerliğe yakın olarak tanımlarken %27.5’i dindarlığa yakın tanımlamıştır. Dindarlığa uzak %25 erkek öğrenci ile sekülerliğe yakın %50 öğrenci arasında kesişim söz konusudur elbette. Ancak bu kesişimi aşan bir oran söz konusu olduğuna göre kendisini bu ikisi ile tanımlayan yahut dindarlık konusunda nötr bir konuma sahip öğrencilerin kendilerini seküler tanımlama söz konusu olduğunda nötr olmadığı görülmektedir.

Kadın ve erkek öğrenciler arasında kendisini çevreci ve hayvan hakları aktivisti olarak tanımlama oranları oldukça yüksektir. Bu açıdan kadın ve erkek öğrencilerin çevreye karşı farkındalıklarının yüksekliğinin altı çizilmelidir. Bu kimliklerin oranlarındaki yükseklik hem gençlerin dünyayla kurdukları ilişkinin niteliği hem de bunu bir kimliğe yakınlık açısından benimsemiş olmaları dolayısıyla önemlidir. Türkiye’de özellikle üniversite öğrencileri üzerine yapılan çalışmalarda sol-sosyalist fikirlerin gençler arasında yaygın şekilde kabul edildiğine yönelik bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Ancak bu çalışmada görülen ise sosyalist kimliğin kadın ve erkek öğrenciler arasında yakınlık oranlarının diğer kimliklere göre düşük oranlara sahip olduğudur. Kadınların %21.3’ü ve erkeklerinse %27.3’ünün kendisini sosyalist kimliğe

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz Ertit, V. (2020). Sekülerleşme Teorisi: Sekülerleşen Türkiye’nin Analizi. İstanbul: Liberte Yayınları.

yakın olarak görmesinin gençlik kültürü içinde bu fikirlerin hegemonik olsa da kimlik olarak benimsenmesi hususunda yüksek oranların söz konusu olmadığı görülmektedir.

Gündelik hayatta sosyal medyanın bir öge olarak büyük bir yer kapladığı görülmektedir. Medya ve günümüzde özellikle sosyal medya, bireyin gündelik hayatının yeniden ve yeniden üretilmesinde geniş bir nüfuz alanına sahiptir: “Bireyin, sosyalleşme süreci, kişiliğin oluşumu, sosyal statüsünü kazanması, sosyal gruplara katılması, sosyal rolünü benimsemesinin ardından, sosyal örüntü, grup, kurum ve kültürün oluşmasında yine medya etkin bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır” (Çetin, 2013: 152). Geleneksel medya olarak adlandırılabilen olan kitle medyasına ek olarak, sıradan bireylerin kendi fikir ve düşüncelerini dile getirebileceği bir iletişim kanalı olan sosyal medyanın da gündelik hayat içinde alanı güç geçtikçe genişlemektedir. Ensar Çetin, sosyal medyada kişilerin iletişim kurma yollarının bir çeşit eğitim aracı olarak da değerlendirilebileceğini ifade eder:

“Sosyal medya, zaman ve mekan sınırlaması olmadan, paylaşımın, tartışmanın esas olduğu bir iletişim şeklidir. İnsanlar sosyal medya platformlarında, insanlarla iletişimde bulunur, insanlara yardım eder, insanlardan yardım alır, insanların sorularına cevap verir ve kendi sorularına cevap arar. Bu bakımdan sosyal medya resmi olmayan eğitim yollarından bir tanesidir. Sosyal medya günümüz insanının gündelik hayat rutinleri arasında kendine yer bulmuş ve her geçen gün daha fazla sayıda insanın kullandığı bir araçlar bütünü haline gelmektedir” (Çetin, 2013: 156).

Sosyal medya araçlarından kimilerinin öğrenciler tarafından kullanılma sıklığı (hiçbir zaman, nadiren, bazen, sık sık, her zaman) öğrencilere sorulduğunda öne çıkan bazı araçlar şunlar olmuştur: Whatsapp, Instagram, Youtube. Aşağıdaki tabloda “sık sık” ve “her zaman” yanıtı veren öğrencilerin toplam oranları görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanımı

	Whatsapp	Facebook	Twitter	TikTok	Youtube	Spotify	Instagram	LinkedIn	Tinder
Yüzde	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Kadın	86.3	18.8	35.1	31.3	70.1	40.1	83.8	8.8	7.6
Erkek	72.7	18.2	45.4	36.4	79.6	34.1	77.3	11.3	13.6

Yukarıdaki tablo incelendiğinde kadın ve erkek öğrenciler arasında yaygın olarak kullanılan sosyal medya araçlarının ortaklaştığı görülmektedir. Bu açıdan, verili dönemde gençlerin bu araçlar aracılığıyla iletişim kurduğu söylenebilir. Bu iletişimin, sosyolojik olarak önemi ise,

geçmişten bugüne değin kitle medyası aracılığıyla sıradan insanın alıcı olan konumunda yarattığı değişikliğin gençler tarafından büyük ölçüde kabul gördüğünün ortaya konmasıdır. Geleneksel medyada, alıcı olarak konumlandırılan ve pasif bir role bürünen bireyin, sosyal medya aracılığıyla bu edilgen rolü aşır doğrudan iletişimin bir parçası olmasının gençliğin yaratıcı rolüyle birleştiği görülmektedir.

Whatsapp uygulaması kişilerin birebir, anlık paylaşımlarını mümkün kılar. Bu uygulama aracılığıyla sözlü, yazılı ve görüntülü iletişim mümkündür. Gençlerin %86.3 oranda bu aracı kullanması, anlık ve hızlı iletişim kurmaya verdikleri önemi göstermektedir. En yüksek orana sahip olan Whatsapp, TÜİK'in Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması⁵'nin 2022 raporuna göre de Türkiye'de %82 oranda kullanım ile sosyal medya ve mesajlaşma araçları arasında en yaygın kullanılan araçtır. Yukarıdaki tabloda Whatsapp'tan sonra en yüksek oranda kullanılan sosyal medya aracının Youtube olduğu görülmektedir. Youtube, Whatsapp'tan farklı olarak birebir iletişim kurmanın bir yöntemi değildir. Bir platform olarak değerlendirilebilecek Youtube, abonelerin sayfalarında sınırsız süreye sahip video içeriklerini paylaştıkları bir araçtır. Youtube, her türden medya içeriğine ev sahipliği yaparken, izleyicilerin bu içeriğe olumlu-olumsuz oy vermesine ve yorum yapmasına imkan sağlayarak izleyicinin aktif rolüne de imkan sağlamaktadır. Daha önce bahsedildiği üzere sosyal medya araçlarının geleneksel medyadan ayrıldığı en önemli nokta; içeriğin "alıcı" ile ilişkisinin demokratikleşmesi olarak ifade edilebilir. TÜİK'in Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması bu veriyi de doğrulamaktadır: TÜİK'in raporunda Youtube %67.2 oranla en yüksek orana sahip sosyal medya araçları arasında ikinci sıradadır. Gençlerin yüksek oranlı sosyal medya araçları arasında üçüncü sıradaki Instagram, fotoğraf ve videolu kişisel blog olarak görülebilir. Kullanıcılar sahip oldukları sayfada ürettikleri içerikleri paylaşırken ilgileri doğrultusunda takip ettikleri diğer kullanıcıların güncel içeriklerini görebildikleri bir akış sayfasına da sahiptir. Bu sosyal medya aracında da kullanıcılar, içeriklere yorum yapabilir ve aktif rolün sürdürebilir durumdadır. Instagram, TÜİK'in raporunda %57.6 ile üçüncü sıradadır. Bu çalışmadaki sonuçlar ile TÜİK'in çalışmasındaki sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde gençlerin kullanım sıklığı sıralaması total ile farklılık gösterse de Türkiye'de en yaygın olarak kullanılan ilk üç sosyal medya aracının hem gençler hem de tüm diğer yaş grupları için ortak olduğu görülmüştür.

⁵Bkz. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587) Erişim Tarihi: 1 Kasım 2022.

İlk üç sıralamanın kadın ve erkek öğrenciler için ortak olduğu görülmüştür. Buna karşın, aralardaki oranlar çok yüksek olmasa da erkek öğrencilerin Twitter (K: %35.1, E: %45.4), Tiktok (K: %31.3, E: %36.4), LinkedIn (K: %8.8, E: %11.3) ve Tinder (K: %7.6 , E: %13.6) gibi araçları kadın öğrencilere göre daha yoğun kullandıkları görülmüştür. Kadın öğrencilerinse Spotify (K: %40.1, E: %34.1) uygulamasını erkek öğrencilerden daha fazla kullandığı görülür.

Gençlerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri üzerine yapılan incelemede televizyon izleme, bilgisayar oyunu oynama, sinema/tiyatro/konsere gitme, dans etme, seyahat etme, müzik dinleme, spor/egzersiz, arkadaş buluşması sıklıkları değerlendirilmiş ve bu ifadeler “sık sık” ve “her zaman” yanıtlarının toplam oranları verilmiştir.

Tablo 3. Boş Zaman Etkinliklerine Katılım

	Televizyon izleme	Bilgisayar Oyunu Oynama	Sinema Tiyatro Konser	Dans	Seyahat	Müzik Dinleme	Spor Egzersiz	Arkadaş buluşması
Yüzde	%	%	%	%	%	%	%	%
Kadın	28.8	11.3	22.6	28.8	20	83.8	36.8	60
Erkek	18.2	45.5	36.3	11.3	36.4	81.8	54.6	63.6

Yukarıdaki tablo incelendiğinde kadın ve erkek öğrencilerin sorulan etkinliklere “sık sık” ve “her zaman” katılım oranları görülmektedir. Bu tablodan hareketle kadın öğrenciler ve erkek öğrencilerin etkinlik tercihleri arasında farklılıklar öne çıkar. Kadın öğrencilerin çok büyük oranda müzik dinlemek ve arkadaş buluşmalarına katılmak etkinlikleri öne çıkarken erkek öğrencilerde buna ek olarak spor/egzersiz ve bilgisayar oyunu oynama oranları da oldukça yüksektir. Kadın öğrencilerinse erkek öğrencilerden farklı olarak dans etme ve televizyon izleme etkinliklerinde öne çıktığı görülür.

Çalışmada incelenen bir diğer olgu, gençlerin çeşitli kategorilerdeki beğenileridir. Bu kategoriler, film türleri, diziler, müzik türleri olarak sınırlandırılmıştır.

Tablo 4. Film Beğenileri

	Dram	Komedi	Bilim Kurgu	Fantastik	Aksiyon	Diğer
Yüzde	%	%	%	%	%	%
Kadın	15.2	19.7	13.6	30.3	4.5	16.7
Erkek	8.8	17.6	2.9	52.9	17.6	0.2

Yukarıdaki tabloda kadın ve erkek öğrencilerin film türlerine göre beğeni oranları görülmektedir. Öğrencilerin en yüksek oranda beğendiğini ifade ettiği tür her iki grup için de fantastik filmler olmuştur. Kadın öğrenciler ile erkek öğrencilerin film beğenilerindeki oransal farklar incelendiğinde kadın öğrencilerin bilim kurgu film beğenisinin erkek öğrencilerininkine göre oldukça farkla yüksek olduğu görülür. En yüksek oranda farklılaşma ise aksiyon filmleri kategorisinde görülmektedir: Kadın öğrencilerin beğeni oranı %4.5 iken erkek öğrencilerin beğeni oranı %17.6 olmuştur. Kadın öğrenciler, diğer olarak gösterilen sütunda, aşk filmleri (%13.6) ve milli duygular işleyen filmleri (%3) beğendiğini ifade etmiştir. Aksiyon filmleri kategorisindeki bu oransal farklılaşma, dram kategorisinde de benzer şekilde görülür: Kadın öğrencilerin %15.2'si dram filmlerini beğendiğini ifade ederken erkeklerde bu oran %8.8'dir. Bu türler arasındaki farklılaşma dizi beğenisinde de benzer şekilde görülmüştür. Aşağıdaki tabloda kadın ve erkek öğrencilerin dizi kategorilerine dair beğenilerinin oranları vardır:

Tablo 5. Dizi Beğenileri

	Komedi	Polisiye	Dram	Fantastik	Aksiyon	Diğer
Yüzde	%	%	%	%	%	%
Kadın	11.9	11.9	23.7	8.5	17	27
Erkek	12.9	12.9	3.2	12.9	42	16.1

Kadın ve erkeklerin film türleri beğenisinde olduğu gibi dizi türü beğenisinde de farklılaştığı dram ve aksiyon türlerinde, beğeni oranları arasında büyük farklar söz konusudur. Kadınların en yüksek oranlı beğeni türü olan dram türündeki dizilerin erkekler tarafından çok düşük beğeni

oranına sahip olduğu görülmektedir. Buna karşın kadın öğrenciler içinde de yüksek beğeni oranına sahip aksiyon dizilerinin erkek öğrenciler arasında diğer kategorilere göre çok yüksek beğeni oranına sahip olduğu görülmüştür. Komedi, polisiye ve görece fantastik dizilerin yakın beğeni oranlarına karşın bu iki türün öğrencilerin toplumsal cinsiyetleri ile değerlendirildiğinde yüksek farklılık göstermesi derinlemesine mülakatlar yoluyla incelenmelidir. Ancak nicel oranlar üzerinden düşünüldüğünde dram kategorisinin kadınlarla özdeşleştiği ve erkeklerinse aksiyon beğenisi ile özdeşleştiği sonucuna varmak mümkündür. Yine toplumsal cinsiyet rolleriyle birlikte düşünüldüğünde “ataerkil duygu hiyerarşisi” dolayısıyla bu türden eğilimler söz konusudur.

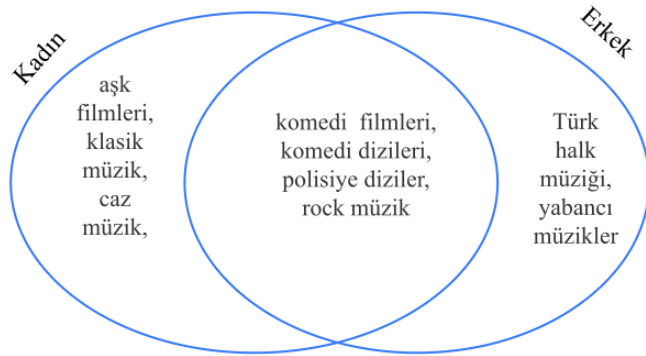
Tablo 6. Müzik Beğenileri

	Arabesk	Pop	Hip-Hop	Rock	Diğer
Yüzde	%	%	%	%	%
Kadın	9.7	51.4	15.4	9.7	14
Erkek	5	32.5	35	7.5	20

Yukarıdaki tabloda kadın ve erkek öğrencilerin müzik türleri beğenilerinin oranları görülmektedir. Buna göre kadın öğrencilerin en yüksek oranda beğendiği tür pop müzikken erkeklerin hiphop müziktir. Diğer olarak gösterilen seçeneğe, kadın öğrencilerden, klasik müzik (%4.2), caz müzik (%1.4), Türk halk müziği (2.8) ve slow müzik (%5.6) yanıtları, erkek öğrencilerdense Türk halk müziği (%10), slow müzik (%2.5) ve yabancı müzikler (%7.5) yanıtları gelmiştir. Müzik beğenileri arasında önemli bir farklılık söz konusudur. Kadın öğrencilerin pop müzik beğenisinin erkek öğrencilerden önemli ölçüde farklılaştığı görülürken, tersinden bir farklılaşma hiphop müzik beğenisinde görülmektedir. Yine bir başka farklılık da kadın öğrencilerde düşük beğeni oranına sahip Türk halk müziğinin erkek öğrencilerde yüksek bir orana sahip olmasıdır. Kadın öğrenciler arasında düşük oranlı olsa da klasik batı müziği, caz gibi türlerin beğenildiği görülürken erkeklerde bu türün ifade edilmediği, aynı şekilde erkeklerde yabancı müzik beğenisi ifade edilmişken kadın öğrencilerde bu türün ayrıca belirtilmediği görülmüştür.

Bu kategoriler arasında kadın ve erkek öğrencilerin beğenilerinde ortaklaşan ve ayrışan kategoriler kümelenmiştir:

Grafik 1. Beğenilerin Kesişim Kümesi

Kesişim kümesinde, kadın ve erkek öğrencilerin beğeni oranlarının birbirine en yakın olduğu kategoriler görülmektedir. Birçok kategoride hem kadın hem de erkek öğrencilerin beğeni ifade ettiği görülmüştür ancak burada seçilen kategoriler bu beğeni oranlarının birbirine yakın olduğu kategorilerdir. Fark kümesindeyse kadın ve erkek öğrencilerin diğer kümede ifade edilmeyen beğeni kategorileri verilmiştir. Yukarıdaki kümeden kesişim ve ayrışma yüzeyleri net biçimde görünür hale gelmiştir.

7. Sonuç Yerine

Gençlik, çeşitli yönleriyle ele alındığında, heterojen bir görünüme sahiptir. Toplumsal cinsiyet bağlamında yapılan bu değerlendirme sonucunda, kadın ve erkek öğrencilerin kimliklerinin çoğulluğu, ait oldukları farklı gruplar olduğunu ortaya koymuştur. Çok kimliklilik, gençlerin toplumsal etkileşimdeki aktif rolüne de bir kanıt oluşturmaktadır. Goffman'ın ifade ettiği üzere, farklı grup aidiyetlerinin farklı kimlikler yaratması söz konusudur. Bu durumda çoklu grup üyelikleri, çoklu kimliklere yol açacak; bu da gençlerin toplumsallaşma sürecindeki etkileşimlerini çeşitlendirecektir.

Çoklu grup aidiyetleri, çoğul beğenileri ortaya çıkarmıştır. Beğenilerin film, dizi ve müzik bağlamında değerlendirilmesi sonucunda kadın ve erkek öğrencilerin beğeni kategorilerinin ortaklaştığı ve farklılaştığı kategoriler tespit edilmiştir. Buradan hareketle, heterojen bir kategori olan gençliğin gençlikler olarak değerlendirilmesi gerektiği ortaya konmuştur. Beğeniler, toplumsal etkileşim ve ilişkileri analiz etmede önemli bir kaynaktır. Bu çalışmanın verileri aracılığıyla toplumsal cinsiyet olgusunun, beğeniler üzerinde kısmi bir etkisi

görülmüştür: Müzik, dizi ve film türleri, spor kategorileri üzerinde toplumsal cinsiyetin yarattığı farklılaşma söz konusudur.

Gençlerin gündelik etkinliklere katılım sıklıkları da çalışmada ele alınan bir diğer olgudur. Yine toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilen bu olgudan hareketle gündelik etkinliklerin dahi toplumsal cinsiyet rollerinden etkilendiği görülmüştür. Örneğin bilgisayar oyunu oynama erkek öğrenciler tarafından sıklıkla gerçekleştirilen bir etkinlikken dans etme kadın öğrenciler tarafından gerçekleştirilen bir etkinlik görünümü sergilemiştir. Hem kadın hem de erkek öğrencilerin boş zamanlarında, sosyal etkileşim içinde oldukları görülmüştür. Gençlerin müzik dinleme ve arkadaş buluşmalarına katılım oranları çok yüksektir. Bu noktada Murat Belge'nin söz konusu eğlence olduğunda gençlerin buna zaman ve bütçe ayırdığını ifade ettiği yaklaşımı doğrulanmıştır: Müzik, spor, dans, seyahat gibi etkinliklerin oranları eğlencenin, boş zamanlar içinde önemli bir öge olduğunu göstermiştir.

Yapılan anket çalışmasının sınırları göz önünde bulundurulduğunda, elde edilen sonuçlar, katılımcı grubu kapsamaktadır. Ancak sınırlı bir örnekleme çalışılan ve genelleştirmeye açık olmayan bu çalışmadan hareketle gençliğin sosyolojisinin çoğulluğu ortaya çıkmıştır. O halde gençlik sosyolojisi de heterojen ve çoğul bir "nesne"ye yönelmesi dolayısıyla gençliklerin sosyolojisidir.

Kaynakça

- Belge, M. (1983). Türkiye'de günlük hayat. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (836–860). İletişim Yayınları.
- Beşirli, H. (2013). *Gençlik sosyolojisi: Politik toplumsallaşma ve gençlik*. Siyasal Kitabevi.
- Çetin, E. (2013). *Gündelik hayat sosyolojisi: "Türkiye'de modernleşme ve gündelik hayat"*. Rağbet Yayınları.
- Çetin, E. (2014). Türkiye'de gündelik hayatın tanziminde din ve sekülerizm. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 265–285.
- Ertit, V. (2020). *Sekülerleşme teorisi: Sekülerleşen Türkiye'nin analizi*. Liberte Yayınları.
- Gans, H. J. (2012). *Popüler kültür ve yüksek kültür*. Yapı Kredi Yayınları.
- Goffman, E. (2009). *Gündelik yaşamda benliğin sunumu*. Metis Yayınları.
- Hall, S. & Whannel, P. (2005). The young audience. *On Record: Rock, Pop, and the Written Word*. Routledge.

Jenks, C. (2013). *Altkültür: Toplumsalın parçalanışı*. Ayrıntı Yayınları.

Lefebvre, H. (2012). *Gündelik hayatın eleştirisi 1*. Sel Yayınları.

Lefebvre, H. (2016). *Modern dünyada gündelik hayat*. Metis Yayınları.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.

TC Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2013). Ulusal Gençlik ve Spor Politikaları Belgesi. Erişim

Tarihi: 17 Aralık 2022,

https://gsb.gov.tr/dosyalar/mevzuatlar/ulusal_genclik_ve_spor_politikasi.pdf.

TÜİK. (2022). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması. Erişim Tarihi: 1

Kasım 2022, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587)

[\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587).

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Gençlik(ler) Sosyolojisi Üzerine Nicel Bir Araştırma” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “*Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.

Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Analizi

Analysis of Social Policies and Social Services for the Elderly in Turkey

Arif Durğun¹

Ebrar Merde²

Öz

Yaşlanma, tüm canlı organizmaları ilgilendiren evrensel bir süreçtir. Yaşlılık ise bireyin yaşam döngüsünde ulaşma şansına sahip olduğu gelişimsel bir dönemdir. Yaşlılıkla birlikte bireyde fizyolojik, psikolojik, ruhsal, sosyo-ekonomik birtakım problemler daha sık görülmektedir. Bu sorunların başı sağlık sorunlarıdır. Bu dönemde sadece fiziksel sağlık değil, ruh sağlığı ve sosyal sağlık da geriler. Emeklilikle birlikte sosyal ilişkilerden soyutlanan yaşlı birey, statü kaybı, rol ve işlev kaybı ile karşı karşıya kalmaktadır. Yaşlılar fiziksel güçlerini kaybettikleri için şiddet, ihmal ve istismara karşı daha savunmasızdırlar. Yaşlıların bu problemleriyle baş edebilmelerinde onlara yardım edecek çeşitli sosyal politikalar geliştirilmektedir. Bu çalışmada ülkemizde yaşlılara yönelik sosyal politikaların analizi yapılacak ve çeşitli öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yaşlanma, Sosyal Politika Analizi, Sosyal Hizmet Politikası

¹ Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, arifdurgun@ibu.edu.tr, ORCID Numbers: 0000-0001-8210-7343

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, ebrarmerde@gmail.com, ORCID Numbers: 0000-0003-2277-3453

Bu makale İntihal.net sistemi tarafından taranmıştır.

Gönderim Tarihi: 15 Mart 2023

Kabul Tarihi : 3 Mayıs 2023

Erişim Tarihi: 27 Haziran 2023

Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)

Abstract

Aging is a universal process that concerns all living organisms. Elderliness is a stage of development in the life cycle that a person may experience. A variety of physiological, psychological, spiritual, and socioeconomic issues are more common in old age. Health issues are at the forefront of these problems. During this period, not only physical health declines, but also mental and social health. The elderly individual, who is isolated from social relations with retirement, is faced with loss of status, loss of role and function. The elderly are more vulnerable to violence, neglect, and abuse as they lose physical strength. Many social policies are being established to assist the elderly in coping with these issues. In this study, the social policies of our country towards the elderly will be analyzed and some suggestions will be examined.

Keywords: Elderliness, Aging, Social Policy Analysis, Social Work Policy

1. Giriş

Yaşlılık; fiziksel, psikolojik, sosyal ve kültürel boyutu olan, bireyin yaşam eğrisi çizgisinin en son ve belki de en önemli halkalarından biridir (Çamur ve Canım, 2021:29). Dolayısıyla yaşlanma, içerisinde biyolojik, sosyolojik, psikolojik boyutları barındıran, yalnızca yaşlı nüfus grubu ile alakalı bir olgu olarak görülse de toplumun tamamını ilgilendiren ve bu sebeple bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gereken bir süreçtir (Genç vd., 2018: 301). Aynı zamanda yaşlılık bireylerin bebeklik, çocukluk, adolesan, yetişkinlik döneminden sonra gelen, kronolojik olarak 65 yaş ve üstü olarak kabul edilen, toplumlardan toplumlara farklı algılamaları neticesinde uluslararası bir tanımının yapılamadığı bir yaşam evresi ve kavramsal bir terimdir. Yaşlılık, ölüm dışında insan hayatının kaçınılmaz ve geri döndürülmez sürecinin son dönemidir. Bu dönem, kısa veya uzun sürmekle birlikte en nihayetinde ölüm ile sonuçlanmaktadır.

Yaşlılık, maneviyatın keşfedildiği ve daha çok deneyimlendiği, bireysel ihtiyaçların ağırlığını psikososyal ve manevi ihtiyaçların oluşturduğu bir dönemdir. Yaşlılık evresinde çocuklar yetişkin bireyler olmakta, aileden organik olarak ayrılmakta ve kendi aile yaşam döngülerini (Duvall, 1988) başlatmaktadırlar. Yaşlı birey kendi aile yaşam döngüsünde son evreye ulaşmıştır. Bu evrede yaşlıda başta emeklilikle birlikte gelen statü ve rol kayıpları ve ilerleyen dönemlerde eşin ölümüyle birlikte karşılaşılan psikososyal ve manevi nitelikteki kayıpların yanında özellikle bu dönemde yaşlılık hastalıklarının baş göstermesiyle sağlık harcamalarındaki artışlar vb. yaşlı bireyi fizyolojik, psikolojik, sosyal ve manevi boyutlarda sarsmakta ve bakıma ihtiyaç duyar konuma getirebilmektedir (Işıkhan, 2021: 63).

Sanayi sonrası üretim süreçlerinde meydana gelen değişimler, teknolojinin ilerlemesi, sağlık alanında hastalıkların teşhis ve tedavisindeki gelişmeler, gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda nüfus artış hızının düşmesine etki etmiş ve yaşlı nüfusu özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda artırmıştır. Tahminlere göre 2050 ve sonrası yıllarda dünyada yaşlı nüfus grubunun genç nüfus grubunu geçeceği, 2150 yılına gelindiğinde ise üç kişiden birinin 60 ve üzeri yaşta olacağı değerlendirilmektedir (Işıkhan, 2021: 63). Elbette bu projeksiyonlar başta yaşlıların kronolojik olarak başlangıç yaşının yeniden ele alınması olmak üzere yaşlılara yönelik yaşlı refahını artırıcı, yaşlıların kamusal alanda görünürlüğüne daha eşitlikçi bir çerçevede ele alacak sosyal politikaların geliştirilmesini zorunlu kılacaktır. Bu nedenle yaşlı refahını artırıcı yaşlı ve ailesini kapsayan bütüncül sosyal politikalar ve sosyal hizmetlere

günümüzde ve özellikle gelecek yüzyılda çok daha ihtiyaç duyulacaktır. Elbette bu ailelerin ve toplumun refahı için atılacak önemli adımları gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmada amaç, ülkemizi de artık gelişmiş ülkeler kategorisinde değerlendirerek, ülkemizde yaşanan nüfusa paralel şekilde yaşlılara dönük geliştirilen sosyal politikaların analizini yapmaktır. Bu bağlamda öncelikle yaşlılığın kavramsal çerçevesine değinilecek ve yaşlı politikaları analiz edilirken, iş gücüne katılım ve istihdam politikaları, sağlık politikaları, eğitim politikaları, sosyal hizmet politikaları başlıklarında tartışılacaktır ve çeşitli önerilere yer verilecektir.

2. Yaşlılığın Kavramsal Çerçevesi

Yaşlı, bazı kaynaklarda 60 yaş (UN, 2015), bazı kaynaklarda da 65 yaşını (Durğun ve Durğun, 2020) doldurmuş, fizyolojik, bedensel, ruhsal, bilişsel vb. işlevlerinde yaşlanmaya bağlı olarak kayıpların artarak yaşandığı bir süreci içerisinde barındıran ve çevreyle uyumu bozulan bireyi tanımlamaktadır. Yaşlanma kavramına öncelikle değinirsek, yaşlanma tüm canlı organizmalarda meydana gelen ve evrensel bir süreç olarak karşımıza çıkan bir olgudur. Yeryüzündeki her hayat sahibi varlık bu süreci yaşamaktadır. Her canlı organizmanın bir başlangıcı, bir zirve noktası ve en nihayetinde bir sonu vardır. Bu aşamaların belirli bir periyotta, belirli bir zaman çizgisindeki serüvenine de yaşlanma diyoruz. İnsan türünde de yaşlanma bireyin doğumundan başlayarak ölümüne kadar olan süreçteki yaşam evreleri içerisindeki süreci ifade ederken yaşlılık da bireyin başta fiziksel olmak üzere psikolojik, sosyolojik, ruhi güçlerinin artık geri dönülemez bir biçimde kaybolması süreci olarak ifade edilebilir.

Medikal yaklaşım ise yaşlanmayı, molekül, hücre, doku, organ ve sistemler düzeyinde süreç içerisinde ortaya çıkan, dönüşü olmayan yapısal ve fonksiyonel değişikliklerin tümü olarak ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre yaşlanma, beden yapısı ve bedenin fiziksel işlevlerinde yaş alma ile meydana gelen bozuklukların birikmesinin bir sonucudur. Tabiri diğer ile yaşlanma, önlenemeyen, önü alınamayan kronolojik, sosyal, psikolojik ve biyolojik bir süreçtir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010). Bu tanımlamaların ortak özelliği ise yaşlanmanın tüm canlılarda gerçekleşen ve evrensel bir nitelik taşıyan bir süreç olmasıdır. Yaşlılık, fizyolojik, ruhsal ve sosyolojik kayıpların yaşandığı bir süreç olarak, bireyin ölümle yüzleştiği, sağlık problemlerinin olduğu, vücudunda bir takım değişimlerin meydana geldiği, yalnızlık

durumunun kendini gösterdiği, önceki yaşam evrelerinde edindiği statüsü ve rollerini yitirdiği bir dönem olarak kabul edilir (Özmete vd., 2017:20).

Yaşlılık göreceli bir kavram olup, her yaşlının biyolojik geçmişi, aile yapısı, geçmiş yaşam deneyimleri kendine özgü bir nitelik taşımaktadır. Diğer taraftan yaşlılık toplumdaki topluma ve içinde yaşanan çağa göre de farklılıklar göstermektedir. Yaşlılık sürecinde toplumsal ve kültürel etkenlerin önemli bir rolü olduğu da söylenebilir. Yaşlılık temelde kişinin bedensel ve ruhsal olarak gerileme sürecidir. Yaşlılık bireysel olmakla birlikte aynı zamanda toplumsal değerlerle de yakından ilişkilidir. Toplumsal değer yargıları ve diğer etkenler yaşlılığa toplumsal olarak verilen değeri ve yeri önemli ölçüde belirlemektedir (Emiroğlu, 2012). Yaşlılık kavramı, kişiden kişiye değişebilen bir kavram olmakla birlikte içinde yaşanan kültüre, toplumsal yapıya, ekonomik özelliklere ve dahası hayat biçimine göre bakış açısı geliştirilen bir kavramdır. Örneğin toplulukçu kültürlerde yaşlı, deneyimlerinden ve tecrübelerinden faydalanılan bir otorite figürü olarak belirlemektedir. Bu kültürlerde yaşlılar anılmakta ve saygı görmektedir. Toplumların tarihsel gelişim süreçlerinde yaşlı bireyler içinde bulunduğu toplumu ve topluluğu bir arada tutan bir harç işlevi görmüştür. Fakat yaşlılar için bunun tam karşısında bir konum da söz konusu olmuştur. Özellikle göçebe topluluklarda yaşlılar bir yük olarak görülmüş ve hatta göç sırasında göç sürecine uyum sağlayamayan yaşlıların yanına bir miktar yiyecek ve içecek bırakılarak kendi kaderlerine bırakılmışlardır (Çağlar, 2017:21). Yaşlıların konumunu belirlemede inanç sistemlerinin de etkisi olmuştur. Özellikle İslamiyet yaşlıya değer atfetmekte ve onların gönüllerinin hoşnut tutulmasında sevap kazanılacağını belirtmektedir.

“Yaşlı kimdir?”, “Yaşlanmanın başlangıcı ne zamandır?”, “Yaşlılığın göstergeleri nelerdir?” gibi sorular geçmişte cevabı aranan sorular olduğu gibi günümüzde de bu sorulara cevaplar aranmaktadır ve buna yönelik ampirik araştırmalar yapılmaktadır. Yaşlılığın kronolojik olarak sınıflandırılması emeklilik, sağlık hizmetleri ve toplu taşıma indirimi, planlama gibi konularda istatistiki bilgi sağlanması açısından da önemlidir. Her ne kadar demografik veri ve analizlerde, sosyal politika alanındaki çalışmalarda kronolojik yaşa dayalı istatistiki bilgi önem taşısa da yaşlıların bireysel sorunlarının kendine özgü olduğu gerçeğinden hareketle bu istatistiki verilerin bireysel yaşlılık süreçlerini açıklamakta yetersiz kaldığı da göz ardı edilmemelidir (Kökeneç, 2012).

Platon ve Cicero gibi filozoflar yaşlılığı bilgelik olarak tanımlamışlardır (Öcal, 2017:334). Aristoteles'e göre, “hastalık zamansız bir yaşlılık, yaşlılık ise doğal bir hastalıktır”. Goethe'ye

göre ise yaşlılık, bireyin yaşam sürecindeki deneyimleri sonucunda edindiği bir miras olarak kabul eder ve pozitif bir vurgu yapar (Lehr, 1994:12). Mevlana Celaleddin-i Rumi ise “Gençlerin aynada göremediklerini, yaşlılar bir tuğla parçasında okurlar.” sözüyle yaşlıların tecrübelerine vurgu yapmaktadır (Çağlar, 2017:23).

3. Yaşlılık Tanımları ve Yaşlılığın Boyutları

Yaşlılık, toplumsal ve sosyo-kültürel, biyolojik, psikolojik, ekonomik ve kronolojik yaşlılık olarak farklı yönleriyle tanımlanabilir.

Kronolojik Yaşlılık: Kısaca bireyin takvim yaşıdır. Başlangıcı doğum tarihi olarak belirlenir ve resmi işler ve işlemlerden sosyo-kültürel statü belirlemeye kadar geniş yelpazede kullanılan temel kriterdir. (Altan ve Şişman,2003:5). World Health Organisation (WHO), kronolojik olarak 60-74 yaş aralığını yaşı; 75-89 yaş aralığını ileri yaşı; 90 yaş ve üstünü ihtiyar olarak kategorize eder. DSÖ son olarak yaşlılığı ise “65 yaşından başlatarak bireyin çevreye uyum sağlayamadığı ve bu yeteneğini kaybettiğini belirterek sınıflandırmayı 65-74 yaş arasını genç yaşı; 75-84 yaşı orta yaşı ve 85 yaş ve üstünü ileri yaşı olarak kategorize etmiştir.

Biyolojik Yaşlanma: Biyolojik yaşlılık, zamanla bireyin fenotipinde meydana gelen derinin kırışması, saçların ağarması, iskelet sisteminin işlevini çeşitli derecelerde kaybetmesi ile boyda, duruşta anormallikler ve bireyin uzuvlarında fizyolojik ve anatomik bozulmaların yaşanmasıdır.(Yıldız, 2014:406). Bu bozulmalar, başta hücresele olmak üzere, doku organ ve sistemlerde meydana gelen biyo-kimyasal süreçlerdir. (Karasu, 2008: 1).

Psikolojik Yaşlanma: Kişilerin, yaşam deneyimlerinin artmasıyla oluşan davranış değişiklikleri ve davranışsal uyum yeteneğindeki yaşa bağlı olarak yaşadığı değişimlerdir. (Kalkan, 2008:4). Kişilerin duygu, algı ve davranışlarında yaşa bağlı olarak uyum yeteneğinin azalmasıdır (Sağlam ve Özdamar, 2012: 56).

Sosyo-Kültürel Yaşlanma: Sosyokültürel yaşlanma, kişinin diğerleriyle etkileşim halinde, toplumun kurallarının, değerlerinin vb. ile toplumun o bireyden beklediği rollerin, kişinin sosyal hayata yönelik tutum ve fikirlerini geliştirmesi sürecinde gerçekleşmektedir. Tarihsel süreçte birçok toplumda yaşlı bireye ve yaşlılığa yönelik geliştirilen ve gelenek halini alan davranış ve tutumlar ile kalıp yargılar yaşlı bireylerin rollerini belirlemektedir (Hablemitoğlu ve Özmete,2010:20). Kişilerin sosyal yaşam içerisinde çalışma ve sosyal ilişkilerinde güç ve

yeteneğinin giderek azalmasıdır (Tümerdem, 2006: 195). Diğer bir ifade ile zamana bağlı olarak kişinin sosyal davranış ve sosyal statüsünün ve bireysel rollerinin değişmesidir (Pekcan, 2000: 52).

Ekonomik Yaşlanma: Bu dönemde yaşlı bireyin, emekli olmasıyla ilişkili olarak gelirinin neredeyse %50 oranında azalmasıyla birlikte, sağlık sorunlarının artması ve bakım gereksinimiyle karşı karşıya kalması yanında zaten gelir kaybı yaşamış yaşlı birey parasal anlamda daha da dezavantajlı konuma gerileyebilmektedir (Hablemitoğlu ve Özmete,2010:20). Bireyin yaşlanmayla birlikte mali kaynaklara erişimde negatif değişimlerin ortaya çıkması sonucu yaşlı birey yaşam tarzını değiştirmektedir. (Pekcan, 2000: 51).

Toplumsal Yaşlanma: Toplumsal yaşlanma toplumlardan toplumlara farklılaşmakta olup o toplumun ortalama yaşını veya doğumda beklenen yaşam süresi çerçevesinde değerlendirilmektedir (Yerli, 2017: 1279). Bir toplumda 65 yaşını tamamlamış bireylerin o toplumun nüfusuna oranlanması neticesinde toplum yaşlı, genç veya olgun olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamada 65 üstü bireylerin oranı %4'ün altında ise o topluma genç; %7-%10 arasında ise yaşlı; %10 ve üzerinde olduğu durumlarda çok yaşlı nüfus olarak tanımlanır (Hablemitoğlu ve Özmete,2010:19). Dünya nüfusunun 2021 yılında %9,8'ni yaşlı nüfus oluşturmuştur. En yüksek yaşlı nüfus oranına sahip ilk üç ülke sırasıyla %34,3 ile Monako, %28,8 ile Japonya ve %22,8 ile İtalya'dır. Türkiye bu sıralamada 176 ülke arasında 69. Sıradadır (ASHB, 2022).

4. Yaşlıların Karşılaştığı Çeşitli Sorunlar

Sanayileşme ve beraberinde gelen kitle üretimi aileleri önemli ölçüde olumsuz etkilemiş ve geleneksel geniş aileden modern çekirdek aileye geçişin meşalesini yakmıştır. Nitekim bu süreçten en çok etkilenen aile üyeleri yaşlılar olmuştur. Kadın ve erkeğin çalışma hayatına birlikte dâhil olmasıyla yaşlı bireyin daha önce ailede özellikle kadın tarafından karşılanan bakım hizmeti, yerini profesyonel bakım elemanlarınca bakım hizmeti karşılanan bakım merkezlerine bırakmıştır. Bu süreçte yaşlı birey yeni duruma uyum sağlamakta çeşitli zorluklar yaşamış ve kurumda kalmak yerine yalnız da olsa alıştığı, sosyal psikolojik ve manevi ilişkilerini geliştirip sürdürdüğü fiziki ve sosyal çevrelerinde yaşamını sürdürmeyi tercih etmişlerdir. Bu tercih ayrıca beraberinde yaşlı bireyin yalnızlığı bilerek ve isteyerek tercih etmesini ve dolayısıyla toplumsal ilişkilerden soyutlanmasına da zemin hazırlamıştır. Bununla

bağlantılı olarak hâlihazırda yaşlanmanın getirdiği sorunlarının üzerine bu durum ayrı bir yük getirmiştir.

Yaşlılık birçok problemi muhteviyatında barındırır ve her yaşlıyı çeşitli derecelerde fiziksel sosyal ve psikolojik boyutlarda sorunlarla karşı karşıya bırakır. Bunlardan en önemlisi sağlık sorunlarıdır. Bunları da kendi içerisinde fiziksel sağlık sorunları, psikolojik sağlık sorunları, sosyal sağlık sorunları olarak üç kategoride değerlendirebiliriz. Fiziksel sağlık sorunlarını şu şekilde sıralayabiliriz (Varlı, 2018):

- Kalp damar sistemi hastalıkları: Hipertansiyon, kalp yetmezliği, aritmi vb
- Solunum sistemi hastalıkları: KOAH, Astım, kistik fibroz, pnömoni (zatürre) vb.
- Endokrin sistem hastalıkları: Diyabet, tiroid, hipofiz bezi hastalıkları vb.
- Kas iskelet sistemi hastalıkları: Osteoporoz, romatit artrit, fibromiyalji vb.
- Sindirim sistemi hastalıkları: Reflü, gastrit, karaciğer, safrakesesi ve pankreas hastalıkları vb.
- Üriner sistem hastalıkları, kan hastalıkları, sinir sistemi hastalıkları (Parkinson vb.), duyu organlarında meydana gelen hastalıklar vb.

Psikolojik sağlık sorunlarını da şu şekilde sıralayabiliriz (Baştuğ & Özel Kızıl, 2018):

- Yaşlılıkta görülen duyu durum bozuklukları: Depresyon, iki uçlu bipolar bozukluk vb.
- Anksiyete
- Deliryum
- Demans: Alzheimer, vasküler demans, frontotemporal demans, karışık demans

Yaşlı bireylerin karşılaştıkları sosyal sağlık sorunlarından bazıları da şunlardır:

- Yalnızlık, sosyal dışlanma
- Statü ve rol kayıpları,

- Uyum ve sosyalizasyon sorunları,
- Şiddet, ihmal ve istismar.

Yaşlı bireyler yukarıda bahsettiğimiz sorunlarla baş etmek zorunda kalmaktadır. Yaşlılık bu anlamda sorunlarla baş edip edememe arasında tereddüttedir. Kişisel güç kişilerarası güç ve sosyo-ekonomik güce sahip olan yaşlı bireyler sorunlarıyla başa çıkmada daha avantajlı durumdayken; bahsettiğimiz güçlere bir şekilde sahip ol(a)mayan yaşlı bireyler de dezavantajlı olarak konumlanmakta ve korunmaya ve bakıma ihtiyaç duyabilmektedirler. Dolayısıyla bu alanda sosyal politikalar yaşlı bireylerin dezavantajlı duruma gelmemesi adına çeşitli politikalar geliştirip uygulamaya koyarken; sosyal hizmet ise uygulama seti ile sosyal politikaları beslemekte ve yeni yeni geliştirilecek politikalara kaynak teşkil etmektedir. Aşağıdaki başlıkta yaşlılara yönelik geliştirilen sosyal politikaların analizi yapılacaktır.

5. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar

Sanayileşen ve sanayileşme ile birlikte özellikle ekonomik anlamda zenginleşmiş ülkelerin, yaşlanmadan önce geliştikleri fakat gelişmekte olan veya gelişemeyen toplumların nüfuslarının ise zenginleşmeden önce yaşlanacakları bildirilmektedir (WHO, 2022). Burada vurgu ister gelişmiş olsun ister gelişmekte olsun toplumların yaşlanacağı gerçeğinedir. Dolayısıyla gelmekte olan ve yaşlı bireylerin nicelik olarak lehine gibi görünen yaşlı nüfusun demografik değişimi beraberinde getireceği negatif sonuçlara dönük hazırlıklı olmaya davet etmektedir (Eser vd., 2010).

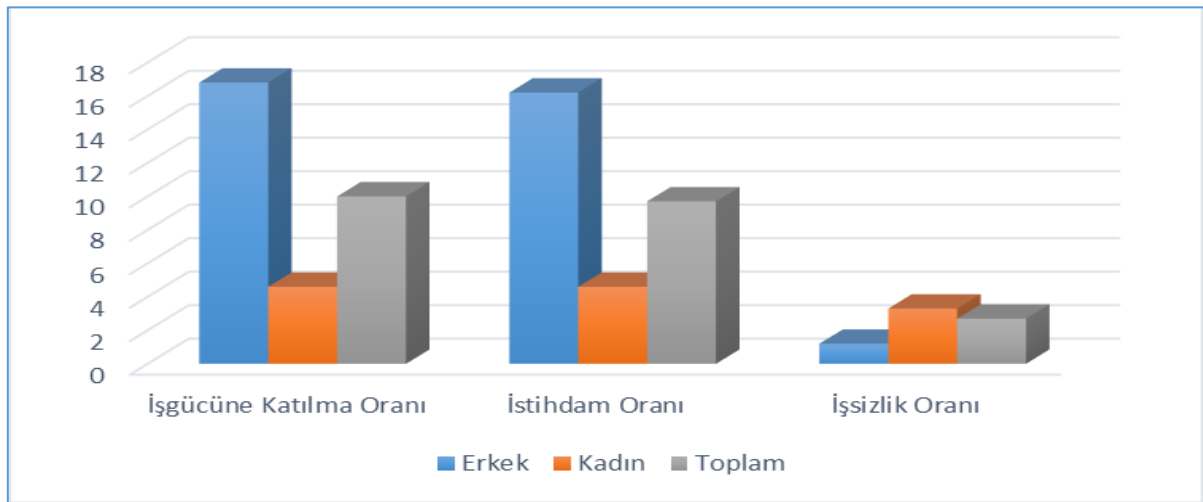
5.1. İş Gücüne Katılım ve İstihdam Politikaları

Yaşlılık politikalarının temel bileşenlerinden biri olan iş gücüne katılım ve istihdam sorunsalı, artan yaşlı nüfusuna paralel olarak sosyal güvenlik sisteminde ortaya çıkardığı maliyetler açısından düşünüldüğünde, günümüz piyasa koşullarına ve sosyal refahın artmasıyla birlikte değerlendirilerek yeniden ele alınması gereken bir politika alanıdır. Bu doğrultuda yaşlıların aktif çalışma hayatlarından mümkün oldukça daha fazla yer alması, yaşlı bireye özgü çalışma hayatında birtakım yapısal düzenlemelerin de hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu da yaşlı bireylerin daha çok istihdama katılmalarına olanak sağlayacak ve yaşlı bireyler emekliliği daha ileri yaşlara bırakabileceklerdir. Burada güdülmesi gereken temel politikalardan biri esnek çalışma modelidir. Yaşlılar çalışma hayatından koparılmadan bir diğer ifadeyle yaşlıların aktif

çalışma hayatındaki varlıkları korunarak bir taraftan yaşlıların sosyal ve ekonomik refahları sağlanmalı, diğer taraftan yaşlı bireylerin statü ve rol kaybı yaşamayacak ve psikososyal risklerle karşılaşmayacak şekilde yaşam doyumları artırılabilir. Ayrıca yaşlı bireylerin aktif çalışma hayatında bulunmasıyla onların tecrübe birikimleri ve sosyal sermayeleri mesleğe yeni katılan genç çalışanların lehine kullanılabilir ve gençlerin çalışma hayatında verimliliği daha da artırılabilir.

Sosyal güvenlik, toplumun bireylerini sosyal risklerden korumak amacıyla gerekli önlemleri alan ve hastalık, kaza, işsizlik, yaşlılık vb. durumlarda bireyleri güvence altına alan önlemler sistemidir. Yaşlılıkla birlikte karşılaşılan emeklilik olgusu bu anlamda sosyal güvenliğin ve sosyal güvenlik politikalarının öznesi olmaktadır (Richardson, 1970; Türkoğlu, 2013). Emeklilik konusunda kademeli/aşamalı emeklilik yöntemi devreye konularak yukarıdaki paragrafta bahsettiğimiz faydaların yanında bireyin emeklilik sürecine uyum sağlaması da gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte toplumsal hayatta yaşlılara dönük olumsuz ön yargıların önüne geçmek adına yaşlı bireylere kendilerini geliştirebilecekleri hayat boyu öğrenme imkânları daha da geliştirilip sağlanmalı ve özellikle teknolojiye uyum ve teknolojik araçların kullanımını hakkında yaşlı bireyler güçlendirilmelidir. Böylece yeni teknolojileri kullanabilen yaşlı bireylerle şirketler yeni sözleşmeler imzalayabilir (Canpolat, 2015).

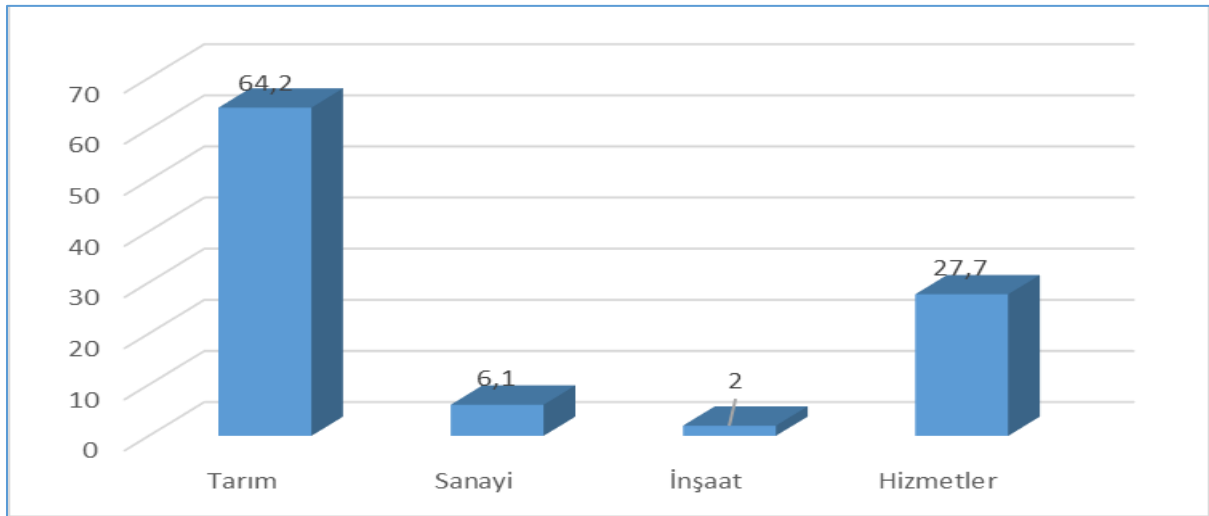
Tablo 1. Yaşlı Nüfusun İşgücüne Katılımı

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2021

Yaşlı nüfusun işgücüne katılımı, yaşlı bireylerin topluma ve ekonomik faaliyetlere aktif katılımını artıracaktır. Bu bağlamda ortaya çıkan ve gelişen ‘gümüş ekonomi’ kavramı yaşlı nüfusun istihdamının desteklenmesi, çalışma hayatında yaş ayrımcılığının önlenmesini ve aktif işgücü programlarının geliştirilmesini kapsamaktadır. Geliştirilen bu politikalar ve programlar neticesinde kayda değer başarı elde edilmiştir. Fakat 2018 yılından sonra karşı karşıya kaldığımız Kovid-19 Pandemisi neticesinde yaşlı işgücüne katılım 2018’de %12,5 iken 2019’da %12 olmuştur. 2021 yılı hane halkı işgücü araştırması sonuçlarına göre, yaşlı nüfus için işgücüne katılma oranı %11,3 oldu. İşgücüne katılma oranı cinsiyete göre incelendiğinde, yaşlı erkek nüfusta %17,9 iken yaşlı kadın nüfusta %5,4 oldu. Yaşlı işsizliği oranlarına bakıldığında da toplam %3 olurken erkek yaşlı nüfusta bu oran %3,9 ve kadın yaşlı nüfusta ise oran %0,8 olarak bulundu (ASHB, 2022; TÜİK, 2021). 2023 yılında ise pandeminin etkisinin minimize edilmesiyle birlikte geliştirilecek yeni politikalarla ve teşviklerle yaşlı işgücüne katılım oranının artacağı öngörülmektedir.

Tablo 2. Çalışan Yaşlı Nüfusun Sektörel Dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2020

Çalışan yaşlı nüfusun sektörlere göre oranlarına bakıldığında nüfusun neredeyse 2/3’ü tarım sektöründe, %30’u hizmet sektöründe, %6’sı sanayi sektöründe iken %2’si ise inşaat sektöründe çalıştığı görülmektedir. Burada bu sonucun çıkmasında toplumumuzun tarım toplumu olmasının etkisi büyüktür. Elbette bu oran içinde emeklilik sonrası tarımsal faaliyetlere yönelen yaşlı nüfusumuzun da büyük etkisi vardır. Burada hizmetler sektöründe sanayi ve

inşaat sektöründe de istihdam oranının artırılması ve dengeli bir dağılımın elde edilmesi hedeflenmelidir.

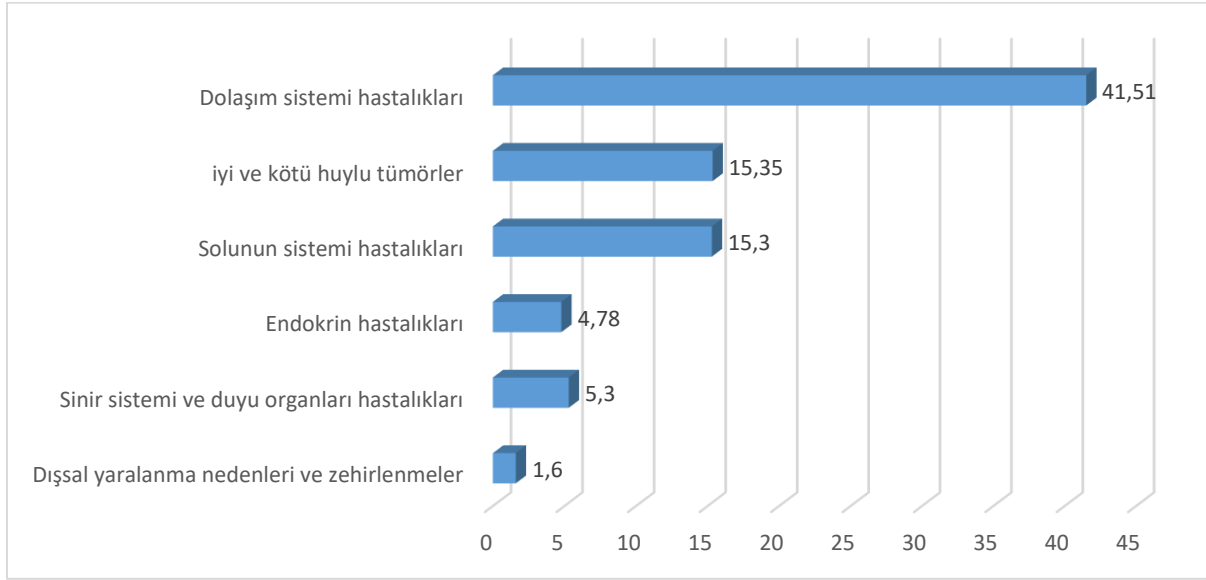
İstihdam alanında yaşlı iş gücünün desteklenmesi için çalışma şartlarının (erişilebilirliğin sağlanabilmesi adına) fiziki çevre, sosyal çevre vb. yaşlılara uyumlu hale getirilmesi, yaşlı bireylerin çalışma hayatından ayrılmasıyla meydana gelebilecek özellikle ekonomik kökenli kayıpların en asgari seviyeye indirilmesi önem arz etmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014). Bunun yanında 65 yaş sonrası çalışmak isteyen yaşlılara da uzaktan/evden çalışma vb. yöntemlerle çeşitli imkânlar sağlanmalıdır. Böylelikle yaşlı birey aktif ve başarılı yaşlanma sürecine dâhil edilerek refahı artırılmış olacaktır.

5.2. Sağlık Politikaları

Yaşlı bireyleri yönelik sağlık politikaları genellikle iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Bunlardan biri evde sağlık hizmetleri, diğeri ise evde bakım hizmetleri ve gündüzlü bakım hizmetleridir. Bu hizmetler multidisipliner bir ekip anlayışıyla ihtiyaç duyan yaşlı bireylere ve engellilere sunulmaktadır. Bu hizmetler bu güne kadar birçok yaşlımızın hayatına dokunmuş ve yaşlı bireylerin yaşam kalitesini yükseltmiştir. Yaşlanmayla birlikte organizmayı adeta mesken tutan hastalıklar, yaşlı bireylerin baş etmesi gereken diğeri önemli sorunlardan biridir.

Yaşlanmayla birlikte yaşlı bireylerin fizyolojik, psikolojik ve sosyal sağlığa ilişkin yaşadıkları kayıplar telafi edilmedikleri takdirde onları bütünüyle işlevsiz hale getirebilecek güçtedir. Dolayısıyla sağlık hizmetlerindeki nitelik ve nicelik artırılmalıdır. Bu doğrultuda sadece bazı 3. Basamak sağlık tesislerinde bulunan geriatri poliklinikleri 2. Basamak sağlık tesislerinde de yaygınlaştırılmalıdır. Sağlık Bakanlığı uhdesinde gerçekleştirilen ve bugüne kadar engelli ve yaşlı bireye sahip olan ailelerin bakım yükünü azaltan evde sağlık hizmetleri kapsamı günün şartlarına göre daha da genişletileli bir diğeri ifadeyle yeniden yapılandırılmalı, özellikle sosyal sağlığa ilişkin parametreler artırılmalı ve sadece bu birimde görevlendirilmek üzere sosyal hizmet uzmanları istihdam edilmelidir.

Tablo 3. Yaşlı Ölüm Nedenleri

Kaynak: TÜİK, Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2019

Yaşlılık sürecinde ortaya çıkan fizyolojik değişiklikler vücut bileşiminde farklılaşmalara neden olmaktadır. Vücut yapısında meydana gelen değişikliklerin en önemlilerinden biri de kalp-damar sistemi (kardiyovasküler sistem) değişiklikleridir. Yaşlı bireylerde kalp atımının ve damar esnekliğinin azalması ile damar duvarı kalınlaşması gibi sorunlar dolaşım sistemi hastalığı riskini artırmaktadır (ASHB, 2022).

Ölüm nedeni istatistiklerine göre 2019 yılında ölen yaşlıların %41,5'i dolaşım sistemi hastalıkları nedeniyle hayatını kaybettiği, bu hastalığı ikinci sırada %15,3 ile iyi huylu ve kötü huylu tümörler ve solunum sistemi hastalıkları, üçüncü sırada ise %5,3 ile sinir sistemi ve duyu organları hastalıklarının takip ettiği tespit edilmiştir. Yaşlı bireylerin yaşlılık evresini sağlıklı ve başarılı bir şekilde geçirebilmesi için öncelikle yaşlılık evresine girmeden önce başlamak suretiyle tüm yaşlılar, sağlıklı yaşam alışkanlıkları edinebilmeleri, sağlığı koruma ve sürdürmelerine yönelik bilinçlerinin geliştirebilmeleri için eğitim programlarına dâhil edilmeli ve bu eğitimleri sağlık tesislerinde başta tıbbi sosyal hizmet birimlerindeki uzmanlar olmak üzere geriatri uzmanı, diyetisyen vb. aracılığıyla gerçekleştirilmelidir. Bunun yanında yaşlıların akılcı ilaç kullanımı noktasında bilgilendirilmeleri, özellikle kırsal kesimde yaşayan ve sağlığa erişimde çeşitli problemler yaşayan yaşlıların periyodik sağlık taramalarının ikametlerinde yapılabilmesi ve yaşlılıkla birlikte yoksulluk, engellilik vb. dezavantajlı durumların varlığı söz

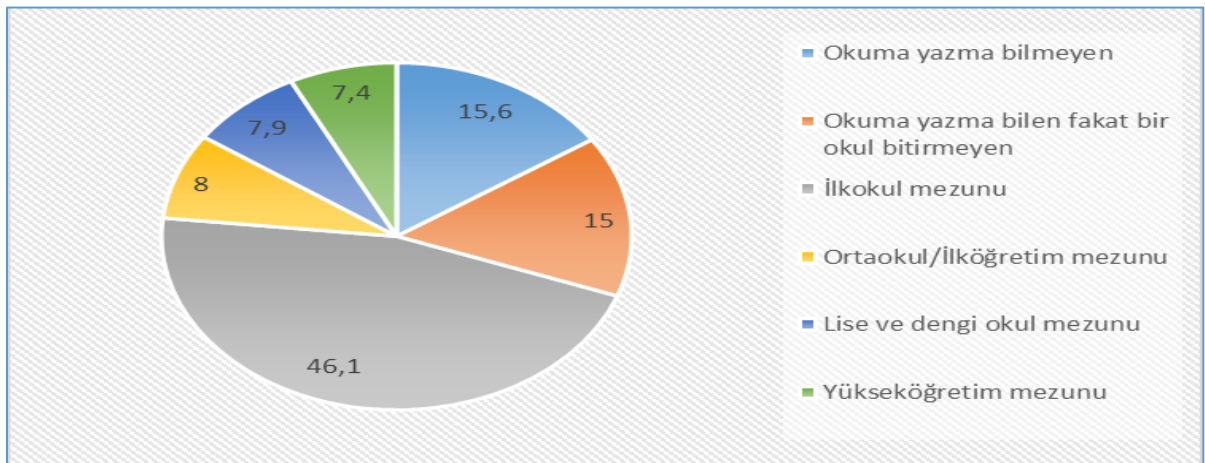
konusu olduğunda bütüncül bir yaklaşımla yaşlıların psikososyal ekonomik ve manevi yaşam kalitelerinin artırılması elzemdir.

5.3. Eğitim Politikaları

Eğitim, yaşam boyu devam eden ve etmesi gereken toplumsal bir kurumdur. Dolayısıyla eğitimi herhangi bir yaş aralığına hapsetmek, sadece çocuk ve genç yaş gruplarına indirgemek ve bu yönde politikalar geliştirmek nakıs kalacaktır. Yaşlıların da eğitim fırsatlarından yararlandırılması, durumlarına uygun eğitim olanaklarının geliştirilmesi önem arz etmektedir.

2020’de yaşlı nüfusun eğitim durumunu belirleyen araştırma sonuçlarına bakıldığında okuma-yazma bilmeyen yaşlı kadın nüfusunun (%24, 2) yaşlı erkek nüfusuna (%4,7) oranla 5 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Yaşlı Nüfusun Eğitim Durumu

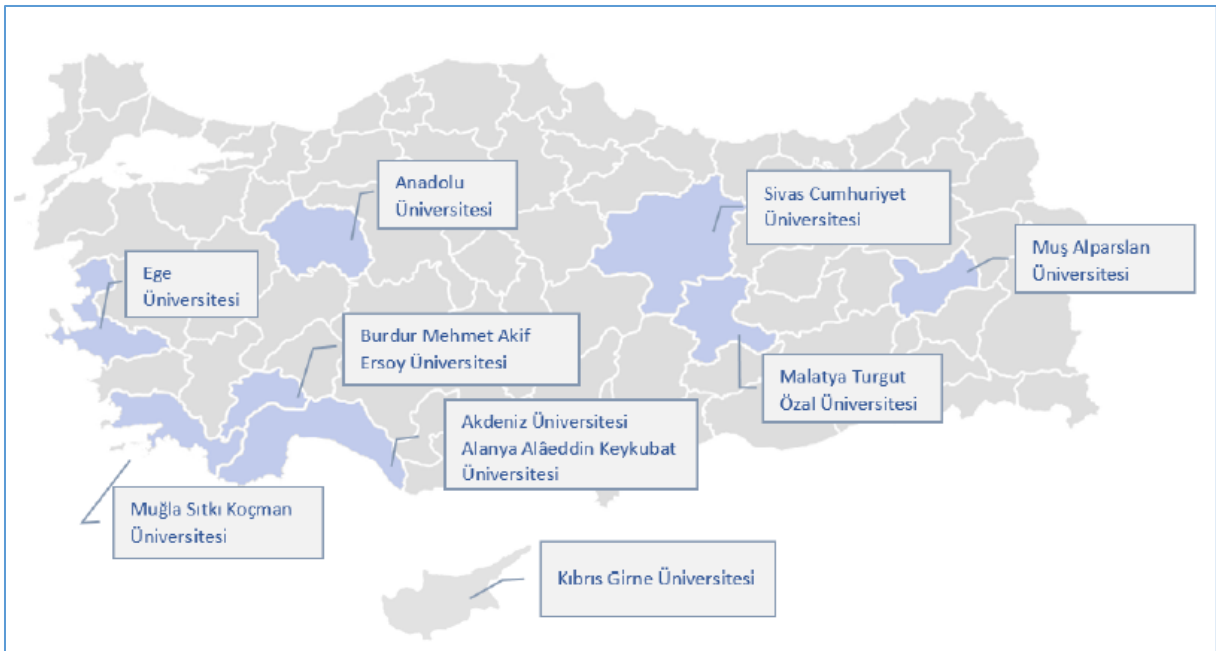

Kaynak: TÜİK, 2021

Yukarıdaki tabloda yaşlı nüfusun eğitim düzeyi gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde 2020 yılında yapılan araştırmada yaşlı nüfusun %46,1’i ortaokul/ilköğretim mezunu, %7,9’u lise ve dengi okul mezunu, %7,4’ünün de yükseköğretim mezunu olduğu bulunmuştur. Tüm eğitim düzeylerinde yaşlı erkek nüfus oranının yaşlı kadın nüfusunun oranından fazla olduğu bulgulanmıştır (TÜİK, 2021). Burada Türk toplumunun kültürel kodlarının etkisi olduğu, yakın tarihe kadar her ne kadar günümüzde pozitif gelişmeler olsa da toplumsal olarak eğitim süreçlerinde erkeklerin eğitimine daha çok önem verildiği ve dolayısıyla erkeklerin eğitim süreçlerinde daha avantajlı konumda olduğu ile açıklanabilir. Tablodaki bu oranlar çok da

vahim olmamakla birlikte yaşlı bireylerin özellikle yükseköğretimde daha çok fırsat yakalaması, temsil edilmesi yani yaşlı bireylere hitap edecek projelerin ve politikaların geliştirilmesi ihtiyacının da var olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim bu doğrultuda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çeşitli üniversiteler bünyesinde “60+ Tazelenme Üniversitesi Projesi” geliştirmiştir. Uluslararası boyutta üçüncü yaş üniversitesi olarak da bilinen yaşlı bireylere yönelik yükseköğretim programları, aktif ve sağlıklı yaşlanma bakış açısıyla yaşlı bireylerin toplumsal hayata katılımlarının artırılması, hayat boyu öğrenmenin sağlanması amacıyla gütmekte ve tüm yaşlılar bu öğrenmeyi destekleyen üniversitelerden ücretsiz olarak yararlanabilmektedirler. Bu üniversiteler aşağıdaki şekilde gösterilmektedir (ASHB, 2022).

Tablo 5. Tazelenme Üniversiteleri

Kaynak: ASHB, 2022

5.4. Sosyal Hizmet Politikaları

Tarihsel süreç içerisinde yaşlılara yönelik hizmetler öncelikle geleneksel ve kültürel değerler ile yaşam biçimi doğrultusunda ataya saygı ile dini motivasyona uygun olarak hayırseverlik anlayışıyla şekillendiğini görmekteyiz (Çağlar, 2017:152). Bu çerçevede vakıf vb. hayır kurumları aracılığıyla yaşlılara yönelik hizmetler sosyal yardım çerçevesinde şekillenmiştir.

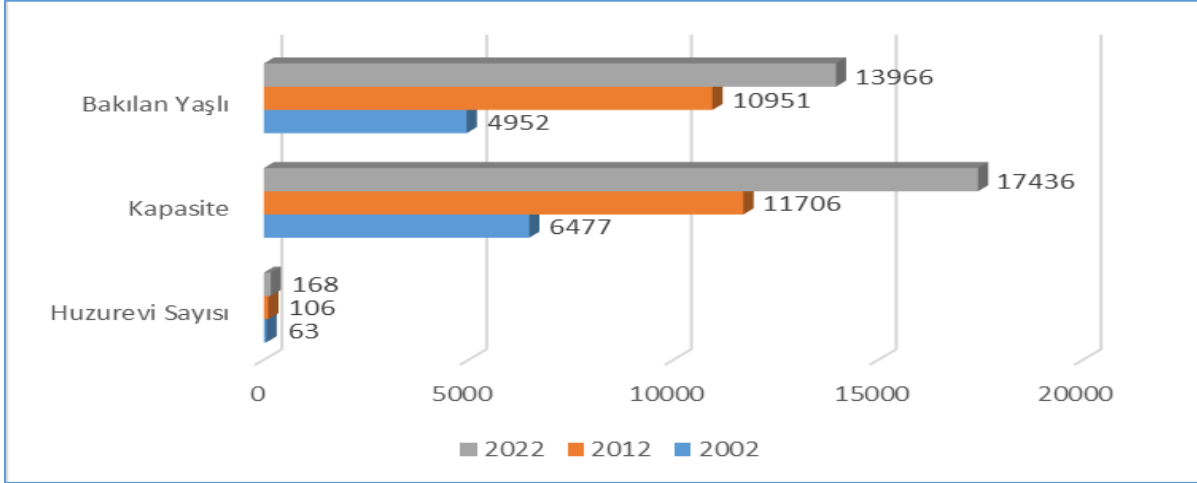
Yaşlı bireylere yönelik sosyal hizmet politikalarını sosyal güvenlik ve bakım hizmetleri olarak iki başlıkta değerlendirebiliriz (Yerli, 2023). Ülkemizde yaşlılara yönelik sosyal politikalar başta Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü olmak üzere ilgili diğer genel müdürlükler tarafından geliştirilmektedir. Yaşlılara yönelik sosyal hizmetler denilince akla geleneksel bakım yöntemlerinden biri olan huzurevi kurum bakımı modeli gelmektedir. Huzurevi bakım modeli bakıma ihtiyaç duyan, bakacak kimsesi olmayan ve(ya) ekonomik gücü olmayan; ekonomik gücü yerinde olup bakmakla yükümlü kimsesi bulunmayan 60 yaş üstündeki yaşlı bireylerin yaşamlarını sağlıklı ve huzurlu bir ortamda geçirebilmelerini sağlamaya yönelik onların psiko-sosyal gereksinimlerini karşılamak amacıyla teşkil olunan kuruluşlardır (Gürer ve Ateş, 2013). Fakat gerek dünyada gerekse de ülkemizde yaygın olarak birinci sırada güdülen sosyal hizmet politikası elbette yaşlı bireyin kendi ekolojik, sosyal ve aile çevresinde, imkan dahilinde kendi evlerinde bakılmaları yönündedir. Evde bakım hizmetleri, esasen bir sağlık bakım hizmeti olup hastanede başlayan tedavinin evde takibinin sağlanmasına yönelik hizmetlerdir. Bu hizmetler başta hemşirelik hizmetleri olmak üzere ihtiyaca göre fizyoterapi, iş ve uğraşı terapisi, konuşma terapisi, sosyal hizmet ve danışmanlık, diyetetik rehberlik ve bazı bakım hizmetlerini içermektedir. Dolayısıyla bu alan multidisipliner bir çalışmayı gerektirir (Gürer ve Ateş,2013).

Fakat ülkemizde yaşlılara yönelik huzurevi modeli hala gerontolojik sosyal hizmetlerin temelini oluşturmaktadır (Işıkhana, 2021). Diğer sosyal hizmet politikaları da kurum bakımı, sosyal güvenlik gereksinimlerinin karşılanması, mevcut potansiyellerine uygun istihdam alanlarında çalışabilmelerine olanak sağlanması vb. sosyal hizmet alanlarındaki düzenlemeler olarak sınıflandırabiliriz (Taşcı, 2010). Dolayısıyla ülkemizde yaşlılara yönelik sosyal hizmetleri, sosyal bakım, uzun süreli bakım ve psikososyal destek hizmetleri çerçevesinde gerçekleştirilen hizmetler olarak açıklayabiliriz.

Sosyal bakım konusunda en belirgin model huzurevleridir. Bu model belirli şartlara sahip yaşlılara uygulanabilmektedir. Mevzuatla belirlenen şartlara uygun olan yaşlılar bu hizmet modelinden faydalanabilmektedirler. Bir diğer model de evde bakım modelidir. Burada yaşlı bireyin bakımı, bakım verenlerin (yaşlı için harcamaları amacıyla) aldıkları evde bakım ücreti ile sağlanmaktadır. Burada hemen belirtmek gerekir ki evde bakımı sağlayan bireylerin öncelikle profesyonel eğitime alınması, onların sertifikalandırılması ve bir meslek olarak sosyal güvenliklerinin güvence altına alınması ile bakıcıların ayrıca kabul edilebilir bir düzeyde bir maaşa bağlanması hayati öneme sahiptir (Işıkhana, 2021). Böylece bakım veren ve bakım alanın

refahı artacaktır. Elbette ki bu politikalarda amaç yaşlı bireyin refahını artırmak ve başarılı bir şekilde yaşlanabilmesinin zeminini oluşturmaktır. Diğer taraftan da bakım yükünü üstlenen bireyin motivasyonunu ve enerjisini yükseltmek olmalıdır.

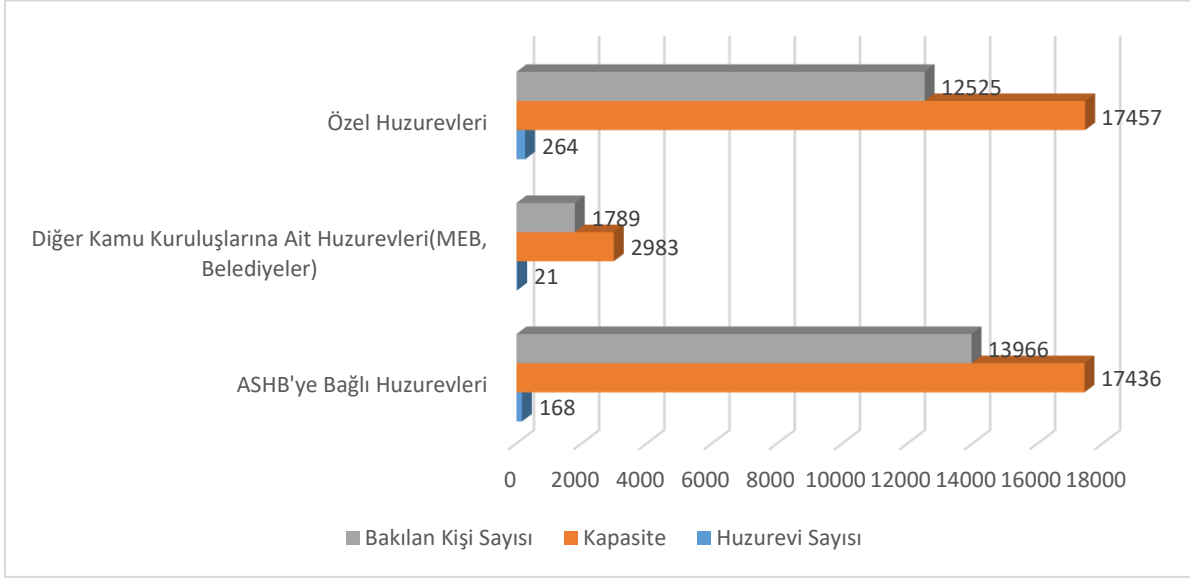
Tablo 6. ASHB Huzurevi 2002-2012-2022 Karşılaştırması

Kaynak: ASHB, 2022

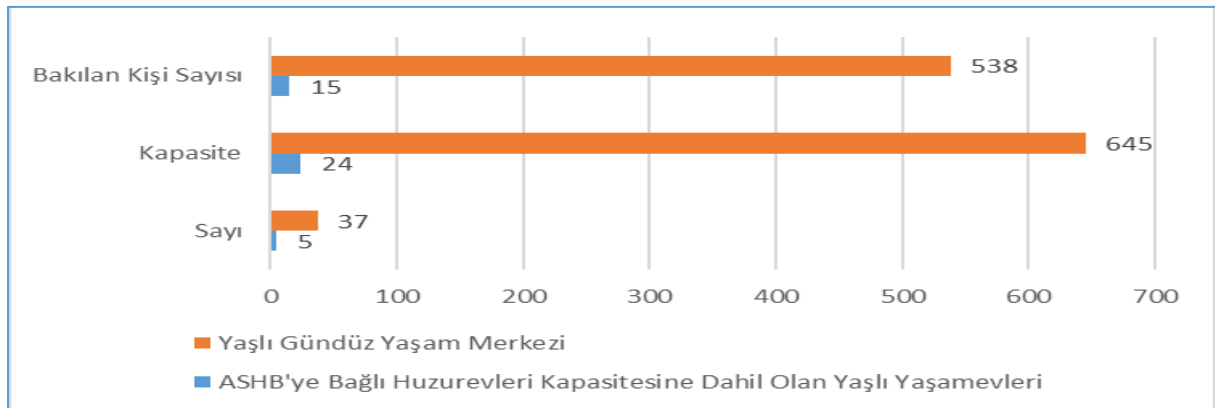
Yukarıdaki şekilde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı huzurevi sayısı, kapasitesi ve bakılan yaşlı sayısı gösterilmektedir. 2002 yılında bakanlığa bağlı (O dönemde SHÇEK) bağlı huzurevi sayısı 63, kapasite 6477 ve kuruluş bakımından faydalanan 4952 yaşlı iken bu sayı 2012 yılında huzurevi sayısı 106, kapasite 11706 ve bakılan yaşlı sayısı 10951'dir. 2022 yılı ekim ayı itibari ile bu sayılar huzurevinde 168'e, kapasitede 17436'ya ve bakılan yaşlıda da 13966'ya yükselmiştir. Dolayısıyla bakanlığa bağlı huzurevi sayısı ve kapasitesi 2002 yılına göre 2,6 kat, bakılan yaşlı sayısı ise 2,7 kat artmıştır (ASHB, 2022).

Huzurevleri sadece Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde faaliyet göstermemektedir. Diğer Kamu kurum ve kuruluşlarının ve özel sektörün girişimiyle de huzurevleri açılmakta ve yaşlıların bakımı sağlanmaktadır. Ayrıca yaşlı yaşam evleri ve yaşlı gündüzlü yaşam merkezleri ile de yaşlı nüfusun sosyal hizmet gereksinimleri karşılanmaktadır.

Tablo 7. Huzurevi Karşılaştırması (Özel-Kamu)

Kaynak: ASHB, 2022

Huzurevlerinin büyük çoğunluğunu ASHB’ye bağlı huzurevleri ile özel huzurevleri oluşturmaktadır. 2022 yılı verilerine göre toplam huzurevlerinin yaklaşık % 36’sı ASHB’ye bağlı huzurevleri, yaklaşık % 59’u ise özel huzurevleridir. Toplam bakılan yaşlı sayısının % 51’i ASHB’ye bağlı huzurevlerinde bakım hizmeti almakta iken, yaklaşık % 39’u özel huzurevlerinde bakım hizmeti almaktadır. Burada Özel huzurevlerinin şartlarını erişilebilirlik açısından daha uygun hale getirmekte yarar vardır. Böylece kamu üzerindeki yaşlının bakım yükü azalacak ve özel sektöre daha fazla manevra alanı kazandırılacaktır.

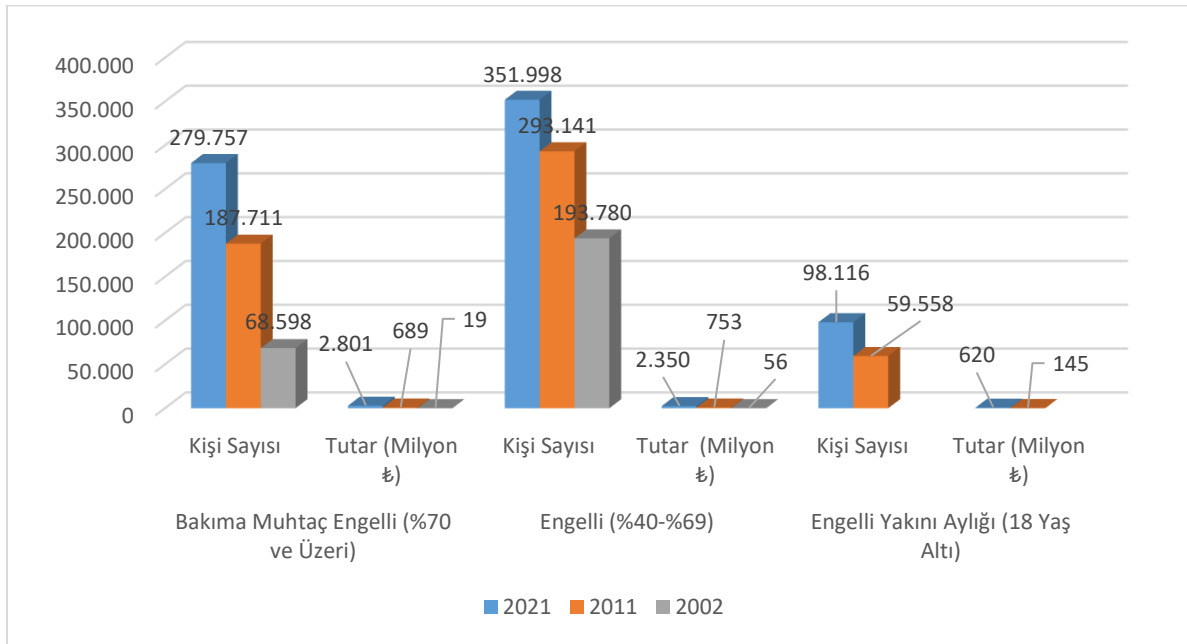
Tablo 8. Yaşlı Yaşam Evleri ve Yaşlı Gündüzlü Yaşam Merkezleri

Kaynak: ASHB, 2022

ASHB' ye bağı gündüzlü hizmet veren kuruluş sayısı ile bu kapsamda verilen hizmetlerle yaşamına dokunulan yaşlıların sayısının artırılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda hâlihazırda 37 gündüz hizmet sunan kuruluşta 538 yaşlıya aktif olarak gündüz bakım hizmeti sunulmaktadır.

Yaşlı nüfusa yönelik mevcut sosyal politikalardan biri de sosyal yardım programlarıdır. Sosyal yardımlar 65 yaşını doldurmuş olup sosyal güvencesi olmayan yaşlıların yine ilgili mevzuat çerçevesinde ihtiyaç sahibi oldukları tespit edilen yaşlılar ile bun bireylerin vasi veya vekili olan kişilere aylık ödemeler suretiyle yaşlı aylığı ödemesi yapılmaktadır. Yaşlı bireyin engelli olması durumunda yetkili hastanelerden %40 ve üstü engelli olduğu tespit edilen, sosyal güvencesi olmayan, hanede kişi başına düşen gelir (2023 yılı için 2835,60 ₺) düzeyinden az olduğu tespit edilen kişilere engelli aylığı ödemesi yapılmaktadır. Bunların yanında “Engelli Yakını Aylığı”, “Yaşlı ve Engelli Bakım Projeleri (Vefa Projeleri) ve Engelli İhtiyaç Yardımları yapılmaktadır.

Tablo 9. İhtiyaç Sahibi Yaşlı Nüfusa Yapılan Ödemeler (2002- 2011- 2022)

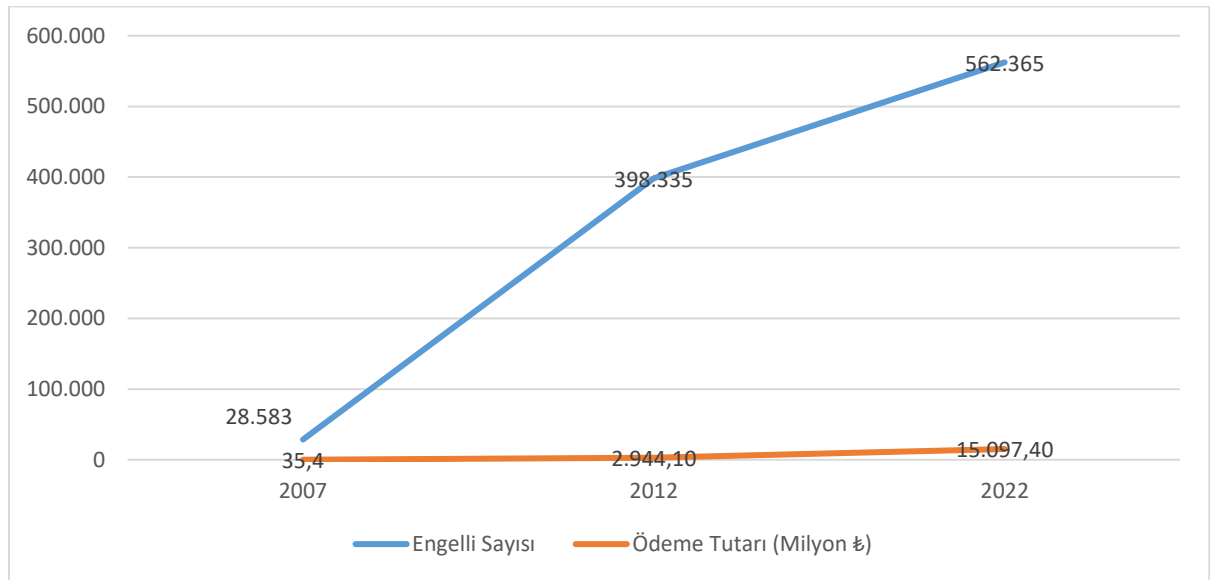
Kaynak: ASHB, 2022

%70 ve üzeri engel oranı olup engelli maaşı alan kişi sayısı 2002 yılında 68.598 iken bu sayı 2021 yılı sonunda yaklaşık 4 kat artarak 279.757'ye ulaşmıştır. % 40-% 69 arasında engel oranı

olup engelli maaşı alan kişi sayısı 2002 yılında 193.780 iken bu sayı 2021 yılı sonunda yaklaşık 1,7 kat artarak 351.998 olmuştur.

Evde bakım maaşı engelli maaşından farklı bir sosyal hizmet politikasıdır. Bu yardım 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun Ek-7’nci maddesinde “Bakıma ihtiyacı olan engellinin evde bakımına destek için ise (10.000) gösterge rakamı ile memur aylık katsayısının çarpımı sonucu bulunacak tutar kadar aylık sosyal yardım yapılır.” hükmü yer almaktadır. Engelli ve engelli yaşlının bakımını akrabaları üstlenmişse bir net asgari ücret (8.506,80 ₺) tutarında ödeme yapılmaktadır. Aşağıdaki grafikte evde bakım yardımından yararlanan engelli sayısı ve ödeme miktarının belirli yıllardaki dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 10. Yıllara Göre Engelli Sayısı ve Evde Bakım Ödemeleri

Kaynak: ASHB, 2022

Evde bakım yardımından yararlanan kişi sayısı 2007 yılında 28.583 iken bu sayı yaklaşık 19,5 kat artarak 2022 yılında- **562.365**’e ulaşmıştır. Evde bakıma harcanan miktar ise 2007 yılında 35,4 milyon ₺ iken bu rakam 2012 yılında 2.944,10 milyon ₺ ve 2022 yılında büyük bir sıçrayış göstererek 15.097,40 milyon ₺ olmuş ve 10 yıl içerisinde 5,12 kat artmıştır. Görüldüğü gibi evde bakıma ciddi ölçekte bir kaynak ayrılmış durumdadır. Burada politika olarak “Bakım Sigortası” kavramına yer vermekte yarar vardır. Bakım sigortası doğrudan sosyal güvenlik dolaylı olarak da sosyal hizmet politikasıdır. Hastalık ve bakıma ihtiyaç duyar hale gelmek, sadece yaşlılıkla ilgili bir konu olmayıp yaşamın her evresinde karşılaşılabilecek bir durumdur.

Fakat yaşlanmayla birlikte bakıma muhtaçlık daha fazla risk faktörü oluşturmaktadır. 1995 yılında Almanya'da yürürlüğe giren bakım sigortası, yaşlı nüfusun bakım gereksinimini karşılamak için oluşturulmuştur (Çağlar, 2017:85). Böylece bireyler çalışma hayatlarında geleceğini güvence altına almış ve bakım yükünü yani devletin hazinesine olan bakım yükünü azaltarak sosyal refahı sağlanmıştır. Bakım sigortasının 2013 yılı itibariyle belirlenen prim miktarı katılımcının brüt gelirin %2.05 oranında olup, bu oran işveren ve çalışan arasında yarı yarıya paylaşılmaktadır (Çağlar, 2017: 86). Benzer şekilde ülkemizde de bu politikanın güdülmesi, yakın bir gelecekte yaşlanacak nüfusumuzun bakım sorunsalına önemli ölçüde pozitif katkı sunacaktır.

Netice olarak yaşlılara yönelik sosyal hizmet ve sosyal yardımlar, yaşlıların kendi kaderlerini belirleyebilecek güce ulaştırmak suretiyle bağımlılığını azaltmak, sosyal çevreye uyumunu sağlamak, iletişim ve etkileşim kanallarını işlevsel hale getirerek ekolojik çevresinden kopmadan aktif, üretken ve huzurlu bir hayat yaşamasını tesis etme amacına hizmet etmelidir (Işıkkhan, 2021).

6. Sonuç

Dünyanın neresinde olursa olsun her insanın uzun ve sağlıklı yaşama hakkına ve fırsatına sahip olmalıdır. Ancak günümüz sosyal ve ekonomik konjonktürde içinde yaşadığımız sosyal ve ekonomik çevre şartları ve ortamları insan ve toplum sağlığına yararlı olabildiği gibi; fırsatlar ve imkânlardan yoksun sosyo-ekonomik çevrelerde birey ve toplum sağlığı bozulabilmektedir. Bu durumdan ise yaşlı nüfus grupları ziyadesiyle zarar görmekte, korunma ve bakıma ihtiyaç duyar hale gelmektedirler.

Tüm dünyada nüfus içindeki 60 yaş ve üstü kişilerin sayısı ve oranı artmaktadır ve artmaya da devam edecektir. 2019 yılında 60 yaş ve üstü insan sayısı 1 milyardı. Bu sayı 2030'da 1,4 milyara ve 2050'de 2,1 milyara çıkacaktır (WHO, 2022). Bu artış eşi benzeri görülmemiş bir hızla gerçekleşiyor ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde önümüzdeki yıllarda nüfus daha da hızlanarak artacaktır.

Küresel nüfustaki bu önemli tarihsel değişim, toplumların tüm sektörlerde yeniden yapılanma süreçlerine yani politika geliştirme süreçlerine dâhil olmalarını ve politikalar geliştirilirken yaşlı bireylere uygun çeşitli düzenlemeleri zorunlu kılmalıdır. Örneğin, sağlık ve sosyal bakım, ulaşım, barınma ve şehir planlaması vb. alanlarda yaşlı nüfusa daha erişilebilir ve ulaşılabilir

düzenlemeler yapılabilir. Dünyayı daha yaşlı dostu hale getirmek için çalışılmalıdır. Çünkü bu değişen demografimiz için hayati ve önemli bir konudur.

Yaşlanma beraberinde hem zorluklar hem de fırsatlar sunmaktadır. Bir taraftan temel sağlık hizmetlerine ve uzun süreli bakıma olan talebi artırarak, daha büyük ve daha iyi eğitilmiş bir işgücü yani istihdam alanı yaratacak, diğer taraftan fiziksel ve sosyal ortamların daha yaşlı dostu hale getirilmesi ihtiyacını yoğunlaştırarak, her sektörden herkesi yaşlı ayrımcılığıyla da mücadele etmeye davet edecektir. Tabi burada yaşlı bireylerin politika üretme süreçlerine katkısını da almak önem arz etmektedir. Bu değişen demografiye uyum sağlayan ve sağlıklı yaşlanmaya yatırım yapan toplumlar, bireylerin hem daha uzun ve sağlıklı yaşamalarını hem de toplumların meyvelerini toplaması sağlanabilir.

Sağlıklı ve başarılı yaşlanma kavramı, bireyin ileri yaşlarda iyilik halini sağlayan fonksiyonel yeteneğinin geliştirilmesi ve sürdürülmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu işlevsellik yaşlının yüksek yararını gözetecek olan sosyal işlevsel yeteneğin geliştirilmesi, bireyin içsel kapasitesi, içinde yaşadığı çevre (en geniş anlamda ve fiziksel, sosyal ve politik çevreler dahil) ve bunlar arasındaki etkileşimler tarafından belirlenir. Dolayısıyla burada geliştirilecek politikalardan biri yaşlanmayla ortaya çıkan bakım gereksiniminin sosyal güvenlik sistemi içerisinde değerlendirilerek Almanya ve Japonya’da örneklerine rastladığımız “bakım sigortası” sistemi kültürümüze ve siyasal yapımıza uyarlanarak devreye alınmalıdır. Böylece yaşlanmanın, ülkelerin sosyal sistemlerine getirdiği yük azaltılmış olmanın yanında sosyal sistemin sürdürülebilirliğini de tehdit etmeyecektir.

Yaşlılık alanında geliştirilecek politikalar sadece yoksullar için uygulanan yardım çerçevesinde sınırlandırılmamalı, bütün boyutlarıyla ele alınarak değerlendirilmesini sağlayacak mekanizmanın oluşturulması gerekliliktir. Bu bağlamda BM Sağlıklı Yaşlanma On Yılı (2021-2030)eylem planında dört hususa dikkat çekilmektedir. Bunlar; yaş ve yaşlanmaya yönelik düşünce, duygu ve davranışlar değiştirmek, toplulukların yaşlı insanların yeteneklerini geliştirmesini sağlamak; yaşlı insanlara duyarlı kişi merkezli entegre bakım ve birinci basamak sağlık hizmetleri sunmak; ve ihtiyacı olan yaşlı insanlar için uzun süreli bakıma erişim sağlamak şeklindedir (Işıkhana, 2021).

Ayrıca yaşlı bireylerin yaşamlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri, anılarını biriktirip yaşam alanlarında huzurlu ve sağlıklı bir şekilde geçirdikleri yaşam alanlarında yani kendi evlerinde geriye kalan hayatlarını geçirmeleri sağlamak için evde bakım hizmetlerinin daha çok

yaygınlaştırılmasının önemi büyüktür. Bu doğrultuda sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetleri içine alan geniş katılımlı sosyal politikaların geliştirilmesi temel hedef olmalıdır.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2022). *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni*. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Altan, Ö. Z., & Şişman, Y. (2003). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar. *Kamu-İş Dergisi*, 7 (2), 2-36.
- Baştuğ, G., & Özel Kızıllı, E. T. (2018). Yaşlılıkta Psikolojik ve Sosyal Değişiklikler. *Yaşlılarda Psikolojik ve Sosyal Rehabilitasyon*. 64-71. Hedef Yayınevi.
- Canpolat, Ş.B. (2015). *Nüfus projeksiyonlarında yaşlı nüfus ve yaşlılara yönelik sosyal politikalar*. 4. Nüfusbilim Kongresi.
- Çağlar, T. (2017). *Yaşlı Bakımı Modeller ve Uygulamalar*. Nika Yayınevi.
- Çamur, G., & Canım, F. (2021). Yaşlılığa ilişkin kuramlar. *Gerontolojik Sosyal Hizmet*. 29- 48. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Durğun, A., & Durğun, K. N. (2020). Yaşlı Bireylerin Yaşam Doyumları ve Dini Tutumları Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi*, 3 (2) , 208-231.
- Duvall, E. M. (1988). Family Development's First Forty Years. *Family Relations*, 37(2), 127-134.
- Eser, S., vd. (2010). Yaşlılar için dünya sağlık örgütü yaşam kalitesi modülü, Türkiye Alan Çalışması Türkçe Sürüm Geçerlik ve Güvenilirlik Sonuçları. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21, 37-48.
- Genç, Y., & Pehlivan, M. (2018). Aktif Yaşlanma Politikası: Huzurevinde Kalan ve Evde Bakım Aylığı İle Ailesi Yanında Desteklenen Yaşlı Bireylerin Aktif Yaşlanma Algısı. *Jass Studies -The Journal of Academic Social Science Studies*, 68, 299-320.
- Gürer, A., & Ateş, M. (2013). Yaşlı Bakım Hizmetleri, Metin ATEŞ (ed.) *Sağlık Hizmetleri Yönetimi*. 197-269. Beta Basın Yayın Dağıtım A.Ş.
- Hablemitoğlu, Ş., & Özmete, E. (2010). *Yaşlı Refahı Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet*. Kilit Yayınları.

- Işıkhan, V. (2021). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar. *Gerontolojik Sosyal Hizmet*. 63- 80. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kalkan, M. (2008). *Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık*. Pegem Akademi Yayınları.
- Kalkınma Bakanlığı (2014). *Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2014-2018*. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/2009499-T-c-kalkinma-bakanligi-yaslanma-ozel-ih-tisas-komisyonu-raporu.html>
- Karasu, Ç. (2008). Biyolojik Yaşlanma Teorileri: Oksidatif Stresin Rolü. *Türkiye Klinikleri*, 28, 1-11.
- Kökeneç, Y. Y. (2012). Normal Yaşlılık ve Yaşlanma Psikolojisi. Kulaksızoğlu, I. B., & Ekşioğlu, R. N. (Eds.). Yaşlıya Psikolojik Destek El Kitabı Huzurevi ve Bakımevi Çalışanları İçin Rehber. İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Darülaceze Müdürlüğü, İBB Basımevi.
- Öcal, Ş. (2017). İnsan Hayatının Değeri ve Yaşlılık Sorunu. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), 331-338.
- Özmete, E. (2017). Türkiye Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Zirvesi. Akçakaya, İ. B., & Özmete, E. (Eds.). T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Pekcan, H. (2000). *Yaşlılık*. Erkan, G., & Işıkhan, V. (Eds.). Antropoloji ve Yaşlılık Prof. Dr. Vedia Emiroğlu’na Armağan.
- Richardson, J. H. (1970) *İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Sağlam, E., & Özdamar, E. N. (2012). Yaşlanma Teorileri ve Tedavi Yaklaşımları. *Maltepe Tıp Dergisi*, 4(1), 56-61.
- Taşcı, F. (2010). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere, ve İtalya Örnekleri, *Çalışma ve Toplum*. 1, 175-198.
- TÜİK (2019). Ölüm ve Ölüm Nedenleri İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2019-33710>
- TÜİK (2021). İstatistiklerle Yaşlılık, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar202145636#:~:text=Ya%C5%9F1%C4%B1%20n%C3%BCfus%20e%C4%9Fiti>

[m%20durumuna,veya%20dengi%20okul%20Filk%C3%B6%C4%9Fretim%20mezunu](#)

Erişim : (10.12.2022)

Tümerdem, Y. (2006). Gerçek Yaş (Real age). *Turkish Journal of Geriatrics*, 9(3), 195-196.

Türkoğlu, İ. (2013). Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 275-305.

United Nations. (2015), World Population Ageing https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf Erişim: (04.04.2023)

Ursula Lehr, U. (1994). Yaşlanmanın Psikolojisi, Bilimsel ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı.

Varlı, M. (2018). *Yaşlıda Sık Görülen Durumlar-2 Kronik Hastalıklar*. Hedef Yayınları.

WHO (2022). Ageing, <https://www.who.int/health-topics/ageing> Erişim : (10.12.2022)

Yerli, G. (2017). Yaşlılık Dönemi Özellikleri ve Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1278-1287.

Yıldız, S. (2014). *Sosyal Politika*. Tokol, A., & Alper, Y. (Eds.). Dora Yayınları.

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makaleye tüm yazarlar eř katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazarlar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Analizi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılacak tüm etik ihlâllerde “*Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.

İki Medeniyetin Karşılaştığı Yer: Hay Bin Yakzan ve Robinson Crusoe Üzerine Bir İnceleme

*Where Two Civilizations Meet: A Review On Hay Bin Yakzan And Robinson
Crusoe*

Mustafa Moral¹

“İnsan ancak hayatıyla ilgili olan
şeylerin farkına varır.”

E. Rothacker

Öz

Batı dünyası üzerinde tesir ettiği düşünülen İbn Tufeyl’in *Hay bin Yakzan* isimli eserinin, özellikle Daniel Defoe’nin *Robinson Crusoe* adlı yapıtı üzerinde ilham kaynağı olduğu çeşitli araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir. Hay bin Yakzan karakterinin bir adada yalnız başına deneyimlediği seyr ü sulûk yolculuğu ve yaşadığı gemi kazası sonucu yaklaşık otuz yılını adada geçirmek zorunda kalan Robinson Crusoe’nun hikâyesi, içinden çıktıkları medeniyetin izini bünyelerinde taşımışlardır. Her iki metin de kendi türleri içinde kurucu metin olma niteliklerini taşımış olup, buna göre *Hay b. Yakzan*, *Salaman ve Absal* metinlerinin; *Robinson Crusoe* ise “Robinsonad” türünün oluşumuna etki etmiştir. Çalışmada, ilk olarak *Hay bin Yakzan* ve *Robinson Crusoe* eserlerinin içinde buldukları kültürdeki konumları değerlendirilmiş ve hikâyelerin ana hatları hakkında bilgi verilmiştir. Akabindeki bölümde ise her iki eserdeki ortak unsurlar tespit edilip, bu ortak unsurların birbirlerinden ayrılan yönleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hay Bin Yakzan, Robinson Crusoe, Edebiyat, Medeniyet, İbn Tufeyl, Daniel Defoe

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, mustafamoraal@gmail.com, ORCID Numbers: 0000-0002-8447-5251

Bu makale İntihal.net sistemi tarafından taranmıştır.

Gönderim Tarihi: 29 Mart 2023

Kabul Tarihi: 4 Mayıs 2023

Erişim Tarihi: 27 Haziran 2023

Abstract

It has been stated by various researchers that he was the inspiration for İbn Tufayl's work *Hay bin Yakzan*, which is considered to have an influence on the Western world, especially Daniel Defoe's work *Robinson Crusoe*. The story of Robinson Crusoe, who had to spend about thirty years on the island as a result of the navigational journey that Hay bin Yakzan character experienced alone on an island and the shipwreck he experienced, carried the trace of the civilization they came out of. Both texts have the qualities of being the founding text within their own genres and, accordingly, *Hay b. Yakzan*, *Salaman and Absal* texts; *Robinson Crusoe* influenced the formation of the "Robinsonad" genre. In the study, the positions of *Hay bin Yakzan* and *Robinson Crusoe* works in the culture they are in were first evaluated and information was given about the main lines of the stories. In the following section, the common elements in both works are identified and the divergent aspects of these common elements are examined.

Keywords: Hay bin Yakzan, Robinson Crusoe, Literature, Civilization, İbn Tufayl, Daniel Defoe

1. Giriş

Medeniyetleri ve güzel sanatları birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Dolayısıyla sanat eserleri bünyesinde içinden çıktığı medeniyetin özelliklerinden izler taşır. Dolayısıyla Yunan, Mısır, Roma vs. gibi medeniyetlerin sanat eserleri, bu uygarlıkları izah etme yolunda birincil dereceden kaynak mahiyetindedir (Kara, 2017: 179).

İnsanlık tarihi farklı kültür ve medeniyetlerin ortak bir tarihi olduğuna ve her sanat dalı da bağlı bulunduğu medeniyetin özelliklerini ihtiva ettiğine göre (Okuyucu, 2020: 3) medeniyetleri ve buna mukabil sanat eserlerini birbirlerinden farklı kılan şeyin, kavimlerin belli bir tarzda yaşama idealleri olduğu söylenebilir. Dolayısıyla her medeniyetin kendine göre bir “hayat üslubu” olup hepsi de kendi üslubuna kuvvetle bağlıdır (Rothacker, 1955: 51, 57). Erich Rothacker, hayat üslubunu şu şekilde tanımlar:

Bu hayat-üslubu, insanın realite karşısındaki davranış tarzını gösterir. Bu davranış tarzı hayata hâkim olmanın, hayat-düzeninin, sonra yaratmanın bütün formlarında ve çeşitli kültür alanlarında kendini açığa vurur.

Her kültürün, her medeniyetin özelliği bu yaşama ve yaratma üsluplarından anlaşılır. Her medeniyetin kendine göre bir çehresi vardır ve bu çehrenin esasını da, dediğimiz gibi, realite karşısındaki belli bir tavır, içten-bir vaziyet-alış teşkil eder. Bu tavır başta gelir. Bu tavır insan faaliyetinin pek çeşitli alanlarına kadar yayıldıktan sonra, daima kendi yapısına uygun olarak gelişen bütün düzenleri, bütün davranış-tarzlarını ortaya çıkarır, onları geliştirir, iyice işler, onlara damgasını vurur. İşte biz bu şekillenmelere kültür yahut medeniyet diyoruz. Her medeniyet ayrı bir hayat-üslubu demektir ve her medeniyet mensupları bu hayat-üslubuyla öğünürler (Rothacker, 1955: 58).

Medeniyetlerin birbirlerinden farklılaşmasını sağlayan bir diğer olgu ise medeniyetlerin “dünya-tablosu” veya yeni bir “dünya-perspektifi” oluşturmalarıdır. Bu da medeniyetlerin dünyayı görme ve kavrama şekillerine ışık tutar. Bu görüş ve kavrayış ise daimî surette görenin varlığıyla, özelliğiyle, karakteriyle, yetişmesiyle ve ilgileriyle sıkı bir ilişki arz eder. Buna göre her büyük kültür, bir hayat üslubu ve dünya tablosunu bünyesinde barındır (Rothacker, 1955: 58-59). Erich Rothacker medeniyetlerin dünya tablosunu ise şu şekilde izah eder:

İnsan daima etrafındaki şeyler arasından, sadece herhangi bir manada kendisini ilgilendiren, alakasını uyandıran, canlı bir şekilde bağlı olduğu şeyleri görür. Bu hayat-bağının, bu ilginin olmadığı yerde insan hiçbir şey görmez. Yolculuk edenlere yolculukları boyunca neler gördüklerini sormakla insan bunu bol bol deneyebilir. Çokluk bu gibilerin gördükleri şeyler acınılacak kadar azdır. Kimisine her kaya parçası, bir tabiat, yahut büyük bir tarih olayından bahseder,

kimisi de aynı kayanın sadece resim ve şiir bakımından çekici olan taraflarını görür (Rothacker, 1955: 59).

Medeniyetlerin birbirlerinden farklılaşmasını sağlayan hayat üslûpları ve dünya tabloları, beraberinde çeşitli medeniyetlerin yarattığı güzel sanatlarında kendi arasında farklılaşmasına olanak sağlar. Dolayısıyla her edebî eserde içinden çıktığı medeniyetin hayatı ve kültürü görünür (Kaplan, 2012: 11). Bir diğer ifadeyle, edebi eserin ana malzemesi konumunda olan dil, insan hayatına her an refakat ettiği için insan ile dil arasında sıkı bir bağ oluşur. Bundan ötürü dil ve dildeki ifade şekilleri, bir milletin asırlar boyunca yaşadığı, duygu, düşünce, tecrübe ve hayallerin akislerini barındırır. Dolayısıyla güzel sanatların bir dalı olan edebiyat ve edebi eseri oluşturan dil, bir medeniyetin hayatının aynası konumundadır (Kaplan, 2012: 167).

2. Hay Bin Yakzan

İbn Sina, İbn Tufeyl ve Şehâbeddin es-Sühreverdî gibi filozofların, hikâye türünde felsefi eser telif etme düşünceleri, öğretilerinin daha iyi idrak edilmesini amaçlamaktadır. Bu doğrultuda yazılan eserlerde, edebi dilin imkanlarından da faydalanılmak suretiyle; soyut felsefi kavramlar somut kişi, nesne ve olaylarla temsil edilmiş ve felsefi düşünceler farklı bir açıdan yeniden yorumlanmıştır (Kutluer ve Katipoğlu, 1997: 551). Bir diğer ifadeyle, Şark kültüründe ve buna bağlı olarak tasavvuf edebiyatına ait metinlerde, metni okuyan herkesin bazı durum ve hakikatleri doğrudan anlayamayacağı düşüncesinden hareketle ilgili eserler sembol ve temsillerle kaleme alınmıştır (Erbay, 2020: 155).

İslâm dünyasında alegorik öykü geleneği İbn Sina (ö. 1037)'nin Hay bin Yakzan isimli eseriyle başlamıştır. İbn Sina'nın bu yapıtı, peşi sıra birçok düşünürü etkilemiş ve peş peşe, bir anlatı geleneği oluşturan alegorik öyküler kaleme alınmıştır. Bu bağlamda İbn Tufeyl (ö. 1186)'in Hay bin Yakzan adlı öyküsü, geleneğin en ünlü yapıtı konumundadır. Bunun yanında Sühreverdî (ö. 1191) 'nin, El-Gurbetü'l-Garbiye'si; İbnü'n-Nefis (ö. 1288)'in, Er-Risaletü'l-Kâmiliye fi's-Siyerü'n-Nebeviye'si ve Molla Câmî (ö. 1492)'nin, Salaman ve Absal adlı yapıtları geleneğin diğer önemli örnekleridir (Sina ve Tufeyl, 2020: 7). Bununla beraber bahsi geçen bu anlatı geleneğinin Türk edebiyatına yansımaları ise Lâmiî Çelebi (ö. 1532)'nin Molla Câmî'den tercüme ettiği Selâmân ü Ebsâl isimli mesnevisi ile olmuştur (Uludağ, 2009: 346).

Endülüs felsefe geleneğinin temsilcilerinden biri olan İbn Tufeyl'in² yazmış olduğu ve Esrârü'l hikmeti'l-meşrikiyye adıyla da bilinen Hay bin Yakzan adlı eser, sosyokültürel

² Batı'da Abubacer, olarak bilinen İbn Tufeyl, 1106 yılında Gırnata'nın kuzeydoğusundaki -bugün İspanya topraklarındaki Cádiz şehri olarak bilinen- Vadi'ül-Aş'ta dünyaya gelmiştir. İbn Tufeyl'in Gırnata'da hekimlik yaptığı ve eyalet valisinin sır kâtibi olduğu bilinmektedir. Bunun yanında Muvahhidî Sultanı Ebu Yakub Yusuf'un

şartlandırmalardan uzak kalmış bir insanın, dünyadan tecrit edilmiş bir vaziyette, çeşitli vasıtalar suretiyle tecrübe ettiği felsefi gelişimini ve hakikate ulaşma yolculuğunu ihtiva etmektedir. İbn Tufeyl'in felsefe sistemini ve muhtelif konulardaki fikirlerini de içinde barındıran eser, sembolik bir dile ve kurgusal bir anlatıma dayanmaktadır (Sina ve Tufeyl, 2020: 72-73).

İbn Tufeyl, eserin giriş kısmının hemen başında Hay bin Yakzan'ı neye hitaben ve hangi sebeple yazdığını şu şekilde açıklamaktadır:

Soylu, temiz ve içtenlikli kardeşim! Tanrı sana sonsuzluk bağışlasın. Sana bitimsiz mutluluklar dilerim Ondan. Benden, İslam felsefecilerinin önderlerinden Ebu Ali bin Sina'nın Hikmet-i Meşrikî (Doğu Felsefesi) adlı eserinde dile getirdiği bazı sırları açıklamamı istiyorsun. Gerçeği olduğu gibi anlamak isteyenler için, böylesi sırları araştırmak zorunludur. Sana bunları, gücümün yettiği ölçüde, açıklamaya çalışacağım (Sina ve Tufeyl, 2020: 67-68).

İbn Tufeyl'in yine eserin giriş kısmında Aristoteles, Farabî, İbn Sina, İbn Saiğ ve İmam Gazalî'nin fikirlerini ve konuyla ilgili eserlerini değerlendirdiği görülmektedir (Sina ve Tufeyl, 2020: 68-77). Buna göre İbn Tufeyl, bu eserleri ve eserlerin yöntemlerini, ortaya koydukları açısından yetersiz bulmakta ve bu eserlerin sadece belli bir topluluğa hitap ettiği şeklinde bir düşüncesinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu suretle İbn Tufeyl'in eserini, ismi geçen kişilerin eserlerinin eksikliklerini tamamlamak amacıyla kaleme aldığı söylenebilir. Nitekim İbn Tufeyl eserin son kısmında bu konuyla ilgili şunları demektedir:

Bizden önceki bilginler, bu bilgileri açıklamakta nekes davranmışlar, ehli olmayan kimselerden saklamışlardır. Biz onlara muhalefet ederek her şeyi ortaya koyduk. Üstündeki örtüyü kaldırdık. Bunu, zorunluluk duyduğumuz için yaptık. Günümüzde felsefecilerin savundukları birçok batıl görüş ortalığa yayılmış, halkıda kaçınılmaz biçimde etkilemiştir. Büyük nebilere -tümüne selam olsun- izleme yükümlülüğünü üzerlerinden atarak sefihlerin peşinden gitmek isteyenlerin, yeteneksiz kimselerden saklanması gereken sırlardan olduğunu sanarak bu yanlış görüşlere inanmalarından, bu görüşlere ilgi ve sevginin artmasından korktuk. Böylesi kimseleri araştırmaya, düşünmeye yönelterek

(ö. 580/1184) da hekimliğini yaptığı ve çok yakın dostluklarının olduğu bilinmektedir. Endülüs'ün yetiştirdiği önemli İslam düşünürlerinden olan İbn Tufeyl, din ilimleri, tıp, felsefe, şiir ve astronomi gibi muhtelif alanlarla uğramıştır. İbn Tufeyl, *Urcûze fi't-tib* adlı bir tıp kitabı, Muvahhidî Sultanı Ebu Yakub Yusuf'un kendisinden Arap'ları cihat etmeye teşvik etmek amacıyla kaleme almasını istediği *Kaside* ve *Hay bin Yakzan* isimli eserleri telif etmiştir. İbn Tufeyl 1185 yılında Merakeş'te vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Sina, İ. ve Tufeyl, İ. (2020). *Hay bin Yakzan*. M. Şerefeddin Yaltrakaya ve Babanzâde Reşid (Çev.), N. Ahmet Özalp (Haz.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.; Kutluer, İ. (1999). "İbn Tufeyl". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 20. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 418-425.

yanlış yolda yürümelerini önlemenin en iyi yol olduğunu düşündük (Sina ve Tufeyl, 2020: 169).

3. Robinson Crusoe

Yeniçağ ile bireyin denizlere, bilinmeyen kıtalara ve coğrafyalara açılmasıyla beraber gelişmeye başlayan gezi yazını, ilk “ada ütopyaları” olarak adlandırılmış; akabinde, Robinson Crusoe adlı eserle birlikte “robinsonad” diye isimlendirilmiş ve böylece yeni bir öykü türü ortaya çıkmıştır. Robinsonad denilen bu tür kısaca, ölümden son anda kurtulmuş ve dünyadan soyutlanıp ıssız bir adaya sürüklenmiş uygar insanın, vahşi koşullar altındaki yaşam mücadelesini gerçekçi bir dille anlatan eserlerdir (Göktürk, 1997: 59-61).

İngiliz ulusunun deniz üstünlüğünü sürdürdüğü ve denizaşırı ticaret faaliyetlerini gerçekleştirdiği bir çağda, deniz yolculukları üzerine birçok kitabın yazıldığı görülmektedir (Göktürk, 1997: 84). Döneminden bağımsız düşünülemeyen edebi eser ve bunlardan İngiliz romanı ve dünya edebiyatı için önemli bir konumda olan Robinson Crusoe da böyle bir dönemde, 1719 yılında yayımlanmıştır.

Yaşadığı gemi kazası sonucu adada mahsur kalan Robinson’un hayatta kalabilmek uğruna verdiği çetin mücadelelerin anlatıldığı Robinson Crusoe adlı eserde Daniel Defoe, Robinson karakteriyle birlikte; toplumdan ve dünyadan soyutlanmış insanın akli vasıtasıyla, toplumda yetişmiş insanla aynı ahlaki ve entelektüel koşulları başarabileceğini de göstermektedir (Söylemez, 2021: 217).

4. İki Ayrı Eser ve Medeniyet: Hay Bin Yakzan ve Robinson Crusoe

Batı dünyasında önemli karşılıklar bulan *Hay b. Yakzan*’ın, XIV. yüzyıldan itibaren birçok doğu ve özellikle batı dillerine çevrildiği görülmektedir. “İbn Tufeyl’in Felsefi Romanı”, “Hay bin Yakzan’ın Hayatı”, “Kendi Kendine Felsefe”, “Tabiat Adamı”, “Ruhun Uyanışı” ve “Doğu Hikmetinin Sırları” gibi çeşitli isimlerle; Fransızca, Almanca, Rusça, İspanyolca ve diğer Avrupa dillerine çevrilen *Hay b. Yakzan*, Batı’da birçok sanatkar ve düşünürü etkilemiş, düşünce sistemlerinin oluşumuna katkı sağlamıştır. Araştırmacıların çoğu *Hay b. Yakzan*’ın bu katkı ve etkisinin, Francis Bacon’un *Yeni Atlantis* adlı eserinde, Rousseau’nun *Emile*’inde, Thomas More’un *Ütopya*’sında ve Daniel Defoe’nin *Robinson Crusoe* adlı eserlerinde görmenin mümkün olduğunu savunmuşlardır (Sina ve Tufeyl, 2020: 62-63).

İbn Tufeyl’in *Hay b. Yakzan*’ı, yukarıdaki isimler ve eserlerden özellikle Daniel Defoe’nin *Robinson Crusoe* adlı eserine ilham kaynağı olduğu, çeşitli araştırmacılar tarafından ileri sürülmüştür (Kutluer ve Katipoğlu, 1997: 553). XII. yüzyılda kaleme alınmış *Hay b.*

Yakzan'dan yaklaşık altı asır sonra; edebiyatçı kimliğinin yanında aynı zamanda iş insanı, gazeteci ve politikacı kimlikleriyle de bilinen Daniel Defoe tarafından 1719 yılında yayımlanan *Robinson Crusoe* adlı eser, sadece İngiliz edebiyatı için değil tüm dünya edebiyatları için önemli bir konuma ulaşmıştır.

5. İki Eserde Ortak Bir Unsur: Mekân Olarak Ada ve İki Karakter Üzerindeki Etkileri

Hay b. Yakzan ve *Robinson Crusoe*'da mekân itibariyle, bitki ve hayvanlardan başka hiçbir kimsenin yaşamadığı; dolayısıyla da dünyadan tamamen tecrit edilmiş bir konumda olan adanın mekân olarak seçilmesi, olanak sağladığı ve ihtiva ettiği anlamlar açısından önem arz etmektedir. Her iki eserde de adanın, karakterlerin yaşadıkları mekânı teşkil etmesi bakımından ve hikâyelerinin adeta ikinci karakterini oluşturması bakımından her iki karakterdeki etkileri farklı olmuştur.

Hay b. Yakzan'da Hay'ın doğrudan adıyla beraber dünyayı tanıması ve adada olan şeylerden başka; bilgi, toplum ve insan hakkında bir şey bilmemesi durumu söz konusudur. Öyle ki Hay kendisinin insan olduğunu bile bilmemektedir. Dolayısıyla Hay için doğa ve bulunduğu ada evi konumundadır. Bu yüzden eserde doğayla Hay'ın bir mücadelesi olmayıp, tam tersine içinde bulunduğu adanın ona rehber rolü oynadığı görülmektedir. Nitekim Hay, adada bulunan canlılar ve nesnelere temâşa etmiş; adanın toplumdaki yalnızlığına bir mekân oluşunun sağladığı olanakla da Hay'ın, müşâhede ve tefekkür yolu açılmıştır. Onun yalnız başına çıktığı hakikati bulma süreci toplumdaki tamamen uzak bir konumda, ıssız bir adada gerçekleşecektir. Dolayısıyla eserinde temel temasını teşkil eden; insanın, hiçbir aracı olmaksızın yalnız başına çıktığı hakikat yolculuğu ve hakikati buluş süreci, bir mekân olarak adanın seçilmesi suretiyle adeta itici güç konumuna dönüşmüştür.

Robinson Crusoe'da ise bir mekân olarak ada, *Hay b. Yakzan*'da olduğu gibi karakterin bir yardımcısı değil, aksine Robinson Crusoe'nin mücadele içinde olduğu bir alanı temsil etmektedir. Robinson Crusoe adaya çıktığı ilk andan, adadan ayrılışına kadar geçecek tüm süre boyunca ada, Robinson'un hayatta kalabilmek için uğraş verdiği ve çetin mücadelelere giriştiği bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

Robinson Crusoe, İngiltere'ye döndüğü geminin kayıtlarından öğrendiğine göre, adada yaklaşık otuz yıla yakın (yirmi sekiz yıl iki ay on dokuz gün) bir süre mahrum kalmıştır (Defoe, 2020: 300). Robinson Crusoe tüm bu süreç boyunca barınma, beslenme ve güvenlik başlıkları altında toplayabileceğimiz unsurlar tarafından daima tehdit altında kalmıştır.

Robinson'un Hay gibi dünyayı, toplumu ve insanı tanımama durumu söz konusu değildir. Nitekim o adaya ayak bastığında yirmi altı yaşındadır (Defoe, 2020: 145). Dolayısıyla Robinson Crusoe adaya belli bir bilgi seviyesinde gelmiş olmasına rağmen; doğa, ona bilmediği birçok şey öğretecek ve Robinson bu bilgiyi kendi dünya görüşü etrafında şekillendirecektir.

6. Halvethâne veya Vahşi Bir Yaşam Yeri: Ada

Adanın, Hay b. Yakzan'ın evi konumunda oluşu, onun hakikat yolculuğunun sonucunu ciddi bir şekilde etkilemiş bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Hay'ın toplumdan uzak ve yalnız olduğu bir adada bulunuşu; onun tefekkür etmesi için ve ileriki süreçte müşahede makamına çıkabilmesi için ciddi bir olanak sağlamıştır. Bu bağlamda bir mekân olarak ada, işlevi ve Hay'da oluşturduğu tekâmül açısından; tasavvufun kurumlaşmaya başladığı zamanlarda görülmeye başlanan halvethâneler veya diğer bir adıyla çilehanelerle ciddi bir benzerlik göstermektedir.

“Halvet, halvethân, çilehâne” gibi çeşitli adlarla da anılan halvethâneler önce zâhidlerin akabinde sufilerin, nefislerini terbiye etmek ve seyr ü sülukların da belli bir aşamaya gelmek amacıyla ibadet ve tefekkür ettikleri yer olması hasebiyle kullandıkları mekânlardır (Tanman, 1997: 388). Bu mekânlar genel itibariyle tekkelerin ve muhtelif mescitlerin çevrelerinde kapalı, karanlık ve dar bir şekilde inşa edilmiş hücre ve odalardan oluşmaktadır (Uludağ, 1991: 206). Kişinin kendisiyle baş başa kalmasını dolayısıyla da yalnızlığı sağlayan bu mekânlar dervişe, halk ile arasına bir mesafe koymasını ve dünyasal meşguliyetlerden uzaklaşmasını sağlayacaktır (Ambrosio, 2012: 86). Nitekim hikâyenin devamında Hay'ın bulunduğu adaya gelen Absal'ın adaya geliş sebebi de sufilerin halvethaneleri kullanma amacıyla doğrudan ilişkilidir. Buna göre Absal, nefisini arındırmak, düşünmek, araştırmak ve anlamların derinliklerini kavramak için; yalnızlığı ve toplumdan soyutlanmayı tercih edip adaya bu sebeplerle gelmiştir.³ Bununla beraber tasavvufi hayatın dolayısıyla da tekkelerin henüz kurumlaşmadığı önceki zamanlarda, sufilerin farklı yerleri halvethâne işlevinde kullandıkları bilinmekte olup; bu mekânlara mağaralar, barınaklar veya kuyular örnek olarak gösterilebilir (Tanman, 1997: 388). Bu bağlamda Hay'ın hakikate doğru giden yolculuğu sırasında

³ “Absal yalnızlığı, toplumdan soyutlanmayı seçti. Düşünmek, araştırmak, ders alınacak şeyler üzerinde durmak, anlamların derinliklerine dalmak onun doğal eğilimleriydi çünkü. Bu eğilimlerini de ancak yalnızlıkta gerçekleştirebiliyordu... Hiç düşünmeden kararını verdi. O ıssız adaya gidecek, ömrünün kalan kısmını orada, bütün insanlardan uzakta, yalnız başına geçirecekti” (Sina ve Tufeyl, 2020: 157).

bulduğu mekânlardan biri de adada bulunan bir barınaktır. Öyle ki Hay bu barınakta tefekkür hâli içinde bulunmuş ve tüm benliğini “zorunlu varlığa” yöneltmiştir.⁴

Tüm bunlarla beraber Hay b. Yakzan’ın içinde bulunduğu ada, tasavvufi mahiyetteki işleviyle birlikte; sâlikin uzlete çekildiği, tefekküre daldığı ve seyr ü süluk yolculuğunda önemli aşamalar kaydettiği halvethâneler ve çilehanelerle aynı anlam doğrultusunda seçilmiş bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

Robinson Crusoe’de ise mekân hiç de *Hay b. Yakzan*’da olduğu gibi değildir. Nitekim adadaki hava koşulları, adada gerçekleşen doğal afetler, barınma koşulları, besin ihtiyacı, vahşi hayvan tehlikesi ve güvenlik sorunuyla beraber bir mekân olarak adanın, Robinson üzerinde ciddi bir tehdit alanı oluşturduğu görülmektedir.⁵ Robinson’un bu tehdit alanındaki çaresizliği ve vahşi yaşam koşullarının psikolojisine etkisi, karakterin kendi ifadesiyle şu şekildedir:

’...işte şimdi doğanın bile baş edemeyeceği kadar büyük sorunlarla boğuşuyorum; ne bir yardım eli, ne bir avuntu ne de bir öğüt var.’ Ardından haykırdım, ‘Tanrım bana yardım et, başım büyük dertte!’ (Defoe, 2020: 99).

Özetle, Hay için ada, ayrı kalındığında dönülmesi için çareler aranan bir mekân olarak karşımıza çıkarken (Sina ve Tufeyl, 2020: 168); Robinson için ada, tamamıyla mahrumiyet alanı, tutsaklık ve her an kaçma planları düşünülebilecek ve fırsat çıkarsa da bu fırsat kaçırılmadan kaçılabilir bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

7. İki Karakterin Adaya Gelişleri

İbn Tufeyl, eserin başında Hay b. Yakzan’ın dünyaya gelişine ilgili iki varsayım ortaya koymaktadır. Buna göre Hay b. Yakzan’ın dünyaya bir diğer ifadeyle adaya gelişi, adanın içinde bulunduğu doğal koşullar sonucu, topraktan kendi kendine türeme şeklinde açıklanmıştır. Dolayısıyla Hay, anne ve baba mefhumlarından yoksun tamamen doğal oluşumlar sonucu dünyaya gelmiştir (Sina ve Tufeyl, 2020: 79-82). Bu ilk varsayımı kabul etmeyenlerin varlığından söz eden İbn Tufeyl, ikinci varsayımda anne ve baba mefhumlarından doğan Hay portresi çizmektedir. Buna göre Hay’ın bulunduğu adanın karşısında ikinci bir ada mevcut olup; bu adada kıskanç bir sultanın kız kardeşiyle, Yakzan adlı bir gencin gizlice

⁴ “Barınağın en kuytu köşesine çekildi. Adeta kendini hapseyledi oraya. Gözlerini sımsıkı kapattı. Cisimsel güçlerden yüz çevirdi. Duyulur dünyayla olan bağlarını kesti. Düşünce ve çabasını zorunlu Varlık’a yöneltti. Hayaline gelen diğer bütün şeyleri anında kovarak düşüncesini yalnızca O’na özgü kıldı” (Sina ve Tufeyl, 2020: 145).

⁵ Konuyla ilgili Akşit Göktürk, ütopya adalarıyla robinsonadaki adaların hususlarını karşılaştırdığı bir sırada şu tespitlerde bulunmaktadır: Gerçekten de bir robinsonadaki ada, ütopya adaları gibi dört bir yanında sağlam bir güvenliğin, mutluluğun egemenlik sürdüğü özlük ülkesi değil, bir sürü tehlikelere açık, yırtıcı hayvanların, gözü dönmüş korsanların, uğurlu uğursuz yerlilerin boy gösterebileceği vahşi bir yerdir. Robinsonad kahramanını, ıssız adanın her bucağında, bilinmedik yeni bir serüven bekler. Bu yönleriyle bir robinsonadaki ıssız adanın, yeryüzü cenneti düşüncesiyle, bir dirlik düzenlik ülküsüyle akrabalığı yoktur (Göktürk, 1997: 60).

evlenmeleri sonucu Hay adını verdikleri bir çocukları olmuştur. Bu çocuğun varlığının öğrenildiği takdirde her ikisi içinde ölümün kaçınılmaz olacağı düşüncesinden hareketle Hay, sandığa⁶ konmuş ve denizin medd ü ceziri sonucu adaya ulaşmıştır (Sina ve Tufeyl, 2020: 82-84).

Robinson Crusoe karakteri ise adaya gemi kazası sonucu düşmüştür. Robinson Crusoe, Brezilya'da çiftçilikte uğraştığı sıralarda Afrika'ya köle ticareti yapma düşüncesiyle; beraberindeki ekiple birlikte yola çıkmış fakat geminin yolculuk sırasında batması sonucu tüm mürettebat hayatını kaybetmiştir. Robinson ise geminin geçirdiği kaza sonucu tek kurtulan kişi olup yakınında bulunan adaya çıkabilmiştir (Defoe, 2020: 31-49).

8. Hay b. Yakzan ve Robinson Crusoe'da Bilişsel Yolculuk

Robinson Crusoe gemi kazası sonucu düştüğü adaya, belli bir hayatın ve kültürün içinden gelmiş olmasından ötürü bilgi mefhumuyla tanışık bir durumdadır. Elbette onun bilgisi ada şartları da göz önünde tutulduğunda sadece bir temel oluşturmuştur. Nitekim ada, zorlu koşulları ve hayat mücadelesini barındırmaktadır. Bu mücadelede Robinson tek başına olup, üstesinden gelmesi gereken; barınma, beslenme ve korunma gibi birçok durum vardır.

Robinson Crusoe, hayatta kalabilmek adına ulaştığı birçok bilgiyi deneme-yanılma yoluyla elde etmiştir. Nitekim adada tarımsal faaliyetlerde bulunduğu sırada birçok sistem denemiş; başarılı olamamış, sistemlerini değiştirmiş ve ürün elde edebileceği bir sonraki zamanda başarılı olmuş ve elde ettiği bilgiyi de kullanmaya başlamıştır.

Robinson'un bilgisinin niteliği, pratik, somut ve işine yarayacak bir mahiyet taşır. Nitekim Robinson, yaşadığı bir sorunun çözümü sonrası ortaya çıkan ve ihtiyacın belirlediği bilgileri edinmiştir.

Robinson Crusoe doğası itibariyle gücün, bilgiden ve servetten geldiğini düşünmekte; bu gücü kullanışı da insanları hükmetmeye yöneliktir. Nitekim Cuma'ya Hıristiyanlığı öğretmiş ve onu Hıristiyanlığa mensup bir kişi hâline dönüştürmüştür. Bunun yanında Robinson için değerler değil önemler, ihtiyaçlar değil arzular, ahlaki öğretisi değil faydalı öğretisi esastır (Çetin, 2003: 50).

⁶ İbn Tufeyl öyküsünün muhtelif motiflerini Kur'an'dan alınmıştır. Buna göre Hay'ın sandığa konup suya bırakılması Hz. Musa'nın suya bırakılışını hatırlatmaktadır. Firavun'un İsrailoğullarından yeni doğan erkek çocukları öldürmesi sonucu annesi Hz. Musa'yı bir sandığa koyup suya bırakmıştır. Su ise sandığı Firavun'un bahçesine getirmiş, Firavun ve eşi Asiye'nin Musa'ya sevgi duymaları sonucu da Hz. Musa Firavun'un sarayında büyümüştür. Konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'deki ilgili ayet ise şu şekildedir: "Allah: Ey Musa, istediğin sana verildi, dedi. Zaten sana başka bir defa da iyilikte bulunmuş ve annene vahyedilmesi gerekeni vahyetmiştik. Musa'yı bir sandığa koy da suya bırak. Su onu kıyıya atar. Bana da, ona da düşman olan biri onu alır. Ey Musa, gözünün önünde yetişsin diye seni sevimli kıldım (Taha, 36-39) (Sina ve Tufeyl, 2020: 83).

Toplum ve kültürden bağımsız bir mekânda gözlerini açan Hay'ın ise öğrenme süreci “öykünme” ile başlamıştır. Bir ceylan vasıtasıyla büyüyen Hay, ilk olarak annesi konumunda olan ceylandan öykünerek onun gibi sesler çıkarmaya başlamış ve diğer hayvanlarında seslerini öğrenmiştir. Akabindeki süreçte adada bulunan hayvanları, bitkileri ve kendi bedenini basit bir şekilde gözlemlemiş ve niteliklerini anlamaya çalışmıştır. Tüm bunlarla beraber Hay'ın ilk keşfi, kendisinin diğer türlerden ayrı bir tür olduğu sonucuna varması olmuştur (Sina ve Tufeyl, 2020: 92-93).

Anne ceylanın ölümü sonrası Hay, ölümü tanımış ve merak etmesi üzerine de ceylanın organlarını incelemiş ve varlıklara hayat veren “can” mefhumunu kavramıştır (Sina ve Tufeyl, 2020: 96-98). Hay, ceylanı bir kargadan öykünme suretiyle toprağa gömmesi gerektiğini kavramış; akabinde gelen süreçte hayatın kaynağı olan canlılığı düşünmüş, adada gerçekleşen bir orman yangını sonucu ateşi tanımış, ölmüş hayvanlar vasıtasıyla anatomide bilgisini derinleştirmiştir. Görüldüğü üzere Hay'ın ilk öğrenme metodu çevresindeki canlılar ve nesnelere gerçekleşmiş, yaşanan olaylarla derinleşmiş ve tüm bu süreçleri yaşarken öykünme ve gözlem mefhumları onun bilgiye ulaşmada yegâne araçları olmuştur.

Bilgisinin çoğalması üzerine kavradığı tüm şeyler üzerinde “kuramsal düşünce” alanına geçen Hay (Sina ve Tufeyl, 2020: 105), cisimler üzerinde akıl yürütme yoluyla yeni bilgiler keşfetmeye devam etmiştir.

9. Hay'ın Hakikate Ulaşma Yolunda Üç Önemli Tasavvufi İstilah: Tefekkür, Riyâzet ve Müşâhede

Hay'ın nesnelere ve cisimler üzerinde en basit şekilde yaptığı gözlemlerden sonra varlığın özüne doğru yaptığı yolculuk, zaman içinde onda “zorunlu özne” fikrini ortaya çıkarmıştır. Hay, hakikat yolculuğu sırasında tüm bu süreçlerden geçerken biricik aracı tamamen salt akıldır. Nitekim İbn Tufeyl eserinde, Hay b. Yakzan'ın eylemleri arasında “gözlemlemek ve incelemek” fiillerini fazlasıyla kullanmış olup; zaman içinde bu fiiller yerini daimî bir tefekkür, riyâzet ve müşâhede hâline bırakmıştır.

10. Hay'ın Tefekkürü

Sözlükte, *fikr* kökünden türeyen *tefekür*, “düşünme, teemmül” anlamlarına gelmekle beraber; tasavvufta, aradığını elde etmesi için şeylerin anlamları ve kavramları arasında kalbin faaliyette bulunmasını ve muhakemeyi ifade etmektedir (Uludağ, 1991: 476). Bu bağlamdan hareketle

Hay'ın, özellikle yaratıcı fikrinin zihninde belirmesinden sonra kendini sürekli düşünmeye yani tefekkür hâline bıraktığı görülür.⁷

Tasavvufta tefekkür ruhi bir arınmanın yolu olarak görülmekle birlikte; dış dünyanın etkilerinden tamamen soyutlanmak suretiyle, ilahi ve ezeli hakikatler üzerinde yoğun bir biçimde düşünme (teemmül) ve eşyanın anlamı, hakikat ve yaratılış hikmeti üzerinde kalbin nuruyla muhakemede bulunma veya Allah'ın nimetleri üzerinde düşünme, tefekkür faaliyetlerini belirleyen hususlardandır. Dolayısıyla tasavvuf, bu gibi yollarla kendine özgü manevi bir eğitim süreci oluşturmuştur (Kutluer, 1994: 56-57). Nitekim benzer eğitim sürecinin, -yukarıda da değinildiği üzere- Hay'ın bilgiye ulaşma ve anlamlandırma çabasında da olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Hay'ın müşahede makamına ulaşabilmesini, yaptığı tefekkürler sağlayacaktır.

11. Bir Eğitim Aracı: Riyâzet

Sözlükte, “yabani bir hayvanı evcilleştirmek, serkeş atı eğitmek; egzersiz yapmak” gibi anlamlara gelen *riyâzet* kelimesi, tasavvufi manada, nefsi eğitmek için ona birtakım tabii ve meşru arzularından mahrum etmeyi ifade etmektedir (Uludağ, 2008: 143).

Sufiler, nefsin arzularını kırmak amacıyla bedenlerini çetin işlere koşturmuş; zihinlerini mâsivâdan kurtarmak amacıyla da düşüncelerini sürekli olarak yaratıcı üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Bu bağlamda az yemeye, az konuşmaya, az uyumaya, yalnız kalmaya sürekli zikir ve tefekkür hâli içinde bulunmaya önem vermişler ve tüm bu zor ama amaçları doğrultusunda fayda görecekları uygulamaları yapmaya özen göstermişlerdir (Uludağ, 1991: 399-400).

Tüm bunlarla beraber *riyâzet* ıstılahının güçlü bir örneğini, Hay b. Yakzan'ın hakikate giden yolculuğunda görmek mümkündür. Nitekim Hay, zorunlu varlıkla özdeşleşmek, ona benzemek ve aslında tüm bunlarla onu daha iyi bilmek için bazı zorunlu eylemlerde bulunması gerekmiştir. Buna göre Hay'ın “zorunlu varlığa” ulaşabilmesi için; ilk olarak “hayvanlara benzerliğin gerektirdiği eylemleri” gerçekleştirmesi ve ikinci olarak “gök cisimlerine benzerliğin gerektirdiği eylemleri” gerçekleştirmesi gerekmiştir (Sina ve Tufeyl, 2020: 136-137).

Hay, hayvanların özüne değil de doğasına benzerliğin sağlanabilmesi için gerekli olan şeyleri en alt düzeyde sağlamak istemiş ve bu fikirden yola çıkmak suretiyle de barınma faaliyetlerini yeterli bulmuş, beslenme miktarını ve zamanını da düzenlemiştir. Buna göre adada sayısı en

⁷ “Hay'ın, araştırmaları sonunda bulabildiği en iyi yöntem, sürekli düşünme (tefekkür) oldu. Bütün zamanını o yüce Varlık'a ayırdı. Her an onu düşünüyordu” (Sina ve Tufeyl, 2020: 131).

çok olan besini tüketecek ve görevlerini yapamayacak bir duruma gelinceye kadarda besin tüketmeyecektir (Sina ve Tufeyl, 2020: 138-140).

Hay, gök cisimlerine benzerliği sağlamayı ise; gök cisimlerinin, “ısıtmak, soğutmak, aydınlatmak” gibi çeşitli niteliklerine; yine gök cisimlerinin “saydamlık, parlaklık, kir ve bulanıklıktan uzaklık, dairesel biçimde hareket etmek” gibi kendilerine özgü hususlarına ve gök cisimlerinin “zorunlu varlığı sürekli müşahede, ondan yüz çevirmeme, ona bağlanma” gibi çeşitli hususlarına benzemekle sağlanacağını düşünmüş ve tüm bunlardan hareketle bu eylemleri gerçekleştirmeye koyulmuştur (Sina ve Tufeyl, 2020: 140-141). Hay’ın bu düşüncelerinin eyleme geçmesiyle beraber zorunlu varlıkla özdeşleşme ve kendinden geçip ona ulaşma aşamasına yaklaştığı görülmektedir.⁸

Hay’ın riyâzet sürecinde, *fenâ* makamına ulaşmadan hemen önce, dünya nimetlerinden tamamıyla elini çektiği dolayısıyla da cisimsellikten soyutlanmış bir duruma geldiği görülür.⁹

Bununla beraber Hay’ın, riyazetindeki son aşama ise şu şekilde gelişmektedir:

Hay, bu yoğun yaşama zamanla öylesine alıştı ki, günlerce hiçbir şey yemediği, yerinden hiç kımıldamadığı oluyordu. Düşünürken kendi özü dışındaki bütün varlıklar siliniyor, kayboluyordu (Sina ve Tufeyl, 2020: 145).

Sonuç itibariyle Hay’ın, hakikat yolculuğu sırasında, muhtelif *riyâzet* uygulamalarını yerine getirdiği görülmekte olup; Hay’ın *fenâ* makamına ulaşmasında, bu uygulamaların önemli bir yeri tuttuğu görülmektedir.

12. Müşâhede Makamı

Sözlükte, “görmek, şahitlik etmek, gözlemlemek; bir nesnenin hakikatine vâkıf olmak” gibi anlamlara gelen *müşahede*, tasavvufta, Allah’ın zuhur ve tecellilerini görmeyi ve temaşa etmeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla sâlikin sülûkündeki amacı, bulunduğu mertebenin üstünde var olan gayb perdelerini aşip ardındaki hakikatleri temaşa etmektir (Uludağ, 2006: 152-153). Bu bağlam doğrultusunda Hay’ın yaptığı gözlem ve tefekkürler sonucu, müşahede makamına ulaştığı görülmektedir. Nitekim o, sonsuz hayata ilgisinden ve özleminden dolayı, duyulur dünyadan uzaklaşmak için çalışmalarını müşahede makamında sürdürme durumuna gelmiştir.¹⁰

⁸ “Bu çalışmaları sonunda öyle bir noktaya geldi ki... cisimden arınmış eylemleri güç kazanıyordu. Hatta kimi zaman düşüncesi, dünyevi olanlarla karışmaktan kurtularak öylesine saflaşıyordu ki, onunla zorunlu Varlık’ı müşahede ediyordu” (Sina ve Tufeyl, 2020: 143).

⁹ “Söz konusu ilgi ve eylemlerin tümünü terk etti... Cisimsel güçlerden yüz çevirdi. Duyulur dünyayla olan bağlarını kesti... Düşüncesini yalnızca O’na özgü kıldı” (Sina ve Tufeyl, 2020: 145).

¹⁰ “Çalışmalarını, müşahede makamında durmayı ve oradan ayrılmayı istemine bağlı bir duruma getirinceye kadar sürdürdü. En alt düzeye indirdiği zorunlu bedensel gereksinimlerini gidermenin dışında hiçbir şey için makamından ayrılmaz oldu” (Sina ve Tufeyl, 2020: 154).

Tasavvufi literatürde *müşahede* makamı, birtakım tasavvufi hâlleri ifade eden *fenâ*, *cezbe* ve *vecd* gibi kavramlarla beraber vuku bulmakta (Uludağ, 2006: 153); Hakk'ın tecelli nurları, sâlik'in kalbine, tıpkı peş peşe çıkan bir şimşek gibi gelmektedir (Kuşeyrî, 2021: 169-170). Buradan hareketle Hay'ın, yaratıcıyı daha iyi tanımak adına, gözlem ve tefekkür alanını gökyüzüne ve gök cisimlerine çevirdiği görülür (Sina ve Tufeyl, 2020: 117). Bu gözlem ve tefekkürü sırasında Hay, kesintisiz bir biçimde yaratıcı kavramını düşünmeye başlamıştır. Öyle ki bu düşünceler sırasında Hay'da gerçekleşen ve tasavvufi terminolojide *vecd* diye ifade edilen hâller, onun varlığında görünmeye başlamıştır. Dolayısıyla Hay artık yaratıcının karşısında durduğunun farkına varmış ve değişik hisler içinde bulunmuş; *vecd* hâline girmiş ve bazen de istemsiz bir şekilde etrafında dönmüş,¹¹ yaratıcıyı zikretmeye koyulmuştur (Erbay, 2020: 162).

13. Hay'ın Hakikate Ulaştığında Gerçekleşen İki Tasavvufi İstilah: Tecellî ve Fenâ

Riyâh b. Amr el-Kaysî (ö. 180/796) tarafından ilk defa, “cennette, Hakk'ın kullarına kendini göstermesi” anlamında kullanılan tecelli terimi, sözlükte, “belirmek, ortaya çıkmak görünmek; belirti, görüntü” anlamını taşımaktadır. Tasavvufun önemli kavramlarından ve temel dayanaklarından biri olan tecelli, tasavvufi literatürde, “sâlikin kalbine doğan ledünnî bilgiler ve nurlar” anlamında kullanılmıştır (Ceylan, 2011: 241-242). Kalbe doğan bu keşif nurları sayesinde ise ârif, o nurla beraber hakikati görür (Şimşek, 2017: 345).

Hay bin Yakzan adlı eserde doğrudan bir *tecelli* ifadesi kullanılmamakla beraber; tecellinin varlığı, Hay'ın bizzat yaptığı gözlemler sonucu ve gerekli bilgiye ulaşmasının ardından, onun gönlüne yansımak suretiyle gerçekleştiği görülür. Buna göre Hay, seyr ü süluk yolunda herhangi bir rehberi olmadan, yalnız başına gerçekleştirdiği akli ve sonsuz akli idrak etme sürecini tamamladıktan sonra âlemin yaratıcısını bulur (Erbay, 2020: 159):

Zamanla öyle bir aşamaya vardı ki, baktığı her nesneyi, bir sanat yapıtı gibi görüyor ve hemen yapıtı bırakıp yaratıcısına yöneliyor, bu nedenle de Yaratıcı'ya olan özlemi artıyordu. Buna bağlı olarak gönlü de, bütün bütün, aşağılık duyulur dünyadan soğuyarak yüce anlaşılır dünyaya bağlanıyordu (Sina ve Tufeyl, 2020: 127).

¹¹ “Hay, giderek düşünme eylemini dairesel hareketleriyle desteklemeye, güçlendirmeye başladı. Hareketi sırasında bedensel güçleri zayıflıyor, etkinliğini iyice yitiriyordu. Bu çalışmalarını sonunda öyle bir noktaya geldi ki, dönme eylemi şiddetlendikçe, duyulur dünya tümüyle kayboluyordu. Bedensel araçlar gereksinen hayal ve diğer güçleri gevşiyor, cisimden arınmış eylemleri güç kazanıyordu. Hatta kimi zaman düşüncesi, dünyevi olanlarla karışmaktan kurtularak öylesine saflaşıyordu ki, onunla zorunlu Varlık'ı müşahede ediyordu” (Sina ve Tufeyl, 2020: 143).

“Geçici olmak, yok olmak, ölmek” gibi anlamlara gelen *fenâ* kelimesi, tarikatların kurulup gelişmesinin ardından çeşitli boyutlarıyla şekillenip; *fenâfillâh*, *fenâ fi ’ş-şeyh*, *fenâ fi ’l-pîr*, *fenâ fi ’r-resûl* gibi muhtelif şekiller ve anlamlarda kullanılmıştır. Buna göre tasavvufun temel unsurlarından biri olan *fenâfillâh*, sâlik’in çeşitli riyâzet ve mücâhedelerle, nefsinin terbiye etmesi sonucu ulaşılan son makamı ifade etmektedir (Kara, 1995: 333-334). Bir diğer deyişle, sâlik’in seyr ü süluk yolculuğunda geldiği son aşama *fenâfillâh* aşamasıdır. Bu aşamada dünyevi haz ve arzuların fani kalan kulun, sevk ve idaresini bizzat Hak üzerine almış; kul, Allah tarafından muhafaza altına alınmıştır (Kelâbâzî, 2021: 200-201). Bu bağlamda Hay’ın seyr ü süluk yolculuğu veya bir diğer ifadeyle bilişsel yolculuğu, *fenâfillâh* aşamasına gelmesiyle beraber son noktasını bulur.¹² Bununla yanında Hay’ın, *fenâfillâh* mertebesine ulaşmasıyla beraber; farklı bir algılama düzeyine eriştiği ve konuşmanın ne olduğunu bilmemesine rağmen “o, tek Varlık’ın” kelâmını anlamaya başladığı görülür.¹³

14. Hay’ın Absal’la ve Robinson’un Cuma’yla İlişkisi

Hay b. Yakzan’ın dünya üzerinde tanıdığı ilk insan Absal olmuştur. Eserin sonunda anlatılan Absal’ın adaya gelişi, Hay’ın toplumla tanışmasında ve yeni bir role bürünmesinde etkili olacaktır. Buna göre Absal, nefsinin arındırılmak, inandığı dinin iç anlamlarını anlamak, tefekkür etmek için Hay’ın bulunduğu adaya gelmiştir. Hay’ın bulunduğu adanın yakınındaki diğer bir adadan gelen Absal, tüm amaçlarını toplumdan uzakta ve tamamen yalnız bir hâl içinde gerçekleştireceğine inanmaktadır (Sina ve Tufeyl, 2020: 155-157).

Hay ve Absal birbirleriyle karşılaştıktan sonra Absal Hay’a konuşmayı öğretmiştir. Birbirlerinin serüvenlerini öğrendikten sonra Absal, Hay’ın Tanrı dostlarından biri olduğunu anlamış ve onun hizmetine girmiş, ona bağlanmıştır. Hay’da Absal’ın inandığı dini tasdik etmiş ve onaylamıştır (Sina ve Tufeyl, 2020: 161-162). Öykünün ilerleyen sürecinde Hay adada müşahede ettiği ve öğrendiği hakikatleri Absal’ın halkına bildirmeye gider. Hay’ın adada geçirdiği serüvenlerden etkilenen halk, Hay’ın anlattığı hakikatlerden sonra onu anlamamaya,

¹² “Sonunda, diğer varlıklarda, kendi özü de kayboldu, tümüyle yok oldu. Zorunlu ve gerçek Varlık’ın kendinden başka bir gerçeklik taşımayan sözüyle, ‘Bugün mülk kimindir? Tek ve her şeye gücü yeten Tanrı’nındır.’ (Mü’min 40/16) diye haykırarak yokluğa (fenâ) erdi” (Sina ve Tufeyl, 2020: 145).

¹³ “Konuşmaması, konuşmanın ne olduğunu bilmemesi, o tek Varlık’ın kelâmını anlamasını engelleyemedi. Bu durum içinde kendini yitirdi, daldı ve boğuldu. Hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir kalpten geçmeyen şeyleri gördü ve tattı” (Sina ve Tufeyl, 2020: 146).

ona kızmaya ve ondan yüz çevirmeye başlamış ve bunun sonucu olarak Hay ile Absal tekrar adaya dönmüşlerdir.¹⁴

Robinson karakterinin ise adada ilk tanıştığı kişi Cuma olmuştur. Robinson bir gün düşünde, kendisine kılavuzluk edebilecek bir vahşiyi hizmetine aldığını görür. Nitekim az bir zaman sonra düşünde gördüğü sahnelere uygun olmak suretiyle; adaya gelen vahşilerin öldürmek üzere olduğu, Cuma adını vereceği diğer vahşiyi kurtarmış ve adadaki yalnızlığı bitmiş, Cuma'yı hizmetine almıştır (Defoe, 2020: 213-225). İlerleyen süreçte Robinson Cuma'ya kendi dili olan İngilizceyi öğretir, beslenme alışkanlıklarını değiştirir, adadaki yaşam koşullarını öğretir, onu Hıristiyanlıkla tanıştır ve Cuma Hıristiyan olur (Defoe, 2020: 227-243).

Robinson Crusoe ve Cuma arasındaki ilişki tamamıyla efendi-köle ilişkisinde gelişmiştir. Cuma artık Robinson'un adadaki yardımcısı ve uşağıdır. Öyle ki Cuma'ya dilini öğreten Robinson'un ona öğrettiği ilk kelime aralarındaki ilişkiyi özetler mahiyettedir:

Aynı biçimde ona Efendi demesini öğrettim ve bunun da benim adım olacağını belirttim (Defoe, 2020: 221).

Akabindeki süreçte Robinson ve Cuma arasındaki ilişki öyle bir noktaya gelmiştir ki Cuma Robinson için canını vermeye hazırdır.¹⁵

Sonuç itibariyle *Hay b. Yakzan*'da Hay ile Absal'ın ilişkisi dini bir düzlemde gerçekleşmekte ve her iki karakterde birbirlerine öğretmenlik vazifesi yapmaktadır. Buna göre Hay, din kavramını ve onun buyruklarını ilk defa Absal'dan öğrenirken; aynı şekilde Absal'da aradığı tüm hakikatleri Hay'dan öğrenmek suretiyle imanını güçlendirir. Burada Hay saf aklı, Absal saf imanı ve toplum ise dünyevi gerçeklikleri temsil etmektedir (Çetin, 2003: 37, 40). Robinson ile Cuma'nın ilişkisi ise hayatlarını devam ettirebilmek ve adadan kurtulma düşüncesi üzerine kurgulanmıştır. Burada Cuma karakteri, Robinson'un itaatkâr yardımcısı ve onun amaçları doğrultusunda çalışan bir kimlik sergilemektedir.

¹⁴ “Bütün bunlar açıkça gösteriyordu ki, bu topluma müşahede yoluyla ulaşılan gerçekliklerin anlatılması mümkün değildi. Onlardan oruç, namaz, hac, zekât ve benzeri yükümlülüklerden daha fazlasını beklemek anlamsızdı. Büyük çoğunluğun öğretilen kazancı, yalnızca dünyevidir. Dünyevi hayatlarının düzenlenmesidir” (Sina ve Tufeyl, 2020: 166).

¹⁵ “Fakat hiç kimse bana Cuma'dan daha sadık, sevgi dolu ve içten hizmet etmeyeceğinden bu önlemlerin hiçbirine ihtiyacım yoktu... Bütün ilgisi bir çocuğun babasına duyacağı türden bana yönelikti ve diyebilirim ki her ne olursa olsun kendi yaşamını benimki için feda etmeye hazırdı...” (Defoe, 2020: 224).

15. “Vahdet’e” Ulaşan Hay ve “Efendi” Robinson

Hay, eğitim, gelenek ve kültür gibi mefhumlardan yoksun bir durumda, hakikate ulaşmış bir karakterdir. Kendisinde tasavvuf ve felsefeyi birleştirip uzlaştırarak insan-ı kâmil hâline gelen Hay, tabiatla tam anlamıyla bütünleşmiş ve yaratıcının tezahür ve tecellisinin sembollerini, işaretlerini yalnız başına anlamayı başarmıştır (Garaudy, 2016: 146).

Hay’ın, hakikat yolculuğunda ilk basamağı çevresine öykünmesi oluşturur. Sonraki süreçte ise bulunduğu adayı, canlıları ve doğayı gözlemleyerek anlamı aramaya başlamış; bulduğu zorunlu varlık düşüncesinden hareketle de çeşitli riyazetler uygulamış ve sürekli tefekkür hâli içinde olmuştur. Tüm bu süreçler sonucunda zorunlu varlık Hay’a tecelli etmiş ve Hay, fenâ mertebesine ulaşmıştır. Hay artık dış dünyadaki her şeyi bir olarak görmeye ve algılamaya başlamış dolayısıyla da vahdete ermiştir.

“Birlik, bütünlük, Allah’ın birliği” gibi anlamlara gelen vahdet kelimesi tasavvufta, herkesin ve her şeyin Allah’ın kudretinden meydana geldiğinin idrakini temsil etmektedir (Pala, 2020: 469). Bu anlam doğrultusunda Hay, ulaştığı mertebeler sonucu kendi özünü Tanrı’nın özü olarak idrak etmeye başlamış ve çoklu gerçeklikten tekli gerçeklik bilincine ulaşmıştır.¹⁶

Robinson Crusoe ise adada yaptığı birçok faaliyet, doğayla girdiği birçok zorluk sonucu somut dünyaya karşı meydan okumuş, doğanın üstesinden gelebilmiş ve tüm zorluklara rağmen hayatta kalabilmiş bir karakterdir. O, hikâyenin sonunda doğayla girdiği mücadeleden başarıyla çıkmıştır.

Robinson, karakter itibarıyla kendisine efendi denilmesini isteyen ve tek başına olduğu hâlde kendisini adanın kralı ilan edebilen bir karakterdir. Adada tek yetkili otorite kendisi olup, adaya gelen diğer insanları birer uşak birer köle olarak görür (Çetin, 2003: 38). Nitekim Robinson, Cuma’nın adaya gelişiyle beraber bir efendiye dönüşmüş, Cuma onun sadık hizmetkârı olmuştur. Eserin ilerleyen sürecinde Robinson ve Cuma, adaya gelen vahşilerin elinden batan İspanyol gemisinin kaptanını ve Cuma’nın babasını kurtarmış ve böylelikle adanın nüfusu dört kişi olmuştur. Robinson ise artık bu dört kişiyi idare eden, onlara talimatlar, izinler ve buyruklar veren bir lidere dönüşmüştür (Defoe, 2020: 268).

¹⁶ “Olağan durumunda iken kalbine şunlar doğdu: Kendine özgü öz, gerçek Varlık’ın özünden ayrı bir gerçeklik taşımamaktadır. Özünün gerçekliği Tanrı’nın özüdür. Daha önceleri, Tanrı’nın özünden ayrı gördüğü ve salt kendine özgü bir öz sandığı şeyin ayrı bir gerçekliği yoktu. Varlıkta yalnızca Tanrı’nın özü vardı ve başka bir hiçbir şey yoktu” (Sina ve Tufeyl, 2020: 147).

16. Sonuç

Her edebi eser zaman itibariyle kendi devrinin aynası olmakla beraber; düşünce ve temsil itibariyle de içinden çıktığı medeniyetin aynası konumundadır. Nitekim edebi eser, oluşturduğu kurgunun yanında içinden çıktığı medeniyetin fikri dünyası, kültürü, düşünüş biçimi ve yöntemi gibi o medeniyete ait hususları da bünyesinde tabii surette ihtiva etmektedir. Bu bağlamda, çalışmaya konu olan her iki eser ve buna bağlı olarak iki ayrı karakterden *Hay bin Yakzan* doğunun temsiliyken, *Robinson Crusoe* ise batının temsili durumundadır.

Çalışmaya konu olan iki eser arasındaki ortak unsurlardan birini mekân oluşturmaktadır. Buna göre *Hay bin Yakzan*'da mekân, amaca ulaşmaya yarayan bir vasita olup tasavvufi kültür çevresinde oluşmuş halvethâneler veya çilehanelerle aynı işlevsellik dairesinde kullanılmıştır. *Robinson Crusoe*'da ise mekânın en büyük etkisi, karakter üzerindeki engelleyici yönüdür. Buna göre Robinson Crusoe'nin kurtulmaya çalıştığı ve mücadele içinde bulunduğu ada veya doğa, insan karşısında üstün bir görüntü çizer.

Robinson, adaya beraberinde getirdiği kültür ve bilgi konusunda Hay'dan ayrışırken; her iki karakterinde bilgiye ulaşma çabalarıyla birleşirler. Bilgiye ulaşma süreçlerinde ise yine birbirlerinden ayrışır. Buna göre Robinson Crusoe, bilgiye giden süreçte deneme-yanılma yöntemini esas almıştır. Onun bilgisi işine yarayacak bir mahiyette olup; pratik, somut ve gerçekçidir. Kültür, bilgi ve medeniyet gibi unsurlardan tamamen yoksun Hay'ın ise bilgiye ulaşma süreci, öykünme ve gözlem ile başlamış, ardından bu süreç tasavvufi eğitim sürecine evrilmiştir. Çeşitli tasavvufi terimlerin, adeta bir karakter üzerindeki somutlaşmış şekli diyebileceğimiz Hay bin Yakzan'da temâşâ, tefekkür, müşâhede ve riyâzet gibi tasavvufi mefhumlarla hakikat tecelli etmiş ve Hay fenâ makamına ulaşmıştır.

Her iki eserin ortak hususlarından olan adaya gelen yeni karakterlerle beraber iki farklı tutum ve ölçüt oluşmuştur. Hay'ın adasına gelen Absal'la ilişkisini belirleyen ölçüt öğretmen-öğrenci bağlamında, dini bir düzlemde gerçekleşirken; Robinson'un Cuma'yla ilişkisi ise efendi-köle şeklinde, siyasi bir düzlemde gerçekleşmiştir.

Her iki metinde de karakterler belli bir mertebeye yükselmiş, ayrışan amaçları doğrultusunda ulaştıkları sonuçlarda farklı olmuştur. Buna göre Hay'ın geçirdiği tasavvufi yolculuk sonrası vardığı yer vahdaniyet olurken; Robinson ise ada ortamının getirdiği zorlukları çözmesiyle ve kendi karakteri itibariyle, içinde bulunduğu adanın ve yanındakilerin efendisi ve önderi konumuna ulaşmıştır.

Tüm bunlarla beraber iki ayrı medeniyetin temsili konumunda olan Hay ve Robinson karakterleri ve buna bağlı olarak her iki ayrı metin, oluştukları medeniyetlerin doğasını, iç yüzünü, düşünüş şekillerini vs. gibi birçok hususu bünyelerinde ihtiva etmektedirler. Bununla beraber her iki eserdeki ortak unsur ve benzer kurgular, içinden çıktıkları medeniyetlerin “hayat üslûbu” ve “dünya perspektifi” mefhumlarına bağlı olmak suretiyle birbirlerinden ayrılmakta ve içinden çıktıkları kendi medeniyetlerine ışık tutmaktadırlar.

Kaynakça

- Ambrosio, A. F. (2012). *Dervişler (Tarihi, Antropolojisi, Mistik Yönü)*. B. Poyraz (Çev.). Kabalcı Yayıncılık.
- Ceylan, S. (2011). “Tecellî”. *İslâm Ansiklopedisi*. 40, (241-243). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çetin, H. (2003). “Çatışma ve Diyalog Tartışmaları Arasında İki İnsan İki Medeniyet (Hay bin Yakzan/Doğu-Robinson Crusoe/Batı)”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(2), 29-53.
- Defoe, D. (2020). *Robinson Crusoe*. F. Kâhya (Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erbay, N. (2020). “Vahdet’ Giden Yolda Üç Metin: Hay Bin Yakzan-Mantıku’t Tayr-Leyla Vü Mecnun”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 69, 150-167.
- Garaudy, R. (2016). *İslâm’ın Vâdettikleri*. C. Aydın (Çev.). Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Göktürk, A. (1997). *Ada: İngiliz Yazınında Ada Kavramı*. Yapı Kredi Yayınları.
- Kaplan, M. (2012). *Kültür ve Dil*. Dergâh Yayınları.
- Kara, M. (2017). *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*. Dergâh Yayınları.
- Kara, M. (1995). “Fenâ”. *İslâm Ansiklopedisi*. 12, (333-335). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kelâbâzî, İ. B. (2021). *Doğuş Devrinde Tasavvuf & Ta’arruf*. S. Uludağ (Haz.). Dergâh Yayınları.
- Kuşeyrî, A. (2021). *Tasavvuf İlmine Dair & Kuşeyrî Risâlesi*. S. Uludağ (Haz.). Dergâh Yayınları.
- Kutluer, İ. (1994). “Düşünme”. *İslâm Ansiklopedisi*. 10, (53-57). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kutluer, İ. (1999). “İbn Tufeyl”. *İslâm Ansiklopedisi*. 20, (418-425). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kutluer, İ. & Katipoğlu, H. (1997). “Hay b. Yakzân”. *İslâm Ansiklopedisi*. 16, (551-554). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Okuyucu, C. (2020). *Divan Edebiyatı Estetiği*. Kapı Yayınları.
- Pala, İ. (2020). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. Kapı Yayınları.

- Rothacker, E. (1954). *Tarihte Gelişme ve Krizler*. H. Batuhan & N. Uygur (Çev.). Pulhan Matbaası.
- Sina, İ. & Tufeyl, İ. (2020). *Hay bin Yakzan*. M. Ş. Yaltkaya & B. Reşid (Çev.). N. A. Özalp (Haz.). Yapı Kredi Yayınları.
- Söylemez, İ. (2021). “Hay b. Yakzan ve Robinson Crusoe Adlı Eserlerin Tarihsel Fenomenolojik Açından İncelenmesi”. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 56, 208-231.
- Şimşek, S. (2017). *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Litera Yayıncılık.
- Tanman, M. B. (1997). “Halvethâne”. *İslâm Ansiklopedisi*. 15, (388-393). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, E. (2009). “Selâmân u Ebsâl”. *İslâm Ansiklopedisi*. 36, (345-346). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (2006). “Müşâhede”. *İslâm Ansiklopedisi*. 32, (152-153). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (2008). “Riyâzet”. *İslâm Ansiklopedisi*. 35, (143-144). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Marifet Yayınları.

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “İki Medeniyetin Karşılaştığı Yer: Hay Bin Yakzan ve Robinson Crusoe Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “*Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.

“Hükümet Kadın” Filminin Göstergebilimsel Analizi

Semiotic Analysis of The Movie “Government Woman”

Saliha Karaköse¹

Öz

“Hükümet Kadın” filmi Güneydoğu Anadolu bölgesinde, Mardin’in Midyat ilçesinde geçen bir komedi filmidir. Bu çalışmada, Hükümet Kadın filminde yer alan kültürel, dilsel, mekânsal ve olgusal göstergelerin Güneydoğu Anadolu kültürüne ait anlamlarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Filmde gösterilen nesnelere, dil özellikleri, yaşam pratikleri, giyim ve yemek kültürü öğeleri göstergebilimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Kültürel göstergeler; gösterge, gösteren ve gösterilen kategorileri içerisinde, filmde görsel alıntılar yapılarak değerlendirildiğinde filmin Güneydoğu Anadolu’nun kültürel özelliklerini yansıtan birçok nesnel göstergeye sahip olduğu görülmüştür. Yöreyle özgün unsurlara filmde sıkça rastlanması, onu göstergebilimsel analiz yöntemi için iyi bir analiz nesnesi yapmaktadır. Kırsal yaşam ve iklimin gündelik pratiklere yansımaları, geniş aile yapısı, dini farklılıkların bir arada yaşamasına imkân veren hoşgörülü yaklaşım, mimari yapı ve kültürel paylaşım ile ilgili göstergelerin Güneydoğu Anadolu’nun özgün kültürel dokusunu ortaya çıkardığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Göstergebilim, Kültür, Nesne

¹ Doktora öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, salihakarakose82@gmail.com, ORCID Numbers: 0000-0002-0710-2208

Bu makale İntihal.net sistemi tarafından taranmıştır.

Gönderim Tarihi: 23 Aralık 2022

Kabul Tarihi: 23 Mayıs 2023

Erişim Tarihi: 27 Haziran 2023

Abstract

The movie "Government Woman" is a comedy film set in the Midyat district of Mardin, in the Southeastern Anatolia region. In this study, it is aimed to reveal the meanings of the cultural, linguistic, spatial and factual indicators in the film "Government Woman" in the Southeastern Anatolian culture. Objects shown in the movie, language features, life practices, clothing and food culture items were analyzed by semiotic analysis method. Cultural indicators; When evaluated by making visual quotations from the film within the categories of signifier, signifier and signified, it is seen that the film has many objective indicators reflecting the cultural characteristics of Southeastern Anatolia. The fact that the local elements are frequently encountered in the film makes it a good analysis object for the semiotic analysis method. It can be said that the reflection of rural life and climate on daily practices, large family structure, tolerant approach that allows religious differences to live together, architectural structure and cultural sharing reveal the unique cultural texture of Southeastern Anatolia.

Keywords: Semiotics, Culture, Object

1. Giriş

Göstergebilim jest, kıyafet, yazı, konuşma, fotoğraf, film gibi temsillerin anlamlandırılmasına yönelik açıklama yapmak için bir yol göstermektedir. Göstergebilimde kültüre ait maddi ve manevi unsurlar göstergeler aracılığıyla analiz edilebilmektedir. Göstergeler bir kelime, ses, görsel, nesne ya da kıyafet olarak karşımıza çıkmaktadır. Analiz nesnesinin gösterge olabilmesi için fiziksel bir biçime sahip olması ve bunun diğerleri tarafından anlamlandırılabilmesi gerekmektedir. İfade edilen anlam, ancak diğerleri tarafından fark edildiğinde ve kabul edildiğinde anlamlı olmaktadır. Gösterilen nesnelere zihinde çeşitli anlamlara işaret ederek birtakım göndermelerde bulunmaktadır (Turner, 2016: 27-28). Kullanılan eşyalar, araçlar, nesnelere bunları ifade etmek için kullanılan sözcükler, kelimeler, olaylar, durum ve duyguları ifade etmek için kullanılan terimler, yapılar ve süreçlerin hepsi gösterge olarak tanımlanmaktadır. “Gösteren”, düşüncüyü ve anlamı dile getirmek için kullanılan sözcüklerdir ve göstergenin maddi yansıması ve anlamlandırma sürecinin nesnel ifadesidir. Maddi bir varlık olarak da ifade edilen gösteren, duyu organları ile algılanabilir olan unsurlardır. “Gösterilen” ise bunun aksine nesnenin zihinsel tasarımı olarak tanımlanmaktadır (Çakı vd., 2017: 80). Nesnelere bir düşüncüyü anlatma, gösterme aracı olarak kullanıldığından filmlerde gösterilen her nesne amaçlı ve zihinsel bir alt yapıya sahiptir. Dolayısıyla göstergebilim yönteminde nesnelere, bir mesaj iletme aracı yahut zihinsel bir ifadenin ürünü olarak ele alınmaktadır. Bu yöntem hem nesnelere bir okumasını yapmak hem de bağlama gönderilen anlamların çözümlenmesinde kullanılmaktadır.

“Anlamlandırma” gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin kurulmasına ve bunun zihinde bir anlama işaret etmesi olarak tanımlanmaktadır. Pierce göstergeleri görüntü göstergesi, belirti ve sembol olmak üzere üç şekilde tanımlanmaktadır. İkon olarak da adlandırılan görüntü göstergesi belirttiği şeyi doğrudan temsil etmektedir. Belirti ise nesnesi ortadan kalktığında anlamını yitiren ancak yorumlayan olmadığında anlamını yitirmeyen göstergedir. Sembol ise yorumlayan olmadığında ve gösterge insanlar arasında ortak bir anlamı karşılamadığında anlamsız olan gösterge olarak tanımlanmaktadır. Pierce göstergelerin mantıksal işlevine, Saussure ise göstergelerin toplumsal işlevine değinmektedir. Eco ise ikon ve belirtide uzlaşım dayanan kültürel kodlar olabileceğini vurgulamaktadır. Ona göre anlatım kültürel bir içeriği göstermektedir (Çağlar, 2012: 26). Düşünürlerin her biri göstergelerin birer anlam içerdiğine yönelik bir yaklaşıma sahip olmakla birlikte bu çalışmanın hareket noktası olarak kabul edilen mesele nesnelere kültürel bir ifade alanı olarak kullanılmasıdır. Böylece filmlerdeki kültürel anlamların nesnelere üzerinden ifadesi mümkün olmaktadır. Aynı zamanda ürüne yerleştirilen

semboller, üzerinde uzlaşılan anlamlara sahip olduklarında tanımlamaya yarayan bir işleve sahiptir. Bu bağlamda filmlerde rastladığımız nesnelere, göstergebilimin sembolleri olarak ifade edilebilmektedir.

Roland Barthes dili göstergebilimin en önemli unsurlarından biri olarak kabul etmektedir. Ona göre görüntüler, jest ve mimikler, müzik ve törenler göstergebilimsel olarak anlamlı öğelerdir. Barthes dilbilime dayanarak 1) dil ve söz, 2) gösteren ve gösterilen, 3) dizge ve dizim, 4) düz anlam ve yan anlam olmak üzere dört ilke belirlemektedir (Barthes, 1979: 1-3; Bircan, 2015: 19). Gösterge sistemi olarak dilin kültürle arasında yakın ilişki, onu analiz nesnesinin bir ögesi haline getirmektedir. Uzlaşım olarak paylaşılan dil, toplumsal olduğu gibi ortaklaşa bir hareketin sonucudur. Dolayısıyla dilin sahip olduğu anlamlar, toplumsal unsurlarla yakın ilişki içerisindedir ve dilsel öğelerin göstergebilim yoluyla değerlendirilmesine imkân vermektedir (Önder Erol, 2014: 213). Bu bağlamda kültürü yansıtan, ondan beslenen ve onu yeniden üreten dilin kültürel çözümleme yapılırken göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Bu çalışma, kültür nesnelere sıklıkla kullanıldığı Hükümet Kadın 1 ve Hükümet Kadın 2 filmlerinin göstergebilimsel analizini yapma amacı taşımaktadır. Filmde gösterilen nesnelere, müzik, giyim gibi kültürel özellikler, filmde görsel alıntılar yapılarak analiz edilmiştir. Güneydoğu Anadolu bölgesinin sahip olduğu kültürel unsurların söz konusu filmde yoğunlukla kullanıldığı ve göstergebilimsel analiz için zengin bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir.

2. Hükümet Kadın Filminin Göstergebilimsel Analizi

Filmin Künyesi

Yönetmen: Sermiyan Midyat

Yazan: Sermiyan Midyat

Yapımcı: BKM Film, Necati Akpınar

Cinsi: Sinema Filmi

Türü: Komedi

Çıkış Tarihi: 2013 (1.), 2014 (2.)

Dil: Türkçe

Oyuncu Kadrosu: Demet Akbaş (Xate), Sermiyan Midyat (Faruk), Mahir İpek (İkram), Gülhan Tekin (Fehime), Burcu Gönner (Güle), Ercan Kesal (Aziz Veysel Nuroğlu), Nazmi Kırık (Ferhat), Cezmi Baskın (Eşekçi Feyzullah), Ayberk Atilla (Şeyhmuz), Sarp Aydınoglu

(Öğretmen), Bülent Çolak (Baran), Haki Biçici (Behçet), Renan Bilek (Müfettiş Tuğrul), Kemal Uçar (Komutan Celal), Muhammed Akay (İmam)

Film süresi: 1. Film: 1s 44dk, 2.film 1s 45dk

Film afişi:

1. Fotoğraf (URL-1)

2. Fotoğraf (URL-2)

3. Hükümet Kadın Filminin Konusu ve Özeti

Hükümet Kadın filmi 1956’da Midyat’ta geçen, Doğu’nun kültürünü, gelenekleri, gündelik pratiklerini, konuşma dilini, yaşayış biçimini yansıtan bir komedi filmidir. İlk filmde sekiz çocuğa annelik yapan Xate, eşi Aziz Veysel’in bir kaza sonucu ölmesi sebebiyle başkanlık görevini devralır. Başkanlığı süresince ilçeye su getirmek için çabalayan Xate, eşi Aziz Veysel’in hatırasına sahip çıkma amacıyla ilçeye su getirmek için çalışmalara başlar. Xate bulunduğu ilçenin ilk kadın Belediye başkanı olarak çeşitli tepki ve zorluklarla karşılaşsa da nihayetinde ilçeye suyu ve elektriği getirir. Ancak 27 Mayıs 1960 darbesi ile ilçedeki başkanlık görevine son verilir. Xate, ilçedeki kadınların başlık parası karşılığı istemedikleri kişilerle zorla evlendirilmesine karşı çıkan ve onların eğitim almaları için çaba gösteren, görevini ve sorumluluklarını hassasiyetle yerine getirmeye çalışan bir kadındır. Başkanlık görevi boyunca ilçeye birçok yenilik getirmiş ve kızının düğününde ölmüştür (URL-3).

İkinci film ise 1956 yılından 7 yıl öncesini konu almaktadır. Başkanlık görevindeki Aziz Veysel okuduğu yasaklı kitaplar nedeniyle tutuklanır ve seçim propagandası yapamaz. Bu fırsatı değerlendiren Faruk seçime aday olur ve Başkanlık koltuğuna oturmaya karar verir. Xate ise Faruk’un bu görevi kötüye kullanacağını bildiği için eşinin seçim propagandalarını yapmak üzere sahaya çıkar ve rekabet başlar. Seçimler yapıldıktan sonra çeşitli vaatler verilir, rekabet kızışır

Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)

ve birbirlerini işlerinden alıkoymaya çalışırlar. Nihayetinde Aziz Veysel, okuma yazması olmayan eşi Xate'nin azmi ve çalışkanlığı sayesinde yeniden ilçeye başkan olarak seçilir. Her iki film Xate'nin azmi ve mücadelesini konu edinse de Güneydoğu Anadolu bölgesinde geçen film birçok konuyu gizliden gizliye seyirciye aktarmıştır. Filmdeki en belirgin öğeler bölgenin yaşantısı ve kültüründeki özgünlükleri yansıtmaya yöneliktir (URL-3).

4. Hükümet Kadın Filminin Gösterge Bilimsel Yöntemiyle Analizi

Türk Dil Kurumu kültürü insanların davranış, inanış, fikir, değerler, el sanatları, yaşam biçimi, eğlence anlayışları, gelenekler gibi unsurların tümünü kapsayan bir kavram olarak tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2022). Geçmişten gelen alışkanlıklar, yaşam koşullarından doğan gündelik pratikler birer kültür göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Eagleton, 2020: 15-19). Bu bakımdan her bir unsurun filmdeki göstergeleri Güneydoğu Anadolu kültürünü anlayabilmek açısından birer ipucu niteliğindedir.

Mardin çeşitli inanç ve etnik grupları bünyesinde barındıran, kültürel olarak zengin bir birikime sahip bir şehir olarak bilinmektedir. Mezopotamya ve Anadolu'da ilk uygarlıkların ortaya çıktığı bölgelerden biri olarak eskiye dayanan kültürel yapı ve gelenekleri içermektedir. Asırlardır farklı kültürlerin bir arada yaşadığı, kültürel çeşitliliğin ve etkileşimin devam ettiği bir yerdir. Türk, Kürt, Arap Süryanileri, Süryani Katolik, Keldani, Ortodoks Yezidiler ve Ermeniler bölgedeki çeşitli kültürlerin temel taşlarıdır (Akpınar ve Aydın, 2019: 23-25). Filmde Mardin'in öne çıkan özelliklerinden en önemlisi sahip olunan kültür göstergeleri bakımından zengin olması ve kültürel farklılıklara rağmen birlikte yaşama kültürünü benimsemiş yerli halkın gösterilmesidir.

1. Fotoğraf

2. Fotoğraf

3. Fotoğraf

4. Fotoğraf

Göstergelerin Çözülmesi		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Midyat'ta yaşayanların duası	Birlikte yaşama kültürü
Hayvan	Tavus kuşu (Melek Tavus)	Kutsal sembol, dini çeşitlilik
Nesne	Haç	Kutsal sembol, Dini çeşitlilik
Nesne	Baklava	Hediyeleşme

1, 2 ve 3. fotoğraf üç farklı dine inanan insanların bir araya gelerek yağmur duası ettikleri sahneyi göstermektedir. Müslümanlar, Yezidiler ve Süryaniler bir araya gelerek ortak yaşadıkları sorun olan susuzluktan kurtulabilmek adına yağmur duası etmektedirler. 1. Fotoğrafta grupların belli oranda ayrıldığı ancak bir arada dua ettikleri görülmektedir. Duayı ise Cami hocası yapmakta, diğer dinlerin liderleri ise dua edenlerin arasında oturmaktadırlar. Dini liderler arasında rekabet olmadığı, duayı Müslüman biri yapmış olsa da diğerlerinin de buna saygı göstererek duaya devam ettikleri görülmektedir. 2. ve 3. fotoğrafta ise dini semboller belirgin bir şekilde görülmektedir. Haç ve Tavus kuşu dini sembollerdir ve bu sahnede farklılıkları belli eden bir unsur olarak gösterilmektedir.

4. fotoğrafta ise bayram öncesinde kilise adına ilçe başkanına baklava hediye edilmektedir. Farklı bir inanışa sahip olsa da başka dinin kutladığı özel bir günü kutlamasıyla aralarında saygı, sevgi ve hoşgörüye dayanan bir ilişki olduğu söylenebilir. Sahnenin devamında Süryanilerin dini lideri ile Başkan Aziz Veysel Nuroğlu arasında geçen diyalogda, geçmişten gelen bir hoşgörü kültürünün var olduğu anlaşılmaktadır. Başkan Nuroğlu, birlikte yaşama kültürünü edebi bir dille ifade etmektedir: “Dünya senden olmayanlarla hoştur, onların sana verdiği ilimlerle, kıymetlerle, gönüllerle hoştur. Sadece senin gibiler değil, senden olmayan da çok

yaşasın ki, sen de yaşa. Hele bir de onun gözüyle gör şu fani dünyayı. Herkes beyaz olsa o zaman beyazı fark edemezsin ki yahut siyah. Beyaz en güzel siyahta belli eder kendini. Beni ben yapan yegâne şey benden olmayandır. O yoksa sen de yoksun ne anlamın kalır ne rengin belli olur ne de tadın.” Bu sözlerle Başkan Nuroğlu’nun ilçe halkına nasıl bir anlayışla yaklaştığı açıkça anlaşılmaktadır. Onun farklılıklara saygı gösteren ve değer veren bir anlayışla kültürel farklılıkları bir zenginlik olarak değerlendirdiği söylenebilir. Benimsenen bu birlikte yaşama kültürünün filmde bir düşünüş ve yaşam tarzı olarak yansıtıldığı görülmektedir.

5. Fotoğraf

6. Fotoğraf

Göstergelerin Çözülmesi		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
Nesne	İşlemeli ahşap	El ürünü eşyaların gündelik hayatta kullanımı
Nesne	Yorganlar	Birlikte yaşayan geniş aile
Nesne	Gaz lambası	Kırsal yaşam

Filmdeki birçok olay Xate ve Aziz Veysel’in evinde geçmektedir. 5. fotoğrafta ev içinde sık sık işlemeli ahşap eşyalar kullanıldığı görülmektedir. El sanatları ve zanaata yönelimin olduğu, hatta yörede kültür turizminin önemli bir parçası olduğu bilinmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kültür turizmi el sanatları ile yakından ilişki içerisindedir. Dolayısıyla evde kullanılan eşyalarda da el ürünü eşyalar görülmekte, bu durum yörenin özelliklerini yansıtmaktadır.

Mardin ilinde geleneksel el sanatları yaygın olarak görülmektedir. Çanak çömlek, demircilik, bakırcılık, kalaycılık, kuyumculuk, gümüşçülük, Midyat el nakışı, tohum iğnesi, yorgancılık, oyacılık, boyacılık, dericilik, şalüşapikçilik, halburculuk yörede uzun yıllardır yapılan el sanatlarıdır (Bayazit vd. 2012: 904). Özellikle el zanaatına çeşitli nesnelere dikkat çekildiği

söylenbilir. İşlemeli örtüler, dokuma halılar, işlemeli ahşap eşyalar geleneksel el sanatı ürünlerinin gündelik yaşamda da kullanıldığını göstermektedir. 5. ve 6. fotoğrafta görülen yorganları koymak için “yükçük” olarak da adlandırılan bir alanın ayrıldığı, bazı sahnelerde yer yer yorganların yığılı olduğu görülmektedir. Ailenin kalabalık olması ve evlenen bireylerin de evden ayrılmaması hem geniş aileye hem de yorganların sahip olduğu işlevi yansıtmaktadır. Geniş aile kırsal yaşam tarzının bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra gaz lambası gündelik bir eşya olarak filmde sık sık gösterilmektedir. Kırsal yaşamı işaret eden bu nesnenin anlamında bakıldığında evlerde elektriğin henüz kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Filmde elektrik ve su Xate'nin başkanlık yaptığı dönemde köye sonradan getirilmektedir.

7. Fotoğraf

8. Fotoğraf

9. Fotoğraf

10. Fotoğraf

Göstergelerin Çözümlemesi		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
Nesne	Şahmeran	Doğurganlık, bereket, bolluk, nazardan koruyacağı inancı
Nesne	Duvardaki halı	İklim şartları

Nesne	Madenden yapılan bardak, tabak	Gündelik eşyalar
İnsan	Nuroğlu ailesi	Yerde sofranın kurulması
Nesne	Çarşaf	Dinin yaşamı düzenlemesi
Nesne	Daktilo	Dönemin iletişim aracı

Şahmeran Güneydoğu Anadolu yöresinde evlerde süs olarak kullanılan simgelerden biri olarak gösterilmektedir. Şahmeran insan başlı, yılan gövdeli mitolojik bir varlıktır. Farsçada “yılanların şahı” anlamına gelen Şahmeran, Hint, İran, Yunan, İbrani ve Arap yazılı ve sözlü kaynaklarından izler taşımaktadır. Anadolu’daki ana tanrıça kültü ve Türk mitolojileriyle özdeşleştiğinden halâ kültürel anlamını korumaktadır (Sökmen ve Balkanal, 2018: 284). Halkın önemli bir simgesi haline gelen Şahmeran bereketi temsil etmektedir. Şahmeran insan ve yılan birleşimi olarak tasvir edilse de halk tarafından yılanların şahı olarak kabul edilmektedir. Şahmeran efsanelerinde öne çıkan konu yılanların insansız bir dünyada barış içinde yaşarken insanların ihaneti ile Şahmeran’ın kaybedilmesine yöneliktir. Mitolojiye göre Şahmeran akıllı, iyi yüreklidir ancak ihanete uğrayacağını bildiği halde insanlara güvenir. Yılanların insanlara düşmanlık etmemesi için bu ihanetten haberdar olmamalarını ister (Sökmen ve Balkanal, 2018: 288). Şahmeran efsanelerde ve mitolojilerde yer alan bu karakter özellikleri nedeniyle çok sevilmiştir. Ayrıca şifalı olduğu, insanları koruduğu inancı ve Türk mitolojilerindeki karakterlere benzerliği halk arasında yaygın bir sembol olarak kullanılmasına neden olmaktadır.

Şahmeran’ın filmde kullanılması, Güneydoğu Anadolu yöresinde Şahmeran hikayelerine inanıldığına yahut onun mitolojik bir anlatı olarak kabul edildiğinin bir göstergesidir. 7. fotoğrafta belirgin bir şekilde görülen Şahmeran yöresinin inanışlarını yansıtmaktadır. Aynı sahnede duvarda asılı olan halı dikkat çekmektedir. Sıklıkla duvara asılı halıların olduğu ve bunun işlevsel bir amaçtan kültürel bir göstergeye dönüştüğü söylenebilir. Kışın çok soğuk yazın ise çok sıcak olan yöre ikliminde ısıyı korumak amacıyla duvarlara halı asılmaktadır. Bu pratik gündelik yaşama yerleşmekte ve zamanla bölge kültürünü yansıtan bir özellik haline gelmektedir. Böylece söylenebilir ki kültür, mekân özellikleri, iklim şartları ve yaşayış biçimine göre de şekillenmektedir.

8. fotoğrafta görülen ve filmde birçok sahnede rastlanan madenden yapılan kapların gündelik sofralarda kullanılması yöresinin kültürü hakkında ipucu vermektedir. Hane halkı hep birlikte, ortak alanda yere kurulan sofrada yemek yemektirler. 8. ve 9. fotoğrafta çarşafli kadınların olduğu görülmektedir. Dini inanış ve aidiyetin gündelik yaşamda giyim kuşamı biçimlendiren *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*

bir unsur olarak gösterildiği ve kültür içerisine eklenmiş bir pratik olduğu söylenebilir. Kadınların metal tencereye benzeyen kaplarda ya da bohçaya benzeyen ve torba görevi gören örtülerde çeşitli eşyalar taşıdıkları görülmektedir. Ayrıca 9. fotoğraftaki daktilo, dönemin haberleşme aracı olarak resmi yazışmalarda kullanılmaktadır. Teknolojik ürünlerin henüz kullanılmaması kültür ve yörenin özelliklerinden ziyade filmin konu alındığı yılları yansıtması açısından bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

11. Fotoğraf

12. Fotoğraf

13. Fotoğraf

14. Fotoğraf

Göstergelerin Çözümlemesi		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
Yemek	Etli pilav	Anadolu kültürü
Nesne	Değirmen taşı	Tahıl ürünlerinin işlenmesi, temel ihtiyaçların üretimi
İçecek	Üzüm	Üzümün ezilerek içki yapılması
Yiyecek	Kurutma biber, patlıcan vs.	Yemek kültürü

11. fotoğrafta et, pilav, helva ve çörek gibi yiyeceklerin mevlitte ikram edildiği görülmektedir. Güneydoğu Anadolu'da geleneksel yemeklerde et kullanılması, temel geçim kaynaklarından birinin hayvancılık olmasıyla ilişkilendirilebilir. Bu durum hem kültürün bir yansıması hem de lezzet anlayışının bir sonucudur. Böylece kültürel unsurlar hem bölge halkının maddi koşullarıyla şekillenen hem de onların tüketim alışkanlıklarını etkileyen bir konumdur. Bunun yanı sıra yapımı zor olan, bol malzemeli ve pahalı ürünlerden yapılan yiyecekler özel günlerde yapılmaktadır ve misafire verilen önemin de bir göstergesidir.

12. fotoğrafta özel bir gün için evin avlusunda çörek yapıldığı görülmektedir. Ayrıca yiyecekler kışa kadar muhafaza edilebilsin diye kurutularak saklanır. Fotoğrafta görülen kurutma patlıcan, biber gibi ürünlerle kış aylarında çeşitli yemekler yapılmaktadır. Güneydoğu Anadolu kültüründe yemekler et, buğday, bakliyat gibi ürünlerle yapılmakta ve yağ, baharat gibi malzemeler sıklıkla kullanılmaktadır (Aksoy ve Sezgi, 2015: 84). 13. fotoğrafta ise diğer sahnelerde de sık sık görülen kurutma yiyecekler gösterilmektedir. Hem muhafaza etme kolaylığı hem bölgede yetişen ürünlerin kullanılması dolayısıyla kurutmacılık yörede yaygın görülmektedir.

Mardin'in işlenerek elde edilen ürünleri, üzümü, bulguru, Derik zeytini, tandır ekmeği, Süryani ve Mardin çörekleri, süt ve et ürünleri meşhur olarak bilinmektedir (İflazoğlu ve Yaman, 2020: 1945). 14. Fotoğrafta arkadaki bahçede üzüm toplandığı, kadınların ise toplanan üzümü ezerek şarap yaptıkları görülmektedir. Mardin üzüm ve pekmez, şarap, pestil gibi üzüm ürünleri açısından zengin bir yöredir. Dolayısıyla filmde yiyecekler yörenin meşhur olan özelliklerini gösteren birer sembol olarak kullanılmıştır denilebilir.

15. Fotoğraf

16. Fotoğraf

17. Fotoğraf

18. Fotoğraf

Göstergelerin Çözümlemesi		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
Nesne	Desenli elbise	Giyim tarzı
Nesne	Gelin aksesuarı	Giyim tarzı
Nesne	Başörtüsü	Din, gelenek
Süs	Dövme, hızma	Güzellik ve beğeni algısı

15. fotoğrafta kadınların renkli ve çiçekli elbiseler giydikleri, uzun saç kullandıkları ve başörtüsü kullandıkları görülmektedir. Bu göstergeler giyim tarzına ve beğenilere işaret etmektedir. 16. Fotoğrafta ise gelinlerin hep kullandıkları gri püsküller görülmektedir. Kıyafetler geleneksel giyim tarzını yansıtanın yanı sıra iklimle ilişkili tercihleri de göstermektedir. Sıcaktan etkilenmemek amacıyla yazları hafif ve uzun elbiselerin giyildiği söylenebilir. Dolayısıyla bir yörenin iklim şartları oradaki giyim tarzını da etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çeşitli meslek grupları, sosyal statü, aşiret ve tarikat gibi topluluklara olan aidiyetleri sembolize etmek amacıyla kullanılan dövme motifleri kültürel göstergeler olarak değerlendirmek gerekmektedir. Anadolu’da dövme motifleri güzellik, doğurganlık, bereket ve kötülüklerden koruma inancıyla yapılmaktadır (Begiç ve Çapık, 2020: 154). 17. fotoğrafta Xate’nin göz kenarındaki dövme ve 18. fotoğrafta Güle’nin burnuna takılan hızma, yörede kadınların bazen süs olarak bazen de aidiyetlerini, statülerini ve inançlarını gösteren birer sembol olarak kullanılmaktadır.

19. Fotoğraf

20. Fotoğraf

21. Fotoğraf

Göstergelerin Çözülmesi		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
Nesne	Tüfek	Avcılık, Güvenlik
Durum	Eğlence	Erkek erkeğe eğlence
Eylem	Halay	Halk kültürüne özgü dans
Eylem	Zılgıt	Eğlence pratiği

19. fotoğrafta duvarda asılı olan tüfek, kırsal yaşama işaret etmektedir. Kırsalda tüfeğin, bazen güvenliğin sağlanması bazen av faaliyetleri amacıyla kullanıldığı söylenebilir. 20.fotoğrafta erkeklerin kadınlar olmadan içkili eğlence yaptıkları görülmektedir. Bu sahnede çalgıcılar bir yandan enstrüman çalıp Kürtçe şarkı söylemekte, Faruk ve arkadaşları da geleneksel dansları olan halaya katılmaktadırlar.

Halay Türk kültüründe “bir araya gelme”, “düzene girme”, “toplanma”, “topluluğa dans etme” gibi anlamlara sahiptir. Bu folklorik dans şekli insanların bir araya gelerek el ele, kol kola ya da omuz omuza tutuşarak bir düzen içerisinde çeşitli estetik hareketleri icra etmesidir.

Türkiye’de bölgeden bölgeye değişebilen figürlere sahip olan halay, katılımcı sayısı sınırsız bir dans şeklidir. Sosyokültürel anlamda halay ve dans figürleri, topluluğun düşünce, gelenek ve kültürünü yansıtan sembolik bir dil olarak değerlendirilebilir (Keskin, 2020: 788-797). Dolayısıyla folklorun kapsadığı bir alan olarak dans, bulunduğu coğrafyanın kültürü hakkında ipucu vermektedir. Halay Türkiye’de Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz Bölgesi’nde sıklıkla rastladığımız ve yöreden yöreye değişen estetik figürlere sahip dans biçimidir. Filmde ise bu dansın yöreye özgü formunu görmemiz mümkündür.

19. fotoğrafta babaları ya da amcaları tarafından başlık parası karşılığında bir kocaya verilecek olan kız çocuklarının köyden kaçarak Xate’nin bağ evine sığındıkları, gece mutluluktan halay çekmeye, şarkı söylemeye ve zılgıt çekmeye başladıkları sahne gösterilmektedir. Zılgıt Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde düğünlerde ve eğlencelerde sıklıkla gerçekleştirilen bir eylemdir. Tüm bu pratikler yörenin kültürel yapısını yansıtan göstergelerdir.

22. Fotoğraf

23. Fotoğraf

24. Fotoğraf

25. Fotoğraf

Göstergelerin Çözümlemesi		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen

İnsan	Nuroğlu ailesi üyeleri ve dostları	Haremlik-Selamlık
Mekân	Taş ve toprak evler	Bölge mimarisi
Nesne	Tandır evi	Pişirme geleneği ve sosyalleşme

22. fotoğrafta cinsiyetlere göre mekânsal ayrışmayı ifade eden haremlik-selamlığın olduğu görülmektedir. Mevlit için toplanan Nuroğlu ailesinin yakınları cinsiyetlerine göre farklı odalara ayrılmaktadırlar. Sadece mekânsal bir ayırım değil, işlerin paylaşımı da cinsiyetçi rollere göre düzenlenmektedir. Hayvanların bakımı, inşaat gibi işlerin genellikle erkeklere ait olduğu yemek yapma, sofraya toplama ve misafire hizmet etme gibi görevlerin ise kadınlar tarafından üstlenildiği görülmektedir.

Geleneksel Güneydoğu Anadolu mimarisinde dışa kapalı içe dönük avlulu plan düzeni, yığma yapım tekniği, taş malzeme, düz dam gibi özellikler ön plana çıkmaktadır. Mimari göstergelerden bir diğeri evlerin içindeki ve dışındaki ortak alanlardır. Geniş ailenin bir arada yemek yemesine imkân veren mekânsal düzenlemeleri görmek mümkündür. Ayrıca yemek pişirmek için köyün ortak alanlarında fırına benzer yapıların olduğu görülmektedir. Evin iç yapısında ise günlük kullanılan odalar ve servis birimleri avlu etrafında konumlanmaktadır. Üç katlı yapılar çok azdır ve genel olarak çok katlı olmayan evler mevcuttur. Kalın duvarlar ve toprak damların yapılması yazın yüksek sıcaklıklardan korunmayı sağlamaktadır. Taş mimari geleneği yörenin en belirgin özelliklerinden birini oluşturmaktadır (Bengisu, 2020: 76-77). Dini yaşam ve gelenekler, mahremiyet konusundaki hassasiyet, evlerin mimarisinin de içe dönük olmasına yol açmaktadır. Ailelerin bir arada yaşaması, evlenen çocukların da aileyle birlikte yaşamaya devam etmesi, evlerin geniş inşa edilmesine neden olmaktadır. 23. fotoğrafta evlerin yapısı, kat sayısı, kullanılan malzeme ve mimarisi açıkça görülmektedir. Toprakta ve taştan yapılan evler hem bölgenin maddi kaynaklarıyla hem de iklim şartlarıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Ev yapımında taş ve toprak gibi malzemelerin kullanımı, ulaşılabilirlik açısından kolay ve maliyet açısından daha hesaplıdır. Bu mimari göstergelerin zaman içerisinde diğer yapılarla bütünlük arz etmesi, bölgenin bir özelliği olarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır denilebilir.

Tandır kullanımı, kırsal yaşamı karakterize eden bir gelenek olarak literatürde kadın faaliyeti ve kadına ait bir alan olarak tanımlanmaktadır. Sadece ekmek ve yemek pişirmek için değil kadınların bir araya gelerek sosyalleştiği bir alan da yaratmaktadır. “Tandır evi” olarak da *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*

adlandırılan tandırlar, eski zamanlarda buldukları alanlarda aile bireylerinin sosyalleştiği bir oda olarak da kullanılmaktadır (Erdem, 2015: 112-124). 24. fotoğrafta tandırda ekmek pişirmek için sıraya giren kadınlar görülmektedir. Köylü kadınlar tandır sırasında yeni Başkan olan Xate hakkında konuşmakta, ilçedeki değişiklikler hakkında yorum yapmaktadırlar. Sohbet etmeleri ve yeni Başkan hakkında fikir yürütmeleri, gündelik konuların tartışıldığı ve sosyalleşmenin sağlandığı bir alan olarak gösterilmesini de sağlamıştır. Dolayısıyla filmde tandırın yemek pişirme amaçlı kullanımının yanı sıra sosyal ve kültürel bağlamı da yansıtılmaktadır. Tandırlar yemek pişirme ve ısınma ihtiyacından doğan küçük fırınlardır ve kırsal alanda önemli bir ihtiyacı karşılamaktadır. Zaman içerisinde ateşte pişirme ve tandır kullanımını geleneksel bir unsur olarak değerlendirilmeye başlamıştır.

25. fotoğrafta komutan Celal, Ankara’dan gelen ailesini de yanına alarak Güle’yi Xate’den istemeye gelmektedir. Bu sahnede aralarında geçen diyalogda anadil olarak çocukların önce Kürtçe sonra Türkçe öğrendiğinden bahsedilmektedir. Ayrıca filmde Kürtçe sözcüklerin yer yer kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla yöreye özgü dilsel özelliklerin de işaret edildiği söylenebilir.

Dil toplumsal ilişkilerden doğan bir iletişim biçimi olarak göstergelerden oluşan bir sistemdir. Her dilin kendine özgü yapısı ve sözcük dizilimi varken kültürel ve toplumsal bir boyutu da vardır. Dilsel göstergeler kültürel yapının da incelenmesine imkân tanımaktadır. Dolayısıyla dil, kültürel özelliklerin göstergeler yoluyla analiz edilmesini sağlamaktadır. Filmde zaman zaman Kürtçe sözcüklerin kullanılması Güneydoğu Anadolu coğrafyasının etnik yapısı ve kültürel özellikleri hakkında bilgi vermektedir.

Küçük yaşta evlenen Xate, Aziz Veysel’in ikinci karısıdır ve ilk karısı Türkan’ı abla gibi görerek ona karşı özel bir muhabbet beslemektedir. Burada çok eşliliğe dair bir vurgu yapılmaktadır. Türkan’ın ölümünden sonra Xate’nin ailenin tek annesi olarak önemli bir sorumluluk aldığı ve çocuklar arasında kan bağıyla ilgili herhangi bir ayırım yapmadığı görülmektedir. Dolayısıyla çok eşlilik olsa da aile üyelerinin bütünlük içerisinde yaşadığı, “anne” figürünün ailenin sorumluluğunu üstlenen ve işlerin idare edilmesini sağlayan geleneksel rollere sahip olduğu söylenebilir. Her bir aile üyesine eşit davranan Xate’nin gerçek çocuklarının hangileri olduğu filmde anlaşılmamaktadır. Dolayısıyla bu, kültürel bir anlayış ve yaşayışı da sunan bir gösterge olarak kabul edilebilir. Evin annesi her bir üyeye ayırt etmeden ilgi ve sevgisini vermekte, evi çekip çevirmektedir. Dolayısıyla kadınlar evin yönetiminde karar verici ve yönlendirici bir konumda yer almaktadır.

5. Sonuç

Coğrafi farklılıklar, iklim, mekân özellikleri, etnik ve kültürel kimlikler insan topluluklarının yaşayışlarını etkileyen ve biçimlendiren belirleyici öğelerdir. Kùltürler de bu yaşayış biçimi, alışkanlık, dilsel özellikler gibi unsurları kapsamaktadır. Dolayısıyla bir yörenin kùltürünü anlamak, oranın coğrafi özelliklerine, yemek ve boş zaman kùltürüne, eğlence anlayışına, gündelik alışkanlıklarına, mekânsal özelliklere ve dil kodlarına bakmaktan geçmektedir. Ancak bunu anlamlandırmak ise belirli bir yöntem ve analizle birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu bağlamda göstergebilimsel analiz, Hükümet Kadın filmindeki Güneydoğu Anadolu kùltürünü yansıtan nesnelere ve yöreye özgü özelliklerin fark edilmesi, değerlendirilmesi ve göstergelerin anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Gündelik yaşam, içinde bulunduğumuz kùltüre ait nesnelere ve içselleştirdiğimiz davranış pratiklerini kapsadığından sahip olunan ortak ve farklı özelliklerin ortaya çıkarılması da zorlaşmaktadır. Kullandığımız dil, nesnelere ve ilişki biçimleri dışarıdan bakıldığında çeşitli anlamlar içermektedir. Dolayısıyla göstergelerin buldukları bağlam ve sosyal anlamıyla değerlendirilmesi gerekmektedir. Göstergebilimsel analiz bu amaçla filme yerleştirilen kültürel anlamları ortaya çıkarmayı sağlamaktadır. Bu yöntemden hareketle, Hükümet Kadın filmine örtülü ve açık biçimde yerleştirilen nesnelere, diyaloglar, davranışlar, alışkanlıklar, yaşam tarzı ve kùltür öğelerinin göstergebilimsel analizi yapılarak Güneydoğu Anadolu kùltürünü yansıtan birçok özellik bulunmuştur.

Hükümet Kadın filmi, kendi doğal alanı içerisinde bir kùltürün gündelik görüngülerinin yansıtıldığı bir film olarak oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Farklı dinlere sahip toplulukların inanç özelliklerine göre ortak amaç için dua etmeleri, birlikte yaşama kùltürüne işaret etmektedir. Ayrıca geleneksel yaşantılarına ve kùltürlerine göre karşılıklı ilişki içerisinde olduklarına dair birçok göstergelere rastlanmaktadır. Bireylerin aralarındaki diyalogun niteliği, aile üyeleri arasındaki bağlar ve iletişim sosyal yaşamlarına dair bir ipucu vermektedir.

Filmde görülen kurutma gıdalar, etli yiyecekler, üzümle yapılan içecekler bölgenin geleneksel yemek kùltürünü yansıtmaktadır. Duvarlarda görülen halılar, metal kaplar, gaz lambası gibi nesnelere ise ihtiyaçlarla şekillenen gündelik kullanılan nesnelere birer göstergesidir. Evlerin kalabalık aile yapısına elverişli olması, bölgenin toprak özelliklerini yansıtmaması ve mahremiyete olan hassasiyetle biçimlendirilmesi mimariye yansıyan kültürel göstergelerdir. Ayrıca filmde zılgıt, halay gibi folklorik öğelerle eğlence kùltürüne dair işaretler sunulmaktadır.

Filmdeki söz konusu unsurlara bütünsel olarak bakıldığında yörenin dil, din, inanç, yaşam tarzı ve kültürel özellikleri, çeşitli nesnelere ve diyaloglar aracılığıyla yansıtılmaktadır. Dolayısıyla

Hükümet Kadın filminin, Güneydoğu Anadolu'nun maddi ve manevi kültürel unsurlarını içeren, bölgenin dokusunu yansıtan birçok göstergeye sahip olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Akpınar, H., & Aydın, E. (2019). Artuklular'dan günümüze Mardin'de musiki kültürü ve musikişinaslar. *Turkish, Academic Research Review*, 4(1), 23-34.
- Aksoy, M., & Sezgi, G. (2015). Gastronomi turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi gastronomik unsurları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), 70-89.
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim İlkeleri* (B. Vardar, & M. Rifat, Çev.). Kültür Bakanlığı.
- Bayazit, M. vd. (2012). Geleneksel el sanatlarının bölge turizmine etkisi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi. *Journal of Life Sciences*, 1(1), 899-908.
- Begiç, H. N., & Çapık, H. Ö. (2020). Anadolu Kültüründe damga/tamga/dövme: Mardin örneği. *Milli Folklor*, 16(126), 153-174.
- Bengisu, E. (2020). Güneydoğu Anadolu mimarisi ve yapılara yansımaları. *Icontech International Journal of Surveys*, 75-80.
- Bircan, U. (2015). Roland Barthes ve Göstergebilim. *SBARD*, (26), 17-41.
- Çağlar, L. B. (2012). Bir iletişim biçimi olarak göstergebilim. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 22-35.
- Çakı, C. vd. (2017). Türk sinemasında nazizm ideolojisi: “Kırımlı” filmi ve göstergebilimsel analizi. *Sosyoloji Konferansları*, (56), 67-95.
- Eagleton, T. (2020). *Kültür*. Can Yayıncılık.
- İflazoğlu, N., & Yaman, M. (2020). Yöresel mutfakların gastronomi turizminde yer alma durumu: Mardin yerel restoran menülerinin incelenmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(3), 1943-1957.
- Keskin, A. (2020). Folklor halay değildir! Peki ya halay? Ana çizgileriyle halayın kültürel serüveni. *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi*, 26(104) 781-811.
- Erol, P. Ö. (2014). Bir toplumsal göstergebilim alanı olarak dil. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(31), 207-214.
- Sökmen, S., & Balkanal, Z. (2018). Anadolu'da önemli bir simge olan Şahmeran'ın halk inanışlarındaki yeri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 281-296.
- Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*

Turner, G. (2016). *İngiliz Kültürel Çalışmaları*. İçinde Deniz Ö., & Burak Ö. (Eds.), Heretik Yayıncılık.

Türk Dil Kurumu, “Kültür”
<https://web.archive.org/web/20070926222656/http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=k%c3%bclt%c3%bcr> (Erişim tarihi: 01.06.2022)

İnternet Kaynakları

(URL-1) <http://www.beyazperde.com/filmler/film-214688/> (Erişim: 23.12.2022)

(URL-2) <http://www.beyazperde.com/filmler/film-222272/> (Erişim: 23.12.2022)

(URL-3) <https://www.youtube.com/@HukumetKadin/videos> (Erişim: 23.12.2022)

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Hükümet Kadın” Filminin Göstergibilimsel Analizi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “*Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.

Covid-19 İle Mücadelede Büyükşehir Belediyelerinde Sosyal Belediyeciliğin Rolü

The Role of Social Municipalism in Metropolitan Municipalities in Combating Covid-19

Yeliz Karadeniz¹

Öz

COVID-19 olarak bilinen pandemi ile Mart 2020 tarihinden itibaren tüm dünya mücadele etmektedir. Covid-19 pandemisinin sosyal, siyasal, ekonomik ve psikolojik açıdan bireylere yansımaları da kaçınılmaz olmaktadır. Pandeminin tüm boyutları ile mücadelesi hükümetler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları işbirliği içinde sürdürülmektedir. Çalışmada pandemi sürecinde etkin olan bu kurumlar arasından kentsel alanda vatandaşlarla iç içe olan yerel yönetimlerin çalışmaları incelemeye alınmıştır. Küresel ölçekteki bu soruna en hızlı en pratik çözümlerin yerel yönetimler tarafından getirilmesi beklenmektedir. Yerel yönetim denildiğinde akla ilk gelen nüfusun büyük bir kısmını barındıran belediyeler olmaktadır. Bu çalışmada cevabı aranan başlıca soru; Dünyada ve Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin salgınla mücadele sürecinde hangi hizmetlerle destek verdikleri olmuştur. Çalışmanın konusu, COVID-19’un etkisinde kalan ülkelerde ve Türkiye’de bulunan 30 büyükşehir belediyesinin yapmış olduğu hizmetlerdir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, tüm dünyada etkisi hala devam eden salgınla mücadelede belediyeler tarafından sunulan hizmetlerin araştırılması ve büyükşehir belediyelerinin önemini tartışılmasıdır. Betimletici metodun uygulandığı çalışmada ulaşılan başlıca sonuç, merkezi idarenin yetişemediği alanlarda hızlı etkinlik gösteren yerel yönetimlerin o boşluğu doldurduğudur. Türkiye’de belediyeler tarafından maske üretiminden, sosyal yardımlara, dijital araçlarla evde sosyal-kültürel faaliyetlere kadar yaratıcı hizmetlerin sunulduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: COVID-19, Belediye, Sosyal Belediyecilik, Sosyal Hizmet

¹ Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Akyazı Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü & Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, ykaradeniz@subu.edu.tr ORCID Numbers: 0000-0002-0594-3054

Bu makale İntihal.net sistemi tarafından taranmıştır.

Gönderim Tarihi: 07 Ekim 2022

Kabul Tarihi: 27 Ekim 2022

Erişim Tarihi: 27 Haziran 2023

Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)

Abstract

The whole world is struggling with the pandemic known as COVID-19 as of March 2020. The repercussions of the Covid-19 pandemic on individuals from a social, political, economic and psychological point of view are also inevitable. The fight against all dimensions of the pandemic is being carried out in cooperation with governments, local governments and non-governmental organizations. Looking at the distribution of the world's population, it can be seen that the majority live in cities. For this reason, the importance of local governments that are intertwined with citizens in the urban area is also increasing in the fight against this epidemic. It is expected that the fastest and most practical solutions to this problem on a global scale will be implemented by local governments. When it comes to local government, the first thing that comes to mind is the municipalities that contain a large part of the population. The main question that was sought to be answered in this study was; what services metropolitan municipalities in the world and in Turkey provide in the process of combating the epidemic. The subject of the study is the services provided by 30 metropolitan municipalities in countries affected by COVID-19 and located in Turkey. The aim of the study in this direction is to investigate the services provided by municipalities in the fight against the epidemic, the impact of which is still ongoing all over the world, and to discuss the importance of municipalities. The main conclusion reached in the study in which the descriptive method was applied is that local governments that have a fast effect in areas where the central administration cannot keep up have filled this gap. It has been determined that creative services ranging from mask production, social assistance to social and cultural activities at home with digital tools are offered by municipalities in Turkey.

Keywords: COVID-19, Municipality, Social Municipality, Social Service

1. Giriş

Günümüzde sosyal yardım ve yardımla özdeşleştirilen sosyal belediyecilik kavramının önemi giderek artmaktadır. Sosyal belediyecilik, belediyelere sosyal alanda planlama görevi yükleyen, konut, sağlık, eğitim gibi alanlarda faaliyet gösteren, sosyal dayanışmayı arttırmayı hedefleyen bir modeldir. Sosyal Belediyeciliğin, sosyo kontrol ve iyileştirme, yönlendirme, yardım etme ve sosyal koruma işlevi vardır (Öner ve Çam, 2021: 145).

Bu çalışmanın amacı salgınla mücadele edilmesinde Dünyada ve Türkiye’de önemli yere sahip yerel yönetimlerin belirlemiş oldukları politikaları tespit etmektir. Betimleyici metodun kullanıldığı bu çalışmada öncelikle sosyal belediyecilik anlayışına ilişkin temel çerçeve çizilmiştir. Daha sonra pandemiden en çok etkilenen dünyadaki ve Türkiye’deki belediyeler tarafından geliştirilen sosyal belediyecilik hizmetlerine yer verilmiştir. Bu hizmetler salgının seyriyle ilgili kamuoyunu bilgilendirme, sosyal yardım hizmetleri, eğitim-öğretim hizmetleri, psikolojik destek hizmetleri, temizlik hizmetleri, sağlık hizmetleri ve bunların dışında kalan diğer hizmetler şeklinde incelenmiştir.

Türkiye’de belediyelerin sağlamış olduğu hizmetlere, merkezi idarenin kamuoyunu bilgilendirme yaptığı ve sosyal yardım hizmetlerinde müdahalede bulunduğu sonucuna da varılmıştır. Ancak buna rağmen sosyal belediyecilik alanında COVID-19 sürecinde başarılı uygulamalar gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu ve benzeri kriz durumlarında belediyelerin daha çok güçlenmesi gereklidir. Aynı zamanda yerel yönetimlerin gerek özel kuruluşlarla gerek sivil toplum kuruluşlarıyla da etkileşim içinde olmasının pandemi sürecinde önemi anlaşılmıştır.

2. Yöntem

Özellikle manevi anlamda birçok sorunlara yol açan covid-19 pandemisinde yerel yönetimlerin hizmetlerine odaklanabilmek amacıyla betimleyici metod takip edilmiştir. Üzerinde mutabakat sağlanmış net bir tanım yapılmamasına rağmen üzerinde çalışılan olgunun özelliklerini betimleyen bir araştırma yöntemi olarak tanımlanabilir.

Betimsel metotta, araştırılmak istenen problemin mevcut durumunu ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu yöntemlerin en temel özelliği, hâlihazır durumu kendi koşulları içerisinde ve olduğu gibi çalışmaktır. Betimsel araştırma, çalışılan konunun mevcut durumuna ilişkin hipotezler test etmek veya araştırma sorularına cevap bulmak için veriler toplamayı gerektirmektedir. Bu yöntemde elde edilen sonuçların, hedeflenen konulara yönelik olarak gelecekte planlanan çalışmalara yön göstermesi beklenmektedir.

2.1. Sosyal Belediyecilik Kavramı

Türkiye’de yerel yönetimler belediye, il özel idaresi ve köy yönetiminden oluşan bir yapılanmaya sahiptir. Literatürde sosyal belediyecilik olarak geçse de il özel idaresi ve köylerin de sosyal alanda yaptığı çalışmalar sosyal belediyeciliğin kapsamına dahil edilmektedir. Sosyal belediyecilik kavramının yerine “toplumsal belediyecilik, “yerel sosyal politikalar ve hizmetler”, “yerel yönetimler ve sosyal hizmetler” gibi kavramlar da kullanılmaktadır. Ancak Yerel yönetimlerin, dezavantajlı gruplara yönelen ve sosyal adaleti sağlamayı amaçlayan faaliyetleri genellikle “sosyal belediyecilik” olarak ele alınmaktadır (Pektaş, 2010: 14).

Dünyada ve ülkemizde son yıllarda kamu yönetimi alanında yaşanan hızlı değişim ve dönüşümlerle siyasal yapılar ve kurumlar kendilerini yeniden tanımlama yoluna gitmişlerdir. Kamu hizmetlerini daha etkili ve daha verimli kılmak adına, yapılan iyileştirmelerdeki bu yeniden düzenlemeler sonucunda gerçekleştirilen yenilikler günümüzde de artarak devam etmektedir. Dünyada küreselleşme ve yerelleşme bağlamında yaşanan süreçte yerel dinamikler ve değerler de ön plana çıkmaktadır. Yaşanan değişimlerde kamu yönetiminin yerel ayağını oluşturan ve yerel yönetim denince akla ilk gelen kurumlar olan belediyeler de organizasyon yapılarında ve gerçekleştirdikleri fonksiyonlarda yenilenmeye doğru gitmektedir. Mevzuattaki değişiklikler, hızlı kentleşme, kentleşme ile birlikte ortaya çıkan sorunlar, küreselleşme ile var olan yerelleşme ve göç olgusu belediye yönetimi anlayışında değişime sebep olan başlıca unsurlardır. Özellikle sosyal devlet anlayışında meydana gelen değişimler, devletin yereldeki temsilcisi olan belediyeleri sosyal alanda daha aktif olmaya yöneltmiş ve yerel yönetimlerden sosyal refah beklentilerini artırmıştır (Kesgin, 2012: 175). Bu durumun belediyelerin sosyal harcamalarını arttırırken sosyal belediyecilik anlayışını da beraberinde getirdiği söylenebilir.

Sosyal belediyecilik, belediyelerin sosyal fonksiyonlarını arttıran ve sosyal yaşam içinde aktif hale gelmelerini sağlayan, yani sosyal devletin gereklerini gerçekleştirmeye yönelik olarak belediyelere yeni birtakım işlevler yükleyen bir anlayış olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal belediyecilik, işsiz ve kimsesiz olanlara yardım yapan, sosyal dayanışmanın sağlanmasında başrol oynayan, sosyo-kültürel aktiviteler için alt yapı oluşmasını amaçlayan, yerel yönetimlere sosyo-kontrol ve yönlendirme görevi yükleyen bir modeldir (Akdoğan 2006: 34).

Bu belediyecilik modeli, yerel ölçekte kamu harcamalarını sosyal anlamda güçsüz olanları koruyabilmek, maddi destek verebilmek, eğitim sağlık ve kültürel alanlarda gelişmesine katkı sağlamak için çalışmalara önem veren bir modeldir. Sosyal yani toplumcu belediyecilik, sosyal refah devletin gerektirdiği belediyecilik olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda sosyal

belediyecilik ile toplumsal yarar öncelik kazanmakta, vatandaşların çıkarı ön plana çıkmaktadır (Arslan, 2013: 41-42).

Sosyal belediyeciliğin temel işlevlerinden bahsetmek gerekirse öncelikle belediyeler koydukları kurallarla ve bu kurallara aykırı davranışlara uyguladıkları çeşitli yaptırımlarla bireye sosyal beklentilere uygun davranış, kural ve değerler aşılama anlamında teşvik edici bir işlev görmektedirler. Günümüzde en sık uygulama olarak kıraathane toplantıları, halk meclisleri, esnaf gezileri, afişler ve mahalle kütüphaneleri aracılığıyla belediyelerin halka daha yoğun olarak ulaşabildiği söylenebilir (Akdoğan, 2006: 33-36). Ayrıca toplumsal kesimlere yönelik olarak danışmanlık hizmeti verme, onları belli gün ve olaylarda yönlendirme, halka sorunlarını ne şekilde ve hangi kurumlar aracılığıyla çözebilecekleri konusunda yardımcı olma gibi işlevler de belediyelerce yürütülebilmektedir. Aynı zamanda sosyo ekonomik durumları itibari ile desteğe ihtiyaç duyan vatandaşın eğitim, sağlık ve gıda gibi ihtiyaçlarını tespit etmekte ve karşılamaktadırlar. Ayrıca belediyelerin yoksul insanların insan onuruna yakışır, çevresiyle uyumlu bir biçimde yaşamını devam ettirebilmesi amacıyla ihtiyaçlarının giderilmesi ve sorunlarına çözüm bulunmasına yönelik hizmetleri de bulunmaktadır (Kesgin ve Kalaycı, 2017: 2271).

3. Bulgular

3.1 Covid-19 Pandemisiyle Mücadelede Dünyada Belediyeler

2019 yılının Aralık ayında Çin’de, hayvanlardan bulaşan bir virüs sebebiyle, çok sayıda hastalık ortaya çıktığı kamuoyuna duyurulmuştur. Başlangıçta 2019-nCoV olarak adlandırılan bu hastalık, daha sonra Covid-19 ve Coronavirüs olarak ifade edilmiş ve üç ay gibi kısa bir süre içerisinde de sadece Çin’de kalmayıp tüm dünyayı etkilemiştir. Coronavirüse ait ilk açıklama Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından yapılmıştır. Çin’de başlayan hastalıkların nedeninin, ilk defa görülen Coronavirüs olduğu belirtilmiştir. Bu tarihten itibaren DSÖ tarafından bu salgın COVID-19 pandemisi olarak ifade edilmektedir (Beki, 2009: 60)

Bu süreçte bazı ülkelerde hızlı ve etkin çözüm üretebilmek ve salgının seyrini de azaltmak amacıyla merkezi yönetim tarafından kısmi ve tam kapanma uygulamaları başlatılmıştır. Merkezi yönetimin yanında halka hizmette yakınlık ilkesi gereğince birçok önlem de yerel yönetim birimleri tarafından alınmıştır (Bayraktar, 2020). Bu doğrultuda çalışmanın bu kısmında, seçilen dünya ülkelerindeki büyükşehir belediyelerinin salgında yapmış olduğu uygulamalar incelenmiştir.

Salgının Seyri ile ilgili Kamuoyunun Bilgilendirilmesi Faaliyetine bakıldığında araştırmalara göre kamuoyunu bilgilendirme işlevi hem merkezi yönetim hem de yerel yönetim tarafından yapılmıştır. Pandemiden etkilenen ülkelerden biri olan İsviçre’de belediyeler tarafından vatandaşları bilgilendirmek amaçlı “Alert Swiss” adında bir dijital platform oluşturulmuştur. Bu uygulamayı telefonuna indiren halk acil durumlarda bildirim alabilmekte, günlük hasta, hastane, yatak, yoğun bakım sayı bilgilerini öğrenebilmektedir (Alert Swiss, 2020).

İsviçre’deki Cenevre Kantonu kendi web sayfasında, vatandaşların durumun önemini kavraması için her gün yükselen hasta sayısını paylaşmıştır (Enstitü İstanbul, 2020). Benzer uygulama Almanya’da Berlin Belediyesinde de uygulanmıştır. Ayrıca belediye pandemi sürecinde aldığı tüm tedbirleri ve uygulamaları site üzerinden vatandaşlarına duyurmuştur. En önemli uygulaması ise 8 dilde “COVID-19 hakkında sıkça sorulan sorular” başlıklı bilgilendirme kitapçıkları ile halka hizmet sağlamasıdır (Berlin Belediye Başkanlığı, 2020).

Bununla beraber Berlin’de göçmen kesim için farklı dillerde podcastler ve videolar hazırlanarak bilgilendirme işlevi gerçekleştirilmiştir. CityLab Berlin “Hack the Crisis” adı verilen dijital platform sayesinde mahalle toplulukları arasında iletişim güçlenmiş bilgi aktarımı kolaylaşmıştır (Genç, 2021: 239).

Buna benzer bir şekilde San Francisco belediyesi de salgınla mücadele sürecinin nasıl yönetilmesi gerektiğine ilişkin halk sağlığı birimi ile koordineli olarak çalışarak birden çok dile çevrilmiş posterlerle toplumu bilgilendirmeyi amaçlamıştır. Yine Almanya’nın Duesseldorf belediyesinde virüsle ilgili günün her saatinde erişime açık olan bir hat bilgilendirme yapılmıştır. Aynı zamanda belediyenin web sayfasında da enfeksiyon hesabı gerçekleştirilmiştir. Duesseldorf belediye başkanı da öncelikle hasta ve yaşlı nüfus için virüsten korunma çağrısında bulunarak, alınması gereken önlemleri duyurmuştur. Avustralya’nın Sydney belediyesinde de virüs hakkında bilgilendirme amacıyla halk sağlığına ilişkin toplum iletişim merkezi, kütüphaneler ve çocuk koruma merkezleri aktif hale getirilmiştir (OECD, 2020: 49-68).

Belediyelerin bilgilendirme işlevi üzerine son olarak Arjantin’in Buenos Aires belediyesinin dijital ortamda virüsten korunma yollarının anlatılması, Brezilya’nın Sao Paulo belediyesinin virüse yakalanmış olma şüphesi taşıyanları takip edebilmek için ve izolasyon süresi hakkında bilgilendirebilmek için tele tıp uygulamasını kullanmaları örnek verilebilir.

Süreç boyunca sağlanan sosyal yardım ve destek hizmetlerine bakıldığında, refah devlet anlayışı uygulamalarından biri olduğu söylenebilir. Merkezi idare ve yerel yönetim birimleri

özellikle çocuk, genç, yaşlı, yoksul gibi toplumdaki dezavantajlı gruplara yönelik faaliyetler yürütmektedir (Pektaş, 2010: 1-22). COVID-19 Pandemi sürecinde ise getirilen kısıtlamalar ve alınan tedbirler sonucu işsiz, yoksul, evsiz kalan vatandaşlara yönelik en yaygın uygulamalar maddi yardım kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Dünya üzerinden örnek vererek somutlaştırmak gerekirse; İspanya’da Barselona Belediyesi tarafından salgın boyunca özellikle yoksul ailelerin barınma ihtiyacının karşılanması için kira ödemelerine destek amaçlı, devletin yapmış olduğu yardıma belediye olarak ekstra mali katkı yapılmıştır (Barcelona.Cat, 2020). Barınma ihtiyacı ne kadar önemliyse beslenme ihtiyacı da o ölçüde önemli görülmüştür. Bu bağlamda gıda yardımları yapan Finlandiya’da Helsinki Belediyesi ön plana çıkmıştır (Bayraktar, 2020). Helsinki Belediyesi, şehrin bazı bölgelerinde gıda dağıtım merkezleri oluşturmuştur (City of Helsinki, 2020). Para yardımıyla birlikte salgın sürecinde yerel yönetimler, devletin kısıtlama kararlarından dolayı hem evlerinden çıkamayan insanlara erzak yardımı hem de sokaktaki hayvanlara kaplarla mama yardımı yapmıştır (Kap, 2020a).

Milan belediyesinde de benzer uygulamayı görmek mümkündür. Covid-19 sürecinde yoksul kesim tespit edilerek kendilerine yakın bölgelere gıda temini için gıda merkezleri kurulmuştur. Bununla beraber pandemi sürecinde iş kaybı yaşayan ailelere de market alışverişi kuponları verilmiştir. Pandemi sürecinde vatandaşların ihtiyaçlarını temin etmek amacıyla gerekli malları satın alacakları küçük perakendecilerin yerlerini belirten bir harita da hazırlanmıştır (OECD, 2020: 83).

Amerika’da New York Belediyesi, salgında işsiz ve evsiz kalanları tespit ederek, onların sığınma evleri ve otellerde kalmasını sağlamıştır (www.amerikaninsesi.com, 2020). Aynı şekilde İngiltere Londra Belediyesi evsizleri otellere yerleştirip otellere mali kaynak aktarımı yapmıştır (Daily Mail Online, 2020). İspanya Madrid Belediyesi tarafından pandemi ile mücadelede bakıma muhtaç yaşlıların ihtiyaçlarının giderilmesi için sosyal medya hesabından kampanya başlatmıştır. Kampanya kapsamında gönüllü olanlar, ihtiyaç sahibi yaşlılara günlük ev işlerinde, bakımında, alışverişinde yardım etmiştir (Enstitü İstanbul, 2020).

Belediyeler tarafından gerçekleştirilmiş eğitim öğretim hizmetlerine bakıldığında virüsün olumsuz etkilediği hizmet alanlarından birinin de eğitim hizmeti olduğu görülmektedir. Coronavirüsün tehlikeli ve ölümcül bir virüs olduğu tespit edildikten sonra birçok ülke ilk olarak yüz yüze eğitime son vererek uzaktan eğitim sistemine geçmiştir (Başaran vd., 2020, 371). Eğitim hizmetlerinin aksamaması için internet alt yapısının iyi olması önem taşımaktadır.

Bu hususta öncü olarak, Amerika’da San Francisco Belediyesi tarafından geliştirilmiş ve kentin birçok bölgesine yerleştirilen hızlı ve fiber altyapılı ‘SuperSpots’ uygulamasından bahsetmek gerekir. Bu uygulamanın amacı evinde yeterli internet altyapısı bulunmayan öğrencilerin ücretsiz olarak belediyenin sunduğu hizmetten yararlanmasıdır (Kron4, 2020).

Fransa’da Rennes belediyesi tarafından öğrencilerin var olan ağları kullanarak öğrenebilmeleri için ihtiyaç duydukları ders materyallerine erişebilmesine imkân tanınmıştır. Belediyenin oluşturduğu “Cned: Sınıfım evde” adlı ücretsiz bir platform üzerinden eğitim öğretim yeniden yapılandırılmıştır. Bu sanal hizmet ağı; öğrencilerin derslerini dinleme, öğretmenleri ve sınıf arkadaşlarıyla bağlantı kurma ve iletişimlerini sürdürme imkânı sağlamıştır (Sözen, 2020: 305).

Benzer şekilde İngiltere’nin Bristol belediyesi dijital olanaklardan yoksun çocuklar için eğitim ekipmanına ve bilişim teknolojisi desteğine yatırım yapılmış, okullara 200.000 dizüstü bilgisayar temin edilmiştir. Bu süreçte BBC televizyonu, müfredata uygun 14 haftalık ders içeriği de yüklemiştir (bbc.com, 2020).

İtalya’da Bologna belediyesi desteğiyle uzaktan öğrenme sürecine yönelik bir bilgi portalı açılarak uzaktan eğitim ile ilgili web seminerleri düzenlenmiştir. Uzaktan Eğitim Platformunu, Distance learning platform (UNIBO) kullanarak eğitim-öğretim sürecine devam edilmiştir (Sözen, 2020: 307). Moskova Belediyesi de pandemi sürecinde eğitim kurumlarını kapatarak öğrencilere çevrimiçi eğitim fırsatı sunan belediyelerdendir. Bu amaçla “Moskova Elektronik Okulu” platformunu hazırlamıştır (Signorella vd. 2020).

COVID-19 dünyada hem maddi hem manevi olarak insanların sosyo-psikolojik yapısını da olumsuz etkilemiştir. COVID-19 ortaya çıktığından ve ülkeler arasında hızla yayılmaya başladığından itibaren insanlar üzerinde korku, kaygı ve endişe yaratmaktadır. Psikolojik açıdan insanları rahatlatıp, bu endişe ve korkuları azaltmak için bazı ülkelerde kültür sanat etkinlikleri düzenlenmiştir. (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2020). Bu anlamda uluslararası alanda en dikkat çeken belediyeler; Austin ve Wyndham Belediyelerinin işbirliği ile hayata geçirilen, cep telefonlarına yüklenen “Online Community Hubs” (Çevrimiçi Topluluk Merkezleri) dijital platformudur. Bu sayede Austin ve Wyndham’da yaşayan halk, çevrimiçi etkinliklerle ilgili bilgi sahibi olmakta, ücret vermeden katılabilmekte, iletişim içinde olarak sosyalleşebilmektedir (Wyndhamcity, 2020).

Bahsi geçen uygulamaya benzer bir uygulama da Barcelona Belediyesinden gelmiştir. Çocuklara yönelik olarak “Sevgili Günlük” isimli bir internet sayfası oluşturularak, şiirlerini, yazılarını ve resimlerini sayfaya yükleme imkânı sağlanarak evde geçirilen vakti eğlenceli hale

getirmiştir (Barcelona.Cat, 2020). Fransa’da da Paris Belediyesi online tiyatrolar düzenleyerek bunu vatandaşlarına duyurmuştur. Yine alınan tedbirler sonucu kapatılan spor salonlarına gidemeyen vatandaşları için, online spor videoları hazırlanıp ücretsiz sunulmuştur (My Paris, 2020).

Bunların dışında COVID 19’un olumsuz etkisi kuşkusuz en fazla sağlık sektörü üzerinde olmuştur. Bu aşamada sağlık çalışanlarına kurtarıcı bir rol düşmektedir. Pandemi ile mücadelede sağlık personelinin yerel yönetimlerin desteğine ihtiyacı olmuştur. Bu doğrultuda Belediyelerin de sağlık hizmetlerine büyük katkıları olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. İtalya Roma Belediyesi, 100 belediye aracını, sağlık personelinin hasta evlerine daha hızlı gidebilmesi için onlara ulaşım desteği amaçlı tahsis etmiştir (İstanbul Enstitüsü, 2020). Fransa Paris Belediyesi ise virüse karşı en önemli korunma aracı olan maske üretimi yaparak ücretsiz dağıtmıştır (My Paris, 2020). Moskova Belediyesi ise toplu taşıma araçlarına girişte, COVID-19’un en temel belirtilerinden olan ateş semptomu için, vatandaşların ateşlerini ölçen mekanizma oluşturmuştur (Moskova BB, 2020).

Sonuç olarak, COVID-19 ile mücadelede uluslararası alanda incelenen belediyelere bakıldığında sağlıktan, eğitime, maddi yardımdan kültür-sanat etkinliklerine kadar birçok alanda önemli rol üstlendikleri tespit edilmiştir.

3.2 Covid-19 İle Mücadelede Türkiye’de Büyükşehir Belediyeleri

Türkiye’de de salgın ile mücadele aşamasında belediyeler önemli görevler üstlenmiştir. Bazı belediyeler, pandemi öncesindeki uygulamalarını devam ettirirken, bazıları sadece COVID odaklı yenilikçi uygulamalar geliştirmiştir (Kap, 2020b).

Çalışmanın bu bölümünde COVID-19 ile mücadele sürecinde Türkiye’deki 30 büyükşehir belediyesi incelemeye alınmıştır. Bu inceleme belediyelerin internet siteleri ve dijital kaynakları taranarak gerçekleştirilmiştir. Belediyelerin sosyal belediyecilik anlayışıyla COVID-19 sürecinde gösterdiği faaliyetlerin genel olarak, kamuoyunu virüs hakkında bilgilendirip farkındalık yaratabilmek, düzenli aralıklarla hijyen için çalışma yürütmek, maske üretip ücretsiz dağıtabilmek, sağlık personellerine destek oluşturmak, mali yardım, kültürel, sosyal ve psikolojik faaliyetler yapabilmek amacıyla gerçekleştiği görülmüştür (Atik ve Genç, 2022: 57-58).

Salgının Seyri ile ilgili Kamuoyunun Bilgilendirilmesi Faaliyetine bakıldığında Türkiye’de COVID-19 ile ilgili alınan tedbirlerin ve kısıtlamaların hem merkezi hem de yerel yönetimler tarafından halka duyurulduğu görülmektedir. Büyükşehir belediyelerinin tamamı hükümetin

açıklamalarından sonra günlük olarak vaka, iyileşen ve ölen kişi sayısını resmi web sayfaları ve sosyal medya hesaplarında da paylaşmıştır. Ayrıca şehir özelinde alınan tedbirler de belediyenin resmi sayfalarında duyurulmuştur. Genellikle kamuoyu bilgilendirmesi, belediyeler tarafından düzenlenen poster, afiş ve kampanyalar ile gerçekleştirilmiştir. Özellikle kalabalığın en yoğun olduğu toplu taşıma araçları ve okullarda bu konuya daha hassas yaklaşmıştır (Atik ve Genç, 2022: 59).

Halkı bilinçlendirme konusunda başarılı olan ilk büyük şehir başkent Ankara'dır. Ankara Büyükşehir Belediyesi, web sayfasından dünyadaki diğer ülkelerde alınan COVID-19 önlemlerini halka aktarmıştır. Ayrıca pandemi ile ilgili hem Dünya Sağlık Örgütü'nün hem de Sağlık Bakanlığı'nın bilgilendirme metinlerini ve önlemlere ilişkin duyuruları toplu taşıma araçlarında bulunan ekranlara yansıtılmıştır (Ankara BB, 2020).

Halkını salgın hakkında bilgilendirme çalışmaları yapan şehirlerden biri de Konya'dır. Konya Büyükşehir Belediyesi, "Koronavirüsten Korunmak için Neler Yapılır?" sorusuna verilebilecek cevapları içeren broşürler hazırlayıp toplu taşımadaki insanlara ve okullarda öğrencilere dağıtımını sağlamıştır (Konya BB, 2020).

Antalya Büyükşehir Belediyesi ise diğerlerinden farklı olarak halkın dikkatini zorunlu olmadıkça dışarı çıkmama yönünde çekmek için trafik ışıklarında düzenleme yapmıştır. Trafik ışıklarında hem yayalara hem sürücülere yeşil ışık yandığında 'Eve Git', kırmızı ışık yandığında ise 'Evde Kal' mesajı verilmiştir. Bu düzenlemeyle aynı zamanda ülke genelinde uygulanan "Evde Kal Türkiye" sloganına destek olmuştur (TBB, 2020a). Mersin Büyükşehir Belediyesi, salgının birçok konuda etkilediği çocuklar üzerinde de farkındalık yaratabilmek için ailelere ücretsiz ebeveyn eğitimi vermiştir (Mersin BB, 2020). Aynı amaçlarla İstanbul Büyükşehir Belediyesi de, Enstitü İstanbul adı verilen COVID-19 araştırmaları web sitesini kurarak, süreç boyunca dünya çapında yaşanan gelişmeleri, alınan önlemleri halkın güncel olarak takip etmesini sağlamıştır (Enstitü İstanbul COVID-19 Araştırmaları, 2020).

Günlük hasta, iyileşen, ölen, yoğun bakımda bulunan kişi sayısını örneklerle açıklanan Dünya ülkelerinde belediyelerin yaptığı tespit edilmiştir. Ancak Türkiye'de bu sayılar öncelikle İç İşleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ya da Cumhurbaşkanı tarafından kamuoyuna duyurulmuştur. Türkiye'de daha çok belediyelerin farkındalık yaratma ve temel önlemlerden bahsetme hususunda etkili olduğu söylenebilir (Bayraktar, 2020).

Diğer bir hizmet alanı olarak düzenli aralıklarla Temizlik faaliyeti yürütmek de belediyeler tarafından önemle üzerinde durulan hizmet olmuştur. Bilim adamları, COVID-19'un solunum

yolu çıkan damlacıklarla kişiden kişiye geçtiğini ispatlaması üzerine kalabalık mekanların yüzey temizliğinin özenle yapılması, mekânda dezenfektan kullanılması salgının bulaşma riskini daha aza indirmektedir. Şehir içindeki dezenfekte ve temizlik faaliyetlerini 30 büyükşehir belediyesinin tamamı başarılı bir şekilde gerçekleştirmektedir. Ayrıca toplu taşıma araçlarının, parkların, bahçelerin, sokakların, pazar yerlerinin, marketlerin temizliği ve ilaçlanması düzenli aralıklarla yapılmıştır (Urhan ve Arslankoç, 2021: 959).

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, günlük iki bine yakın toplu taşıma ve kişiye özel araçların dezenfekte işlemlerini yapmıştır. Ayrıca belediye, il merkezinde ve hasta sayısının çok olduğu ilçelerde dezenfekte istasyonları kurmuştur (Şanlıurfa BB, 2020). Aynı uygulamayı Eskişehir Büyükşehir Belediyesi de yapmaktadır. Belediye, terminal, tramvay ve otobüsler, duraklar ve bilet gişelerini her gün dezenfekte etmiştir (Eskişehir BB, 2020). Aydın Büyükşehir Belediyesi, temizlik ekipleri aracılığıyla ilaçlama yaptırarak, meyve-sebze hallerinin dezenfekte işlemlerini gerçekleştirmiştir (Aydın BB, 2020). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi de, halkın her gün geçtiği yerlerden olan çarşı, meydan ve caddelerin ilaçlanması ve dezenfekte edilmesi çalışmalarını devam ettirmiştir (Kahramanmaraş BB, 2020).

Türkiye’de nüfus bakımından en kalabalık şehir olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi de bu amaçla birçok personelini temizlik ve hijyenden sorumlu ekip olarak görevlendirilmiş, başta toplu taşıma araçları olmak üzere, kapalı mekanların, camilerin, adliye binalarının ve hastanelerin dezenfekte edilmesine öncülük etmiştir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2020).

Samsun Büyükşehir Belediyesi özellikle pandemi sürecinde hastanelerdeki tıbbi atıkları toplatarak Belediyenin sahip olduğu Tıbbi Atık Sterilizasyon Merkezinde zararlarını yok ederek evsel atığa çevirmiştir (Samsun BB, 2020). Manisa Büyükşehir Belediyesi de tüm camileri, çocuk parklarını ve toplu taşıma araçlarının duraklarını ilaçlama ve dezenfeksiyon faaliyetleri yürütmüştür (Türkiye Belediyeler Birliği, 2020b).

Dünya Sağlık Örgütü, COVID-19’dan korunmanın en temel yolunun maske kullanımı olduğu açıklayarak, halka açık yerlerde maske kullanımını teşvik edecek kılavuz yayınlamıştır (World Health Organization, 2020). Türkiye’de de tüm büyükşehir belediyeleri için İçişleri Bakanlığı tedbirlere ilişkin bir genelge yayınlanmış ve maske takmayı zorunlu hale getirmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020a). Başka bir genelge ile de tüm büyükşehir belediyelerinin koordinasyonu ile seri yerli maske üretimi yapılarak dağıtımını sağlanmıştır. Malatya Büyükşehir Belediyesi ile işbirliği halinde 15 tekstil fabrikası, maske üretimine başlamıştır. Üretilen maskeler Malatya Büyükşehir Belediyesi personelleri tarafından halka ulaştırılmıştır (Malatya

BB, 2020). İzmir Büyükşehir Belediyesi de Malatya gibi, Meslek Liseleri ve kurslarda günde 60 bin maske üretilmesini sağlamıştır. Maskeler üretildikten sonra dağıtımını belediye personeliyle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca önemli bir cihaz olarak metro istasyonlarında maskematik makinaları aracılığıyla ücretsiz maske dağıtımına imkan sağlamıştır (İzmir BB, 2020b).

Pandemiyle mücadele kapsamında sağlık hizmetlerinin etkinliği için de Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin büyük desteği olmuştur. Cumhurbaşkanı Kararı neticesinde sağlık personeline ücretsiz ulaşım ve konaklama imkânı sağlanmıştır. Ulaşım hizmetleriyle birlikte bazı belediyeler, COVID-19’a yakalanan hastaları hastanelere taşıma, sağlık desteği için çağrı merkezi oluşturma ve hastanede tedavi görüp iyileşen vatandaşlara ulaşım desteği sunma hizmetlerini gerçekleştirmiştir (Genç, 2021: 424).

Gaziantep ilinde Büyükşehir Belediyesi ve Valiliğin koordine olmasıyla, COVID-19 Sağlık Destek Hattı kurulmuştur. Vatandaşlar bu merkezi 7-24 arayıp, Coronavirüs şüphesi duyduklarını belirtmiştir. Merkez de bunları kayıt altına alarak İl Sağlık Müdürlüğüne iletmiştir. Ayrıca bu kişilere PCR testi uygulanmıştır (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, 2020). Van Büyükşehir Belediyesi de, sahip olduğu araçların bir kısmını evde bakıma muhtaç kişilerin hastaneye taşınması için kullandırmıştır (Van BB, 2020). Sakarya Büyükşehir Belediyesi ise, Coronavirüs ile mücadele sürecini başarıyla atlattığı ve hastaneden çıkış yapacak kişileri evlerine götürmek için araç tahsis etmiştir (Medyabar, 2020). İstanbul Büyükşehir Belediyesi de 35 adet ambulansı, sadece Coronavirüs olan hastalara özel olacak şekilde gerekli malzemelerle donatmış ve aynı zamanda hastaya nakil hizmeti sunmuştur (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2020b).

Bu süreçte sosyal yardım kampanyalarına bakıldığında pandemi ile mücadele ederken Türkiye’de yerel yönetimlerin sosyal yardım konusunda da önemli faaliyetler üstlendiğini söylemek mümkündür. Sosyal yardım, sosyal devletin bir gereği olarak çocuk, genç, engelli, yaşlı ve yoksul kişilere yönelik sosyal faaliyetleri içeren uygulamadır.

Türkiye’de büyük şehir belediyelerinin tamamı da Coronavirüs ile mücadele için vatandaşlarına sosyal yardım ve hizmette bulunmaktadır. Yürütülen sosyal hizmetler incelendiğinde genel olarak nakit yardımı, gıda desteği, sıcak yemek dağıtımını, alışveriş yardımı, evde bakım hizmeti, evi olmayan ve ihtiyaç sahipleri için barınma desteğinin sağlandığı görülmektedir. Bu hizmetler dışında her belediye kendi özelinde vatandaşa kolaylık sağlamak için farklı düzenlemeler de yapmıştır (Özgün, 2021: 576).

Ankara, İstanbul, İzmir, Antalya ve Mersin Büyükşehir Belediyeleri halktan ve esnaftan bu süreçte kira borçlarını, su faturalarını ve diğer alacaklarını ertelemiş, Coronavirüsün ekonomik etkisinden olumsuz etkilenen esnafa kolaylık sağlamıştır (Özgün, 2021: 578).

Yine Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Balıkesir, Kocaeli, Samsun Büyükşehir Belediyeleri, tarıma destek amaçlı kırsal kalkınmanın desteklenmesinde rol oynamış, üretici ve tüketiciye mali yardımda bulunmuştur. Trabzon Büyükşehir Belediyesi, pandemide işsiz kalanlara, krizden dolayı ücretsiz izne çıkarılanlara yönelik temel gıda ve temizlik ürünleri için destek olmuştur. Bununla beraber yaşlı ve hasta kişilere sıcak yemek dağıtılmış; geçim sıkıntısı çeken ailelere de temel ihtiyaçlarının karşılanması için alışveriş desteği yapılmıştır (Trabzon BB, 2020). Muğla Büyükşehir Belediyesi ise yoksul, kimsesiz, evsiz, engelli kişilere ulaşarak, Coronavirüs ile mücadele amaçlı toplam 335 bin 610 TL nakdi yardım sağlamıştır (Muğla BB, 2020).

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, evi olmayan ve yardıma muhtaç ailelerinin, Belediye bünyesindeki Barınma, Konaklama ve Sosyal Yardım Merkezinde ihtiyaçları karşılanmıştır. Ayrıca burada konaklayan kişilere de düzenli olarak sağlık taraması yapılmıştır (Kocaeli BB, 2020).

Ankara Büyükşehir Belediyesi de kendisine kira ödeyenlerin kiralarnı belli bir süre erteleyerek maddi yardımda bulunmuştur (CnnTurk, 2020). Ayrıca evlere temizlik yapmaya giden kadınları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi de sokak müzisyenlerini sosyal yardım grupları olarak ifade ederek; virüs nedeniyle işsiz kaldıkları düşüncesiyle hareket edip gıda ve nakit desteğinde bulunmuşlardır (Yeni Haber, 2020). Adana Büyükşehir Belediyesi de çiftçilere dekar; balıkçılara tekne başına nakdi yardım yapmıştır (Adana BB, 2020).

Balıkesir Büyükşehir Belediyesi ise belediyeye ait arazilerde yerli üretim başlatmıştır. Üreticilere destek olmak amaçlı gerekli tohum bedelinin yarısını belediye kendi bütçesinden karşılamıştır (Balıkesir BB, 2020). Ankara, İstanbul, Gaziantep, Konya ve Kayseri Büyükşehir Belediyeleri de yardıma muhtaç insanlara maddi yardım amacıyla bağış kampanyaları yürütmüştür. Ancak bu durum İç İşleri Bakanlığı tarafından uygun görülmemiş, belediyelerin izinsiz yardım kampanyası yapması Yardım Toplama Kanunu'na aykırı bulunmuştur. O güne kadar toplanmış paralara hükümet bloke koymuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020c).

Bağış kampanyası yapan Ankara, İstanbul ve İzmir büyükşehir belediyeleri ise bu duruma itiraz ederek, yerel yönetimler kanunlarına aykırılık oluşturmadığını iddia etmişlerdir. Çıkan

anlaşmazlık sonucu hükümet, yardımları tek bir kaynakta toplama kararı alarak “Biz bize yeteriz Türkiye’ m” yardım kampanyasını başlatmıştır (www.aa.com.tr).

Öncülüğünü İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin başlattığı ardından Ankara, İzmir, Antalya, Aydın ve Hatay’ın da destek olduğu “Askıda Fatura” uygulamasına da dikkat çekmek gerekmektedir. Bu uygulamanın amacı salgın boyunca faturalarını ödeyemeyip zor durumda kalmış vatandaşlara faturalarını ödeyerek el uzatmaktır (İstanbul BB, 2020a). Ankara Büyükşehir Belediyesi ‘Su Ver’, ‘Bilet Ver’ ve ‘El Ver’ sloganları ile esnafları veresiye defterini kapatmaya, iftar vermeye, davet etmiştir. Kampanyalar başarılı olmuş, toplamda 28 milyon nakdi yardım ihtiyaç sahiplerine ulaşmıştır (Ankara BB, 2020a).

Birçok Büyükşehir Belediyesinin faaliyetlerine merkezi yönetimin müdahaleci tutumunun olduğu görülmektedir. İhtiyaç sahiplerine yardım yapan Belediyelere karşılık, bu hizmet Valilikler bünyesinde yapılmaya başlanmıştır. Genelgelerle açıklanan sokağa çıkma yasaklarının olduğu saatlerde ve günlerde belediyeler tarafından ekmek dağıtımı yapılırken, merkezi hükümet bunu da kendi bünyesinde gerçekleştirmek istemiştir (Bayraktar, 2020).

Alınan tedbir ve kısıtlamalara ilişkin denetim faaliyeti açısından bakıldığında Büyükşehir Belediyelerinin pandemi başladığından beri alınan kararlara uyulup uyulmadığının denetimini gerçekleştirdiği görülmektedir. Büyükşehir belediyelerinin tümünde temizlik, mesafe ve maske kurallarına göre denetim yapılmıştır. Ayrıca kişinin riskli olup olmadığının kontrolünü sağlayan ve telefona indirilmesi zorunlu olan Hayat Eve Sığar (HES) kodu denetimleri yapılmıştır (Bayraktar, 2020).

Mardin Büyükşehir Belediyesi, şehirlerarası otobüs terminaline giriş yapan kişilerin HES kodu denetimini yapmıştır (Mardin BB, 2020). Erzurum Büyükşehir Belediyesi sosyal mesafe kurallarını ve özellikle gıda reyonlarındaki esnafların maske ve eldiven kullanıp kullanmadığını denetlemiştir (Erzurum BB, 2020). Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi de toplu taşıma araçlarındaki oturma mesafesini ve taksilerdeki sosyal mesafeyi belirli aralıklarla denetlemiştir (Tekirdağ BB, 2020). Hatay Büyükşehir Belediyesi ise cadde ve meydanlardaki temizlik, mesafe ve maske kurallarına ilişkin denetimler yapmıştır (Hatay BB, 2020).

Bunun dışında salgın ile mücadelede ederken Türkiye’de birçok büyükşehir belediyesi “Kültür, Sanat, Spor ve Psikolojik Destek Hizmetleri” vermişlerdir. Büyükşehir belediyeleri, spor müsabakaları, öğrencilere eğitim desteği, fotoğraf yarışmaları, online konserler ve eğlence programları, psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sağlamışlardır. Bu faaliyetleri örneklerle somutlaştırmak gereklidir.

Ordu Büyükşehir Belediyesi satranç alanında Online Satranç Turnuvası” düzenlemiş ve sosyal medya hesaplarından çevrimiçi olarak turnuvayı halka açmıştır (Türkiye Belediyeler Birliği, 2020d). Bursa Büyükşehir Belediyesi ise Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Orkestra Şube Müdürlüğü sanatçıları gün aşırı insanlara moral ve sosyal aktivite amaçlı belediyenin kendi resmi web sayfasında canlı yayınlarla konserler vermiştir (Bursa BB, 2020).

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi de Evde Kal sloganına uyup dışarı çıkmayıp hareketsiz kalanlara destek amaçlı spor eğitmenleri tarafından online spor hareketleri yaptırmıştır (Sivil Sayfalar, 2020a). Kayseri Büyükşehir Belediyesi de benzer uygulama ile günde 2 kez resmi internet sayfasından canlı olarak spor hareketleri yaptırmıştır (Hürriyet, 2020).

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nda salgının yayılışını arttırmamak için getirilen sokağa çıkma yasağında Denizli Büyükşehir Belediyesi, belediyenin bando takımı aracılığıyla cadde ve meydanlarda marşlarla vatandaşlara bayram coşkusu yaşatmıştır (Denizli BB, 2020).

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Türkiye’nin en çok kullandığı “Hayat Eve Sığar” temasından hareketle fotoğraf yarışması düzenlemiş ve kendi resmi sayfasından yarışmaya ilişkin yönlendirmeler yapmıştır (Diyarbakır BB, 2020). İstanbul Büyükşehir Belediyesi de pandemi döneminde halkın endişe düzeylerini azaltmak, kaygılarını gidermek ve psikolojilerini iyileştirmek amacıyla “Psikolojik Danışmanlık Hattı” kurmuştur (İstanbul BB, 2020c). Mardin Büyükşehir Belediyesi, online eğitime geçilmesiyle evde eğitim gören ilköğretim öğrencileri için, “100 Temel Eser”den kitaplar hediye ederek eğitime destek olmuştur (Türkiye Belediyeler Birliği, 2020c).

Son olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin Kemalpaşa İlçesi Hamza Baba Mahallesinde internet erişimi sağlayamayan öğrenciler EBA platformundan eğitim alamayınca mahallede bulunan kıraathane sınıf olarak düzenlenerek eğitim sürecinin devam ettirildiğinden bahsedilebilir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Birçok belediyenin vatandaşlara COVID-19 sürecinde fayda sağladığı görülmektedir. İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa gibi büyükşehir belediyeleri salgınla mücadele edebilmek için kurullar oluşturarak eylem planı hazırlayan, diğer paydaşların da katılımını artırarak sosyo-kültürel ilişkileri geliştiren, eğitim sektörüne destek olan Belediyeler konumundadır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi COVID-19’la mücadele için eylem planı oluşturmuştur. Bu plan 3 kısımdan oluşmuştur. İlki, pandemi gibi durumlarda geçmişte yapılmış ve başarılı olmuş önleyici hizmetler, ikincisi krizde sosyal belediyecilik anlayışıyla günümüzde gerçekleştirilen

çalışmalar ve son olarak pandemi bittikten sonra yapılacak iyileştirme çalışmalarından oluşmuştur (İzmir BB, 2020a).

İzmir Büyükşehir Belediyesi bu plan ile kendisine bir strateji belirlemiştir. Ayrıca İzmir Büyükşehir Belediyesi ortak yönetim-birlikte yönetme anlamlarına karşılık gelen yönetim sürecini de pandemi ile mücadeleye sivil toplum kuruluşlarını, üniversiteleri, birçok özel kuruluşu dahil etmiş kriz yönetimi için kurullar oluşturmuştur (Sivil Sayfalar, 2020a). Bursa Büyükşehir Belediyesinin de benzer faaliyetler yürüttüğü dikkat çekmektedir. Kontrollü normalleşme sürecinin başlangıcından beri yapılması gerekenleri içeren eylem plan hazırlamıştır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin kurduğu, dünya çapında 43 başkent belediyesinin işbirliğinde "COVID-19'a Karşı Başkentliler Dayanışması" platformu kurulmuştur. Bu dayanışma ağı ile belediyelerin salgınla mücadelede hangi kazanımları elde ettikleri ne tür uygulamalar geliştirdikleri görülmektedir (Cumhuriyet Gazetesi, 2020). Bu platform sayesinde girişimcilik ve katılım mekanizmaları geliştirilerek sosyo-kültürel ilişkiler artırılmıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi yönetici kadrosu, İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü personelleri, çeşitli üniversite ve kamu hastanelerinde görevli doktorlar, psikiyatristler ve Coronavirüs konusunda uzman kişilerden oluşturulan bir bilim kurulu oluşturulmuştur. İstanbul Yardımlaşma ve Koordinasyon Merkezi de açılarak eylem planları oluşturulurken ortak bir noktada buluşulmuştur (İstanbul BB, 2020a).

Ankara Büyükşehir Belediyesi de online eğitime katkı sağlamak için, bilgisayarı ve interneti olmayıp derse katılamayan öğrencilere kendi bünyesinde ücretsiz bilgisayar kullanım hakkı tanımıştır. Ayrıca kırsal bölgede kalan ve interneti olmayan öğrencilerin yaygın olduğu yerleşkeye fiber altyapı sistemi kurularak, bu bölgelerde internet hizmeti sağlanmıştır (Ankara BB, 2020b).

4. Sonuç

Sosyal belediyecilik anlayışının Covid-19 sürecine yansımalarının analiz edildiği bu çalışmada Covid-19 sürecinde kamuoyunda dikkat çeken sosyal belediyecilik açısından örnek teşkil eden büyükşehir belediyesi örnekleri ele alınmıştır. Covid-19 süreci birçok açıdan toplumda oluşturduğu farkındalıkların yanı sıra yerel düzeyde kamusal hizmetlere erişim sıkıntısı yaşayan bireylerin de varlığıyla yüzleşmeyi sağlamıştır. Bu durum sosyal belediyecilik olgusunun ele alınmasının gerekliliğini önemli kılmıştır.

Dünyayı etkileyen COVID-19'a karşı ulusal ve uluslararası düzeyde birtakım mücadelelerde bulunan belediye örneklerine değinilmiştir. Dünya örneklerinde belediyelerin; sağlık, eğitim, maddi yardım, kültür ve sanat etkinlikleri gerçekleştirilmesine kadar birçok alanda faaliyet yaptığı görülmektedir. Türkiye'de ise pandemi krizini başarıyla geçiren belediyelerin vatandaşlara etkili hizmet sağladığı da söylenebilir. Bu faaliyetler maske üretiminden, sosyal yardımlaşmaya, teknolojik gelişmeleri kullanarak gerek öğrencilere gerekse vatandaşlara spor ve kültür hizmetleri sağlamaya kadar ulaşmaktadır.

Salgınla mücadele edilebilecek alanlar ve bunun için gereken kaynaklar göz önünde bulundurulduğuna Türkiye'de belediyelerin daha çok güçlendirilmesi, merkezi yönetim ile ilişkilerini geliştirmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda hükümetin işsizlik maaşı, borçların ileri tarihe ertelenmesi gibi nakdi yardımların sadece merkezde değil yerelde de sağlanabilmesi gereklidir. Belediyeler faaliyetlerini yürütürken sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve özel sektörle işbirliği yaparak yönetim mekanizmasını etkinleştirme anlayışı çerçevesinde onları sürece dahil etmelidir. Ayrıca merkezi hükümet de hizmette yerellik ilkesi gereğince belediyelerin yapmış olduğu eylemlere müdahale etmemelidir.

Çalışmada incelenen belediye örneklerine bakıldığında Türkiye'de sosyal belediyecilik anlayışının, COVID-19 ile mücadelede de devam ettiği görülmektedir. Ayrıca çalışmada ele alınan çeşitli kriterlerde en fazla hizmet gerçekleştiren kentlerin İstanbul, İzmir ve Ankara olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada dikkat çeken önemli bir nokta da hükümetin yerel yönetimlere tek elden hizmet yürütme konusunda baskı yapmasıdır. Ancak halkın taleplerini en iyi bilen, halka hizmette yakınlık ilkesi gereğince yerel yönetim birimlerinin daha aktif olmasının pandemi ile mücadelede daha hızlı ve etkin sonuçlar doğurması beklenmiştir. Yine de tüm şartlara rağmen sağlıktan eğitime, kültürel faaliyetlerden maddi yardımlara kadar belediyelerin salgında inisiyatif kullandığını görmek mümkündür.

Kaynakça

- Adana Büyükşehir Belediyesi (2022). Çiftçilere ve balıkçılara nakdi hibe yardım desteği. <https://www.adana.bel.tr>. (Erişim Tarihi: 03.04.2022).
- Akdoğan, Y. (2006). Sosyal Belediyecilik. Yerel Siyaset, Sayı:3, s.29-37.
- Alert Swiss. Coronavirus-all of Switzerland. <https://www.alert.swiss/>. (Erişim Tarihi: 04.04.2022).

- Amerika'nın Sesi. Sokaktan beş yıldızlı otele. <https://www.amerikaninsesi.com/a/sokaktan-bes-yildizli-otele-new-york-evsizler-korona-corona-abd-metro/5413134.html>. (Erişim Tarihi: 04.04.2022).
- Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/cumhurbaskani-erdogan-biz-bize-yeteriz-turkiyem-kampanyasini-baslatiyoruz/> (Erişim Tarihi: 04.04.2022)
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. 6 milyon tek yürek oldu tüm su faturaları ödendi. <https://www.ankara.bel.tr/haberler>. (Erişim Tarihi: 04.04.2022)
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. Başkan Yavaş'tan çocuklara eğitim desteği. <https://www.ankara.bel.tr/haberler/>. (Erişim Tarihi: 04.04.2022).
- Arslan, M. (2013). Yerel Yönetimlerde Sosyal Belediyecilik Faaliyetleri: Arnavutköy Belediyesi Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Atik, E., & Genç F. (2022). Covid-19 Pandemi Sürecinde Büyükşehir Belediyelerinin Gerçekleştirdiği Çalışmalar. Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi, 5(1), s.49-83.
- Aydın Büyükşehir Belediyesi. Aydın Büyükşehir Belediyesi hallerde hijyeni sağlıyor. <http://aydin.bel.tr/>. (Erişim Tarihi: 04.04.2022).
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi. Büyükşehir, üreticilere desteği artırdı. <https://www.balikesir.bel.tr/haberler>. (Erişim Tarihi: 04.04.2022).
- Barcelona. Cat, Extraordinary contribution of 2.5 million euros for rent payments.https://www.barcelona.cat/infobarcelona/en/tema/information-about-covid-19/extraordinary-contribution-of-2-5-million-euros-for-rentpayments_952286.html. (Erişim Tarihi: 19.04.2022)
- Başaran, M., vd. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemi Sürecinin Getirisi Olan Uzaktan Eğitimin Etkililiği Üzerine Bir Çalışma. Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi, 5(2), s. 368-397.
- Bayraktar, U. (2022) Pandemide ve sonrasında yerel yönetimler için politika önerileri. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü: <https://www.istanpol.org/> (Erişim Tarihi: 19.04.2022)
- Beki, A. (2009). Türkiye'de Sosyal Belediyecilik (Ümraniye Belediyesi Örneği). Sena Ofset.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi. Bursa Büyükşehir Belediyesi COVID -19 normalleşme eylem planı: 1 Haziran-30 Eylül. <http://www.skb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 19.04.2022).
- Bursa Büyükşehir Belediyesi. Evde konser zamanı. <https://www.bursa.bel.tr/>. (Erişim Tarihi: 19.04.2022)

- Capital Initiatives for COVID-19. (2020). Capital Initiatives for COVID-19. <https://www.capitalsinitiative.org/tr>. (Erişim Tarihi: 19.04.2022)
- City of Helsinki. Helsinki offers free warm meals for the homeless. <https://www.hel.fi/uutiset/>. (Erişim Tarihi: 10.05.2022).
- Cnnturk. <https://www.cnnturk.com/turkiye/ankara-buyuksehir-belediyesi-kiracilarinin-borclari-2-ay-ertelendi>. (Erişim Tarihi: 10.05.2022)
- Coronavirus: More universities halt teaching and exams. <https://www.bbc.com/news/education>. (Erişim Tarihi: 19.04.2022)
- Denizli Büyükşehir Belediyesi. 23 Nisan coşkusu Büyükşehir Bando ile yaşanacak. <https://www.denizli.bel.tr>. (Erişim Tarihi: 10.05.2022)
- Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi. Büyükşehir Belediyesi evde çekilen en iyi fotoğrafları ödüllendiriyor. <http://www.diyarbakir.bel.tr/haberler/1799-spordaire.html>. (Erişim Tarihi: 10.05.2022)
- Enstitü İstanbul. Dünya Kentlerinde Yerel Yönetimlerin COVID-19 Önlemleri. <https://enstitu.ibb.istanbul/covid19/yerel-yonetimler/>. (Erişim Tarihi: 16.05.2022)
- Enstitü İstanbul COVID-19 Araştırmaları, (2020) “Dünya Kentlerinde Yerel Yönetimlerin COVID-19 Önlemleri” <https://enstitu.ibb.istanbul/covid19/yerel-yonetimler/> (Erişim Tarihi: 16.05.2022).
- Erzurum Büyükşehir Belediyesi. Büyükşehir denetime yoğunlaştı. <https://www.erkurum.bel.tr/GuncelHaber-buyuksehir-denetime-yogunlasti/29/829727.html>. (Erişim Tarihi: 16.05.2022)
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. Eskişehir Büyükşehir COVID-19 eylem planını kararlılıkla uyguluyor. <http://cepte.eskisehir.bel.tr/> (Erişim Tarihi: 16.05.2022)
- Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. Büyükşehir işbirliğinde kurulan çağrı merkezi için eğitimlere başlandı. <https://gaziantep.bel.tr/tr/haberler>. (Erişim Tarihi: 16.05.2022)
- Genç, F. N. (2021). Kriz Yönetimi. Covid-19 Pandemisi. Nobel Yayınevi
- Hatay Büyükşehir Belediyesi. Hatay Büyükşehir, korona virüs denetimlerini sürdürüyor. <https://www.haberturk.com/hatay-haberleri>. (Erişim Tarihi: 16.05.2022)
- Hürriyet. Kayseri'de Spor A.Ş.'den vatandaşlara canlı spor eğitimi. <https://www.hurriyet.com.tr/sporarena>. (Erişim Tarihi: 29.05.2022)
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. Askıda fatura. <https://askidafatura.ibb.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 12.05.2022)
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. İstanbul Bülteni: İBB dört koldan koronavirüs ile mücadele ediyor. <https://www.ibb.istanbul/>. (Erişim Tarihi: 12.05.2022)

- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. Pandemi döneminde İBB'den Halk sağlığına psikolojik destek. <https://www.ibb.istanbul/>. (Erişim Tarihi: 12.05.2022)
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. Haberler. <https://www.ibb.istanbul/>. (Erişim Tarihi: 12.05.2022).
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. Haberler. <https://www.izmir.bel.tr/tr/HaberArsivi/>. (Erişim Tarihi: 12.05.2022).
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. İzmir Büyükşehir Belediyesi COVID-19 dirençlilik eylem planı. <https://www.izmir.bel.tr/> (Erişim Tarihi: 12.05.2022).
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. İzmir'in metro istasyonlarında maskematik dönemi. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler> (Erişim Tarihi: 12.05.2022)
- Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi. Büyükşehir'den meydanlara dezenfekte hizmeti. <https://kahramanmaras.bel.tr/haber>. (Erişim Tarihi: 29.05.2022)
- Kap, D. Yerel Yönetimlerin Pandemiyle Mücadelesi (1) "İYKM Eşgüdüm ve Koordinasyon Sağlıyor". <https://www.sivilsayfalar.org>. (Erişim Tarihi: 29.05.2022).
- Kap, D. Yerel Yönetimlerin Pandemiyle Mücadelesi (4) Salgınla Mücadelede Bütünlüklü Bir Politika Gerekli. <https://www.sivilsayfalar.org>. (Erişim Tarihi: 29.05.2022).
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi. Sokak hayvanlarımızı da unutmadık. <https://www.tbb.gov.tr/birligimiz/mudurlukler/proje-ve-finansman-birimi>. (Erişim Tarihi: 29.05.2022)
- Kesgin, B. (2012). Kentsel Yoksulluğa Yönelik Yerinden ve Yerel Müdahale: Sosyal Belediyecilik. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26, 169-180.
- Kesgin, B., & Kalaycı S. (2017). Sosyal Hizmetin Yerelleşmesi Sürecinde Büyükşehir Belediyelerinin Rolü Üzerine Bir Araştırma. Social Sciences Studies Journal, 3(12), 2269-2276.
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi barınma merkezinde sağlık taraması yaptı. <https://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin>. (Erişim Tarihi: 29.05.2022)
- Konya Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü. Konya Büyükşehir'den Koronavirüs tedbirler. <https://www.koski.gov.tr/haber>. (Erişim Tarihi: 29.05.2022)
- Konya Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü. Konya Büyükşehir'den Koronavirüs Tedbirleri. <https://www.koski.gov.tr/haber>. (Erişim Tarihi: 29.05.2022)
- Konya Büyükşehir Belediyesi. <https://yardimbasvurusu.com/konya-buyuksehir-belediyesi-yardim-basvurusu/> (Erişim Tarihi: 03.04.2022)

- Kron4. San Francisco ups access to WiFi hotspots to support distance learning during pandemic. <https://www.kron4.com/news/>. (Erişim Tarihi: 29.05.2022)
- Malatya Büyükşehir Belediyesi. 600 bin maske Büyükşehir Belediyesine teslim edildi. <http://m.malatya.bel.tr>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- Mardin Büyükşehir Belediyesi. Büyükşehir Belediye zabıtasından HES kodu denetimi. <https://www.mardin.bel.tr/tr-tr/haber>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- Medyabar. Taburcu Olan Hastalara Büyükşehir'den ulaşım desteği. <https://medyabar.com/haber>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- Mersin Büyükşehir Belediyesi. Büyükşehir'den personele “ebeveyn farkındalık eğitimi”. <https://www.mersin.bel.tr/haber>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- Daily Mail Online. More than 1,000 of London's homeless off the streets to self-isolate in hotels or safe locations during lockdown. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-8217315/1-000-homeless-people-London-self-isolating-hotels-amid-coronavirus-lockdown.html> . (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- Muğla Büyükşehir Belediyesi. Büyükşehir, sosyal hizmetleriyle ihtiyaç sahibi vatandaşların yanında. <https://www.mugla.bel.tr/haber>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- My Paris. 2,000 Protective visors for city officials. <https://www.paris.fr/pages/2000-visieres-de-protection-pour-les-agents-de-laville>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- My Paris. Paris at home: videos to stay in shape! Erişim Adresi: <https://quefaire.paris.fr/104557/paris-chez-vous-des-videos-pour-rester-en-forme>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- OECD. (2020). Cities policy responses. (Erişim Tarihi: 25.05.2022)
- Official website of the Mayor of Moscow. Coronavirus: Official information. <https://www.mos.ru/city/projects/covid-19>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- Öner, Ş., & Çam, B. (2021). Covid-19 Sürecinde Yükselen Sosyal Belediyecilik: Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 19, 137-163.
- Özgün, C. (2021). Koronavirüs Salgınının Belediye Hizmetlerine Etkisi: Trabzon Örneği. *Karadeniz Araştırmaları*, 18(71), 571-589.
- Pektaş, E. K. (2010). Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2(16), 1-22.
- Samsun Büyükşehir Belediyesi. Samsun Büyükşehir'den 'tıbbi atık' seferberliği!. <https://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/covid-19>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)

- Signorelli, C., vd. (2020). The spread of COVID-19 in six western metropolitan regions: a false myth on the excess of mortality in Lombardy and the defense of the city of Milan. *Acta Biomed*, 91(2), s.23-30.
- Sivil Sayfalar. Yerel yönetimlerin pandemiyle mücadelesi (2): İzmir’de kriz belediyciliği. <https://www.sivilsayfalar.org>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- Sivil Sayfalar. Yerel yönetimlerin pandemiyle mücadelesi (4): Salgınla mücadelede bütünlüklü bir politika gerekli. <https://www.sivilsayfalar.org>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- Sözen, N. (2020). Covid-19 Sürecinde Uzaktan Eğitim Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(12), 302-319.
- Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi. Büyükşehir ilçelere dezenfekte istasyonları kuruyor. <https://www.sanlıurfa.bel.tr/>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- T.C. Ankara Büyükşehir Belediyesi. Ankara Büyükşehir Belediyesi olarak dünya basınıni tanıyoruz, belediye olarak hem kendimiz bilgileniyoruz hem de sizi bilgilendiriyoruz. <http://www.ankara.bel.tr/haberler/>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- T.C. İçişleri Bakanlığı. 81 İl Valiliği'ne koronavirüs tedbirleri konulu ek genelge gönderildi. <https://www.icisleri.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- T.C. İçişleri Bakanlığı. Yardım toplama hususuna ilişkin kamuoyu bilgilendirmesi. <https://www.icisleri.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- T.C. Sağlık Bakanlığı. Sağlık çalışanlarına ücretsiz ulaşım ve konaklama ile ilgili düzenleme yapıldı. <https://yhgm.saglik.gov.tr/TR,64663/saglik-calisanlarina-ucretsiz-ulasim-ve-konaklama-ile-ilgili-duzenleme-yapildi.html>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi. Büyükşehir Belediyesi kovid-19'la etkin mücadelesini sürdürüyor. <http://www.tekirdag.bel.tr/haber/>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- The Governing Mayor of Berlin. (2020). Coronavirus Information (COVID-19). <https://www.berlin.de/corona/en/testing-facilities/> (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- Trabzon Büyükşehir Belediyesi. Büyükşehir’den sosyal yardım atağı. <https://www.trabzon.bel.tr/haber>. (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- Türkiye Belediyeler Birliği. Antalya Büyükşehir Belediyesi'nden halkı bilinçlendirme çalışması. <https://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin>. (Erişim Tarihi: 01.06.2022)
- Türkiye Belediyeler Birliği. Manisa'da Koronavirüs seferberliği. <https://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/covid-19/>. (Erişim Tarihi: 01.06.2022)
- Türkiye Belediyeler Birliği. Mardin’de İlköğretim öğrencilerine kitap hediye ediliyor. <https://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/covid-19/>. (Erişim Tarihi: 01.06.2022)

Türkiye Belediyeler Birliği. Ordu Büyükşehirden online satranç turnuvası/satrançseverler bu turnuvayı kaçırmayın. <https://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/covid-19>. (Erişim Tarihi: 01.06.2022)

Türkiye Psikiyatri Derneği. Koronavirüs hastalığı salgını sırasında ruh sağlığı ve stresle baş etme. <https://www.psikiyatri.org.tr/>. (Erişim Tarihi: 01.06.2022)

Urhan, G., & Arslankoç, S. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler: İstanbul İlçe Belediyeleri Örneği. *Çalışma ve Toplum*, 2, 945-980.

Van Büyükşehir Belediyesi. Büyükşehir Belediyesi'nden yoğun hasta nakil mesaisi. <https://van.bel.tr/HaberDetay/buyuksehir-belediyesindenyoğun-hasta-nakil-mesaisi18042020181145.html>. (Erişim Tarihi: 01.06.2022)

World Health Organization. COVID-19 hastalığında maske kullanımı. <https://www.ttb.org.tr/WHO-maske.pdf>. (Erişim Tarihi: 01.06.2022)

Wyndhamcity. COVID 19-council services. <https://www.wyndham.vic.gov.au/COVID19>. (Erişim Tarihi: 01.06.2022)

Yeni Haber. Ankara Büyükşehir Belediyesinden evlere temizliğe giden kadınlara gıda ve nakit desteği. <https://www.yenihaberden.com/ankara-buyuksehir-belediyesinden-evlere-temizlige-giden-kadinlara-gida-ve-nakit-des1484631h.htm>. (Erişim Tarihi: 01.06.2022)

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Covid-19 İle Mücadelede Büyükşehir Belediyelerinde Sosyal Belediyeciliğin Rolü” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “*Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.

The Possibility of Fidelity in Adaptations: The Case of Director Michael Haneke

Film Uyarlamalarında Esere Sadakatin Olabilirliği ve Bir Yönetmen Michael Haneke

Alper Keleş¹

Abstract

This study seeks an answer to the question of whether the content of the novel or the interpretation of the novel content by a director is followed in film adaptations, how clear the boundaries of film narrative and literary narrative are, the reflections of the narrative techniques specific to these media in the two media, how effective the narrative features are at the level of the audience and the reader, and to what extent the audience is provided with the interpretation space allocated at the end of the films. The methodology used is determined by creating a common research area in both fields with the help of the concepts of cinema and literature, as emphasized in the theories of intermediality. This article, consisting of ideas specific to the fields of the two media, explains how searching for the literary text in adaptation films is an appropriate approach with the example of Michael Haneke's adaptation of Franz Kafka's The Castle.

Keywords: Intermediality, Film Adaptations, Media Change

¹ Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, akeles@sakarya.edu.tr, ORCID Numbers: 0000-0003-1050-3843

Bu makale İntihal.net sistemi tarafından taranmıştır.

Gönderim Tarihi: 27 Nisan 2023

Kabul Tarihi: 3 Haziran 2023

Erişim Tarihi: 27 Haziran 2023

Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)

Öz

Bu çalışmada edebiyattan sinemaya film uyarlamalarında eserin içeriğinin mi, yoksa bunun bir yönetmen tarafından yorumlanması mı izlenmektedir sorusuna bir cevap aranmakta, film anlatımı ile edebi anlatımın sınırları, bu medyalara özgü anlatım tekniklerinin iki medyadaki yansımaları, izleyici ve okur düzleminde anlatısal özelliklerin ne denli etkili olduğu ve izleyiciye film sonunda ayrılan yorumlama alanının ne derece sağlandığı araştırılmaktadır. Çalışmada kullanılan nitel yöntem, medyalararasılık kuramlarında vurgulandığı gibi sinema ve edebiyat biliminin kavramlarının yardımıyla iki alanda da ortak bir araştırma alanı oluşturularak belirlenmektedir. İki medyanın alanlarına özgü kavramlarıyla yapılmış olan bu makalede uyarlama filmlerde edebiyat metnini aramanın ne denli uygun bir yaklaşım olduğunu Michael Haneke'nin Franz Kafka'nın uyarlaması olan Şato örneğiyle açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Medyalararasılık, Film Uyarlamaları, Medya Değişimi

1. Introduction

From literature to cinema, from painting to music, various branches of art are tools, i.e., media, and the interaction and exchange between them goes back to ancient times. The study of intermediality, which can be traced back to the studies of comparatists in ancient times, experienced a renaissance in literary and cultural sciences in the 90s (cf. Fraas, Barczok, 2006:134 and Kayaoğlu, 2009:56).

Intermediality is defined by Rajewsky (2002:12) as "a literary text, a film or a painting that refers to or imitates a specific product of a foreign media or the semiotic system, specific subsystems or forms of a discourse of that foreign media.

Kayaoğlu summarizes the concept of intermediality as follows;

"Intermediality can be defined as an aesthetic method used by writers and artists to take advantage of the interaction between media. When techniques, subjects, forms of expression, discourses, etc., specific to a certain media are imitated or made the subject of another media, the techniques, forms, discourses, and contents of this foreign media are, in a sense, included in the subject or emulating media. Thus, situations that expand the boundaries of this emulating or emulating media and its meaning and characteristics can arise. Thus in the most general sense, intermediality refers to the phenomenon of at least two different expression or communication media which are conventionally accepted to be different, taking place in an artistic product recognizably and provably" (2009:9).

From the perspective of literary science, Paech notes that for many years it has been ignored that texts are not only read but also made into films and shown on television or that it is technically re-readable on video or CDs. Reflections on intertextuality and transmissions between text types and other media have kept literary science within the boundaries of intertextuality (1998:14).

However, there is now a "new paradigm" (cf. Poppe, 2007:126 and Kayaoğlu, 2009:90).

This new "paradigm," which takes its research element from intermedia relations, offers a wide range to researchers.

The historical development of the concept of intermediality has been described as the development of communicative media in the postmodern world and the constant interaction between different media. The idea of hybridity also explains this interaction. As a necessity of the modern world, intermediality makes the exchange of media observable through hypertext

novels or poetic texts used in a motion picture. From this point of view, Rajewsky (2002:199) makes it easier to make these distinctions by classifying three different forms: media combination, media transformation, and intermediality relations.

In the case of our study, media transformation is the transfer of content and subject matter from one media to another, with film adaptations being a case in point. This field, which Rajewsky defines as media transformation or media change, is defined as the transformation of the output text, which is obviously specific to one media, into another media, that is, into the semiotic system of that media where only that secondary media product is concretely present (2002:19).

In adapting a novel into a film, the film shows semantic parallels with the pre-text, the story, but the film does not have to shape itself based on the novel. As a result, what is visible is not a literary text but a film.

While the subject of Kafka's film adaptation which is the research object of the study, falls within the matter of intermediality as a media change, on the other hand, Kafka's inclusion of cinematographic elements in his works is an example of intermedia relations with a single reference example.

After the definition of intermediality, it is necessary to say that Franz Kafka made extensive use of cinematographic elements in his novels and stories, and many of the factors he used in his narrative were inspired by silent films, which were quite common and popular in the time (Alt, 2009:158).

In this way, it is a fact that the field of literature is not limited to books. Considering the text-centered transmission processes of media as meaning carriers, narrators, and transmitters, it can be understood that literary science and media science are two intertwined fields. Literature is a part of communication as a medium, and it is possible to talk about academic science in every area where the phenomenon of narration is present. For this reason, media science explains the communicative features of media tools with the concepts of literary science.

As a media, adaptations that have a position between literature and film have yet to be entirely handled within the framework of either cinema or literary science and have often not even been presented as a complete work of art. With the recent rise of intermediality, adaptations have begun to be evaluated more comprehensively under topics such as intermedia relations and media change. Our article attempts to create a research field by being aware of the connection of adaptations with literature from past to present, media change, and intermedia relations not only from literature to the cinema but also from cinema to literature.

The narrative potential of cinema is so strong that it has established its strongest connection not with painting or even theater but with the novel. Both films and books tell very detailed long stories, often from the perspective of a narrator who inserts a level of irony between the story and the audience. All that can be told in print in a novel can be more or less told or displayed in a movie (Monaco, 2013:47).

Another example is the use of an extradiegetic narrator in films which brings to mind the extradiegetic narrator style of narration, especially in literature, and adds a narrator through sound to cinema, which has the usual, customary mimetic narrator style (Genette, 1982:161). Many film theorists emphasize that the camera is the most fabulous narrator in films and that much can be told through the forms of imaging.

2. Method and Adaptation Formats

Film adaptations have been categorized in various ways by many people. However, the discussions on adaptations generally focus on fidelity and originality. This is because the adaptations' strict adherence to the novel or the creation of a new narrative inspired by the story have different effects on the audience. Some readers (as well as viewers) look for the description they have created while reading the novel and the narrative they visualize according to their own views in adaptations directly on the big screen. The position of transformations is often questioned at this point. Subsequently, fidelity to the work is discussed. Even though the relationship between literature and film is tried to be described, the comparison between the work and the adaptation continues. The fact that the story that the reader visualizes in their mind is not equivalent to another reader can be explained more clearly within the framework of subjectivity evaluations.

Sandra Poppe calls the processes of transmission as transformation and categorizes these processes under five different categories. These are 1. subject-oriented, 2. action-oriented, 3. analogical, 4. interpreting, and finally, 5.) Free transfers (2007:92).

This classification will be sufficient for us regarding which aspect of this film is evaluated in this study.

3. Analysis of Adaptation

Franz Kafka is one of the authors that literary researchers within the borders of German literature and worldwide have frequently brought to the agenda and intensively studied. In his works, he has been one of the most remarkable writers of the 20th century who has been in

direct and indirect relationships with other great writers of world literature and who has made a sound in conveying the pains of the individual who constitutes modern societies and the crises brought by modernity as defined by Giddens (1990:1).

The Castle (1926), one of Franz Kafka's most essential and unfinished novels, was adapted into the film *Das Schloß* (1997) directed by Michael Haneke. However, the novel, like many other Kafka novels, bears significant traces of his life, which sometimes causes it to be characterized as an autobiographical novel. For example, Binder (1990:269) emphasizes that the story depicts Kafka's relationship with Milena and the problems in this relationship.

The novel sees the struggle of the protagonist K. as an existential process in itself. K. is a symbol in this process, never giving up his struggle for professional and social recognition (Walser, 1961:107).

As Deleuze and Guatarri comment (2008:75), the dilemma of power being both near and inaccessible simultaneously leads to the puzzle that K. can never enter the Castle. This attitude can be characterized as a typical Kafka dilemma since neither Josef K. nor the reader will know what K.'s crime is, even though there is a trial in *The Trial*.

The novel begins with a cadastral surveyor named K. arriving in a village on the slope of a castle on a cold winter evening. Seeking accommodation here, K. is questioned by the inhabitants of the town and the castle officials about who he is and whether he can stay in the village. As can be seen, the novel depicts the image of the foreigner and the situation of an excluded protagonist at the very beginning. A bureaucratic approach and a dominant castle image are directly felt in the very first chapter. Even sleeping, a very human need, is subject to the permission of the Castle. Anything done without permission is objectionable, especially for foreigners; a complicated process has begun. In *The Village and the Castle*, the feelings of a stranger are directly conveyed to the reader through the protagonist himself.

The fact that Kafka's novels are constructed like a nightmare with the logic of a dream makes these novels one of the essential elements that make them cinematographic. According to Gülşen, Kafkaesque is the name of an environment where cinematography can be shown most robustly. The fact that Kafka's novels and stories are in such a relationship with cinematography has paved the way for Kafka adaptations in cinema and Kafkaesque films, even if they are not Kafka adaptations (Gülşen, 2011:240). For example, the narrative technique of the visibility-centered film media can turn into a visual form in Kafka's narrative, like a camera.

Michael Haneke was born in Munich in 1947. Recognized as one of the greatest contemporary directors of European cinema, his mother was actress Beatrix von Degenschild, and his father was the director and actor Fritz Haneke from Düsseldorf. Haneke studied theater, psychology, and philosophy in Vienna and worked as a writer, film, and literary critic, as well as an editor and dramaturg of television plays in Baden-Baden between 1967 and 1971.

The director has a unique understanding of cinema, referred to as 'Haneke Cinema' by film circles. He is a director who prefers to constantly disturb the audience with short narratives instead of making them emotional in his films and directs the audience to think actively. "The impossibility of characters expressing their emotions, the emphasis on objects in everyday life, the fascination of still or moving images, the virtues of what is out of frame, of the invisible, a voice with unparalleled rigor, a style that does not exclude emotion but includes it in a subtle and indirect way" (Cieutat and Rouyer, 2014:9) are among the characteristics that make Haneke different from other directors.

The disturbing elements of violence in his films and the restriction on the use of music aim to make the audience focus entirely on the story and its tension. In these ways, Haneke, who also distances himself from mainstream cinema, aims to make the audience experience the pressure directly by directly disturbing them instead of manipulating them.

Haneke, who makes a sharp distinction between motion pictures and television films, comments that the adaptations he makes for television are intended as a salute to the author of the work he adapts, and he approaches them in a way that does not damage the texture of the work. In an interview for a book on his cinema, Haneke evaluates his adaptations as follows;

In all my television adaptations of literary works, I have tried to preserve the original text as much as possible. There is a big difference between adapting a book for television and adapting it for cinema. For me, cinema is an art form, and the work of literature must submit to it. In television, on the contrary, it is the book that is a work of art; the aim is to make the television audience want to read that book. Therefore, it is necessary to do justice to the beauties of language (Cieutat and Rouyer, 2014:70).

Haneke's approach to television adaptations is quite clear; in his transformations, the original text should be conveyed visually, avoiding subjective interpretations and keeping the texture intact as much as possible. This adaptation of the novel *The Castle* was also shot in the form of a television movie. In this case, if the director is trying to preserve the novel's qualities as the

original work of art in the adaptation film, the extent to which this is realized is an element that needs to be examined in this study.

Das Schloß was filmed in 1997 in Styria / Austria. The film is in German, and its length is 123 minutes. Haneke wrote the screenplay; the film was shot in color on a 35 mm camera format and is a television film.

Adapting Kafka is the pinnacle of adaptations for Haneke. Haneke said that the fragmentary and unfinished nature of the novel was one of the elements that drew him into this work and that Kafka would not have finished this novel even if he had lived because such stories do not allow the author to finish them (Cieutat and Rouyer, 2014:159).

The novel begins on a winter evening, with the protagonist K. walking towards the castle's village, looking for a place to sleep. For this purpose, the people at the bridge where he goes examine him with questioning looks and finally inquire about his permission to sleep there. Faced with an act of marginalization at the very beginning, K. searches for ways to be accepted by the Castle and its staff and tries to reach the Castle and its administrators. Surveyor K. is called to the village to work. However, the people of the village have yet to learn about this. Everything in the town where the story takes place (like in *The Trial*, where everyone belongs to the court and exists with the court) is connected to the Castle. Therefore, K. accepts this reality and seeks ways to make a living for himself, "even though the cadastral surveyor was not needed" (Kafka 1982:95). Haneke depicts this scene just like the beginning of Kafka's novel.

In Canetti's interpretation, the visible authority of the Castle is present in the film as a location, but it is doubtful that it is seen afterward; the relationship of the desperate people at the foot of the castle hill with the officials is constituted by the waiting for the supreme authority. The question of the reason for the existence of this leading authority is never asked. But what emanates from the high office and spreads among ordinary people is humiliation by the administration. The only example of defiance of authority is Amalia's refusal to submit to the will of one of the officials, resulting in the exclusion of the whole family from the village community (Canetti, 2000:100).

In an interview with Haneke, he emphasizes that he attaches importance to the sense of temporality of the novel and the narrative time and that for this reason, he thought a lot about whether to use automobiles in the film and avoided such scenes unless he had to (Cieutat and Rouyer, 2014:166). Haneke's image of the village as a painting without using real images is any

village. The narrative begins with this picture and the sentences in the novel "es war spät Abend als K. ankam..." (Kafka, 1982: 7) spoken aloud by the narrator, the external voice.

Haneke narrates the opening sentences in the book by directly using the external voice, and this narration is accompanied by visualization. The image immediately following the quoted shot of the painting is focused directly on K., and the scene progresses as if tracking K.'s movements. In this case, there is a narrative centered on K., a camera focused on K. moves just as Kafka narrates in the novel.

This situation which is also mentioned in the narrative features of the novel, is also appropriate for Haneke, who signals the transition to a new chapter by using dark plans at the end of the events and between sequences. In an interview, Haneke stated that he prefers this both as a means of narrative construction and because it gives the viewer a sense of respite (Cieutat and Rouyer, 2014:160). Haneke's attitude is also intended to conform to Kafka's narrative style. The fact that these fragments, which Kafka constructed while writing the novel, can be used in the same way in the film media can be exemplified in terms of the transitivity of intermedia narrative techniques and the director's appropriate behavior in this situation. This preference can also be read as another indication that Haneke's adaptation has a stronger connection with the novel.

The use of motifs and how they are displayed in the narrative features are also important.

Kafka frequently uses the motif of a slow-moving bureaucracy in his works and characterizes it as a significant gap between the individuals and the powers of modern society. The novel *The Castle* is one of the works that deal with this motif quite intensely. This motif is clearly identified in the movie adaptation.

Haneke is also known to have a unique approach to the character of K., with a blurring of the depth of field and a sense of suffocation, the camera constantly hovering over and focusing on K. When there are other figures moving at the edge of the frame, it is not easy to distinguish them. "The spectator is always left alone with K. because he represents the spectator, but this logic is not carried through to the end of the film but rather takes place as a dominant point of view" (Cieutat and Rouyer, 2014:165). While K. occupies the central position, other figures are involved in his story. In this case, K.'s design determines the directors' general attitudes regarding personal design.

Haneke's depictions of the village are limited to a full-length frame in other parts of the film, just as in the quote. Haneke, who does not try to give general information about the village by

using a holistic long shot, avoids precise information by describing a man walking on any street of any town for the audience, reminiscent of Kafka's attitude.

Although the adaptation is based on the text, the director's individual preference and interpretation are evident in depicting the locations. It is possible to analyze the distance between the director and the novel through the areas; Haneke tries to reflect the areas of this novel as they are in the novel.

"You cannot adapt Kafka by adding music! Orson Welles put Albinoni's Adagio over his adaptation of *The Trial*! It's a great movie that I love, but it has nothing to do with Kafka" (Cieutat and Rouyer, 2014:129). Haneke tries to influence the audience with the stories he prepares around violence and the isolated individuals of modernity without using the element of music. Haneke, who strongly opposes the manipulation of the audience with music, increases the dose of reality with this method.

In *The Castle*, the narrator describes the situation and gives the word to the protagonist, so he sets the rhythm and directs the dialogue. It is challenging to do this in a movie. We didn't record the external sound before the shooting, but I read the text and recorded it myself so that I could time when the actors should start speaking. It was unpleasant for them, but there was no better way to be as faithful to Kafka as possible (Cieutat and Rouyer, 2014:160).

With these words, Haneke actually states the purpose of the adaptation. The question here is to what extent Haneke could remain faithful to Kafka. Apart from this, the director's use of dark plans between sequences is a direct formal adaptation of the novel.

In the film, just like in the novel, the story is divided into fragments, and dark shots are used between each fragment to provide the audience with empty spaces and to preserve the narrative form of the novel (cf. Cieutat and Rouyer, 2014:160). Haneke also frequently uses plan sequences in his film and conveys many details through the use of wide frames. These techniques allow the audience to participate in the world of the film much more than before. This attitude is seen as "a dialectical step forward in the history of the language of cinema ."As a result, it "presupposes both a much more active mental attitude on the part of the viewer and a much more positive contribution to the ongoing action"(Monaco, 2013:386), i.e., in a way the viewer begins to be mobilized in the same way as the reader is mobilized in literature. The meaning of the image emerges from the viewer's desire and attention.

4. Result

As a result of Haneke's efforts, the resulting adaptation causes the film to be evaluated in Poppe's (2007:92) category of analogous transformation. In such adaptations, as Haneke did, an effort is made to transfer both the story and plot and the special narrative elements of the written text to the cinema.

What attracted me to Kafka was his way of depicting that unreal reality. I wanted to find its cinematic counterpart, and I could never make such an attempt in cinema (as a motion picture) because, as I said before, the work is the film (Cieutat and Rouyer, 2014:165).

The director's approach to this adaptation is also seen in his answer to why he made the adaptation he quoted in this interview with Haneke. His film, as is well known, is a television movie, so the last emphasis in his words shows that if the novel were to be adapted as a feature film, he would approach it more liberally.

It is impossible to make a definitive judgment about Haneke's film, as each reader and viewer will have different criteria for evaluating the novel and the film. Still, in this study, it is practically observed that the director appropriates the characteristics of the medium of origin. It is possible to see in Haneke's cinema that the director can consciously remain faithful to the work, no matter how challenging the degree of intimacy.

Bibliography

- Alt, P. (2009). *Kafka und der Film. Über kinematographisches Erzählen*, C.H. Beck Verlag, München, Hanns Zischler)
- Binder, H. (1990). *Kafka-Kommentar zu den Romanen*, Winkler Verlag.
- Canetti, E. (2000). *Öbür Dava, Kafka'nın Felice'ye Mektupları Üzerine*. K. Şipal, (Trans.). Cem Yayınevi.
- Cieutat, M., & Rouyer, P. (2014). *Haneke, Haneke'yi Anlatıyor*. S. İdemen, (Trans.). Everest
- Fraas, C., & Barczok A. (2006). *Intermedialität - Transmedialität. Weblogs Im Öffentlichen Diskurs*, İn: Androutopoulos, Jannis/Runkehl, Jens/Schlobinski, Peter/Siever, Torsten (Ed.): *Neuere Entwicklungen in der Internetforschung*. Reihe Germanistische Linguistik, (186-187).
- Genette, G. (1982). *Figures of Literary Discourse*. Columbia University Press. Columbia Yayınları.

- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford University Press.
- Gülşen, E. (2011). *Sinemanın Hakikati*, Külliyyat Yayınları.
- Kafka, F. (1982). *Das Schloss*. M. Pasley, & S. F. Verlag., (Eds.).
- Kayaoğlu, E. (2009). *Edebiyat Biliminde Yeni Bir Yaklaşım: Medyalararasılık*. Selenge Yayınları.
- Monaco, J. (2013). *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı*. E. Yılmaz, (Trans.). Oğlak Yayıncılık.
- Paech, J. (1998). *Intermedialität Mediales Differenzial und Transformative Figurationen*, in: *Intermedialität*. J. Helbig, & E. S. Verlag, (Eds.).
- Poppe, S. (2007). *Visualität in Literatur und Film, Eine Medienkomparatistische Untersuchung Moderner Erzähltexte Und Ihrer Verfilmungen*, (Palaestra 327), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen
- Walser, M. (1961). *Beschreibung einer Form*. Versuch über Kafka. Suhrkamp Taschenbuch.

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Film Uyarlamalarında Esere Sadakatin Olabilirliği ve Bir Yönetmen Michael Haneke” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “*Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.

Family Profile of Substance Addicted Individuals

Madde Bağımlısı Bireylerin Aile Profili

Yusuf GENÇ¹

Hasan Hüseyin TAYLAN²

Hüseyin Zahid KARA³

Hülya YILDIZ⁴

Fatmanur ALSANCAK⁵

Abstract

Today, substance use and related risks are increasing day by day, and the influence of the family on substance addiction is important. Studies show that the families' socioeconomic characteristics, structure, and relationship patterns between the members and substance abuse affect the families of substance addicted individuals in various ways. In addition, studies have shown that the attitude and behavior of the family towards substances are effective in the substance use of individuals, especially in adolescence. Furthermore, the breakdown of the family for various reasons is effective in the orientation of individuals toward substance use. The presence of a substance addicted member in the family negatively affects the functioning and health of the family. In this study, the profiles of the families of substance addicts living in Sakarya were revealed by adopting a descriptive screening model, and it was aimed to make some concrete suggestions about this by examining the effects of family characteristics on addicted people. Accordingly, 147 people who reside in Sakarya and have substance addicted

¹ Prof. Dr., Sakarya University, Faculty of Humanities and Social Sciences, ygenç@sakarya.edu.tr, ORCID Numbers: 0000-0001-6580-0883

² Doç. Dr., Sakarya University, Faculty of Humanities and Social Sciences, htaylan@sakarya.edu.tr, ORCID numbers: 0000-0002-3968-7546

³ Dr., Sakarya University, Faculty of Humanities and Social Sciences, zkara@sakarya.edu.tr, ORCID Numbers: 0000-0003-4503-2703

⁴ Dr., Sakarya University, Faculty of Humanities and Social Sciences, hulyayildiz@sakarya.edu.tr, ORCID Numbers: 0000-0001-9403-2780

⁵ Rsc. Asst., Sakarya University, Faculty of Humanities and Social Sciences, fatmanuralsancak@sakarya.edu.tr, ORCID Numbers: 0000-0002-1414-3358

Bu makale İntihal.net sistemi tarafından taranmıştır.

Gönderim Tarihi: 11 Mayıs 2023

Kabul Tarihi: 15 Haziran 2023

Erişim Tarihi: 27 Haziran 2023

family members were reached by snowball sampling and survey questions were asked. The data obtained were analyzed with basic statistics and chi-square tests in the SPSS program. According to the findings obtained from the research, it was observed that the economic level of the families of substance addicted individuals was at the lower-middle income level, they did not have regular income, they were the middle-aged, there was no one in the family who had used drugs before, and family relationships and communication were positive. Families think that peer influence is highly effective in substance addiction. When families learn that the addicted person is using drugs, they are shaken economically and psychologically and experience a loss of social reputation. It is noteworthy that family members trained on substance addiction are highly aware of addiction and have a hortative attitude towards the addicted individual.

Keywords: Addiction, Substance Addiction, Family

Öz

Günümüzde madde kullanımı ve buna bağlı riskler her geçen gün artmakta ve madde bağımlılığında ailenin etkisi önem arz etmektedir. Araştırmalar madde bağımlısı bireylerin ailelerinin sosyoekonomik özellikleri, yapısı, aile üyeleri arasındaki ilişki kalıpları ile madde kullanımı çeşitli şekillerde etkilediğini, ailenin maddeye yönelik tutum ve davranışının özellikle ergenlik dönemindeki bireylerin madde kullanımında etkili olduğunu ya da ailenin çeşitli sebeplerle parçalanmasıyla bireylerin madde kullanımına yönelmesinde etkili unsurlar olduğunu göstermektedir. Ailede madde bağımlısı bir üyenin olması, ailenin işleyişini ve sağlıklı olma halini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu araştırmada betimsel tarama modeli benimsenerek Sakarya’da yaşayan madde bağımlılarının ailelerinin profilleri ortaya koyulmuş, aile özelliklerinin bağımlı kişilerdeki etkileri incelenerek buna yönelik bazı somut önerilerde bulunmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Sakarya’da ikamet eden ve ailesinde madde bağımlısı bulunan 147 kişiye kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılmış ve anket soruları yöneltilmiştir. Elde edilen veriler, SPSS ortamında temel istatistikler ve ki-kare testleri ile analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre madde bağımlılarının ailelerinin ekonomik düzeyinin alt-orta gelir düzeyinde olduğu, düzenli gelire sahip olmadığı, orta yaş döneminde oldukları, ailede daha önce madde kullanan kimsenin olmadığı, aile içi ilişkilerin ve iletişimin olumlu yönde olduğu görülmüştür. Aileler madde bağımlılığında akran etkisinin yüksek olduğunu düşünmektedir. Aileler bağımlı kişinin madde kullandığını öğrendiklerinde ekonomik ve psikolojik açıdan sarsılmakta, toplumsal itibar kaybı yaşamaktadır. Madde bağımlılığına dair eğitim alan aile üyelerinde bağımlılık bilincinin yüksek olması, bağımlı bireye yönelik tepkilerin nasihat verici tutumda olması dikkat çekicidir.

Anahtar kelimeler: Bağımlılık, Madde Bağımlılığı, Aile

1. Introduction

Addiction, one of the most important problems of today's societies, is a state of having more than the normal willingness to any object. Addiction can be defined as an unavoidable desire for an object, person, or behavior, even if it harms physical and mental health. In the APA Dictionary of Psychology, addiction is a psychological or physical (or both) dependence on alcohol or other drugs. Addiction is the state in which the person wants to quit the substance he/she uses and cannot quit despite making various efforts for this purpose, that withdrawal symptoms appear during the withdrawal efforts or that although he/she knows the harms, he/she continues to use the substance and has to constantly increase the dose of the substance he/she feels the need to use (Genç and Altıparmak, 2018 104). Substance addiction is one of the most damaging types of addiction to individual and community health.

Addictive chemicals that cause physical, behavioral and spiritual changes when they enter the body are called addictive substances. These substances are referred to as psychoactive (psychotropic) substances in medical resources. Volatile substances, marijuana, ecstasy and pills are among the harmful substances used. The use of these substances has consequences such as increased energy, vitality, relaxation, increased vision and hearing, impaired reflexes and distraction, headache, nausea, vomiting, obstruction, choking, damage to many organs and sudden deaths (Ögel et al., 2004) The substance, which starts to be used with the idea of "nothing happens at once" for purposes such as adapting to the environment of friends or taking pleasure, captures individuals after a while and makes them unable to stop using it.

According to the 2021 World Drug Report published by the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), approximately 275 million people worldwide used drugs in 2020, and approximately 500 thousand died due to substance use in 2019 (Yeşilay, 2023).

Substance use is a common problem that all countries struggle with, becoming more dangerous day by day (Mutlu, 2018; Ersoy, 2015), and although it affects people of all ages, it is especially dangerous for children, adolescents and young adults. The age of substance initiation is decreasing day by day, and it is seen that children start to use substances in their early teen years (Yılmaz, 2022). The reasons that lead individuals to substance use can be listed as inappropriate friends, curiosity, presence of someone using in the family or social environment, troubles and troubles, family problems, caring, low level of education and easy access to the substance (Koçak, 2014; Asan, 2015; Avşar, 2016; Nergiz, 2018, Kurşun, 2021, Farook, 2019).

Low academic performance, job instability, pregnancy and sexually transmitted diseases at a young age, theft and violence are observed among substance abusers (Sussman et al., 2009).

Individuals who cannot give up their substance addiction turn to the substances they can access easily or create new substances in their own way when they cannot find the substance they are addicted to (Genç and Taylan, 2017:187). Substance addiction negatively affects the physical, psychological and social health of individuals, reduces the human capital of countries, and causes problems in labor and employment. Addicted individuals are inadequate in knowledge, skills and equipment because they cannot complete their education and work in jobs below their capacity as unskilled personnel. They also have problems being continuous in their jobs and being able to continue their work. All these issues cause addicted individuals to lose income or not have a regular income.

The social sciences try to explain the behavior of substance use from a social perspective, but it starts with the individual's relationship with their family, other people and society (Polat, 2014). The family includes risky and protective substance use factors (Vakalahi, 2001). While the negative attitudes of the family can push the family members to use substances, the healthy and disciplined nature of the family can protect them from being addicted.

Among the reasons for starting to use substances, uneasy family environment, family problems, conflicts with parents, inadequate relationships (Yaman, 2014; Kurum, 2021), decreased family loyalty, inability to take care of children, the negative impact of the family institution in the face of the change, young people seeking artificial happiness and feeling of dissatisfaction, living conditions and difficulty in finding work (Genç and Altıparmak, 2018: 105), fragmented family structures, lack of love and indifference, inconsistent parental relationships, violence against the child, authority gap in the family and the substance habits of the parents are listed. It was found that children who grew up in fragmented families, experienced family unrest, were raised with unhealthy parenting attitudes, and had high psychoactive substance use; similarly, those who were far from family control, those who were in bad groups of friends and those who were weak in school success also used psychoactive substances (Noyan and Şengezer, 2018). The unhealthy family environment, which cannot fulfill its functions and cannot adequately meet the needs of its members, such as love, protection and belonging, causes many other problems and is especially effective in the addiction of its young members to substances.

Individual problems with the family, insecure attachment to the parents, negative parents' attitude, having a disintegrated family, conflicts in the family subsystems and inadequate social

support pose a risk in terms of substance use during adolescence (Cömert and Ögel, 2014; Çelebi and Uslu, 2019; Gökler and Koçak, 2008). In addition, learning about an individual's substance abuse by the family makes relationships with the family worse (Yaman, 2014). The deterioration of family integrity, the absence of controlling the child's circle of friends, the risks of the street and the deterioration of the family communicative relations push the individual to use substances and speed up the process.

Having a substance-addicted family member brings many problems by disrupting the routines and healthily fulfilling the duties of families. Knowing about the families of substance-addicted individuals and the effects of substance abuse on the family is important in the fight against substance abuse. This study aims to construct family profiles with the data collected from family members of substance-addicted individuals, to determine family characteristics and the effects of substance addiction on the family.

1.1. The Role of Family in Substance Addiction

The family is the most basic institution of society, small but very comprehensive and mysterious, with different definitions accepted by everyone. It can be described as the smallest organized unit of society (Genç and Seyyar, 2010), consisting of people connected by kindreds. To define it in general terms, a family is a basic social unit consisting of individuals who are related to each other through kindred ship, marriage and other legal ways and who mostly live in the same household, where the sexual, psychological, social, cultural and economic needs of its members are met. The adaptation and participation of individuals in society are ensured and regulated.

Today's modern family consists of parents and children. It is a nuclear family. However, the internet and virtual environment, which have an effective power in the family, affect the family very much like the family member. Mathematically, suppose we need to add all the elements that affect the family in the first degree to the definition of the family. In that case, If the problems or the factors in the family structure cannot be put forward healthily, then it may not be possible to analyze the family structure fully. This virtual environment, which affects the family internally without making them feel and tries to direct the family members, facilitates substance use and access to substances. Thus, the family positively or negatively affects substance addiction and is also affected by the process.

Initially, while the individual is handled alone in the treatment and rehabilitation of substance addicts, including family members in the process is realized by recognizing the destructive

effects of substance abuse for the family and its members (Mutlu, 2013). Family-based therapies have recently been recognized as among the most effective approaches for adolescent drug use (Rowe and Liddle, 2007). With the inclusion of the family in the process of addiction, the concepts of "addicted family" and "co-addiction" have come to the agenda. Co-addiction involves unhealthy attitudes and behaviors of the addicted individual's immediate environment as they cope with the process. Co-addicted individuals try to close the deficits of the addicted individual and prevent possible conflicts and put the addicted members' needs ahead of their own (Çakır et al., 2022). Individuals who take care of substance addicts experience anxiety, depression, stress and psychological distress, and the burden of care includes anxiety, financial anxiety and stress (Russell et al., 2022). Parents are especially uncomfortable with other family members becoming addicted, worrying, and restless about the individual and the process. The struggle with addiction wears out family members.

The family stands at an important place in preventing the spread of substance abuse and combating substance abuse. Family socioeconomic characteristics, structure, relationship patterns between its members and substance use affect in various ways. When families of addicted people are examined, it is seen that the parents in these families have low education and income level or that there is a chronic patient in the family (Kurşun, 2021; Yılmaz, 2022). Parents with low educational and economic levels cannot keep track of their children's educational life, academic success, grades and adaptation to the school. Especially in families with low economic levels, children are expected to support the home economy by working after school and during the summer holidays. The importance given to the education of children who enter the working life at an early age and earn more than their level is decreasing; thus, absenteeism and drop-out are more common in these children.

Applied parenting attitudes affect children's personality development, behavior patterns, relationships with other individuals, and deviating behaviors such as crime and addiction. Baumrind (1966) classifies parenting attitudes parents practice toward their children as authoritarian, democratic, and permissive. Apgar (2018) adds indifferent parenting to these parenting attitudes. The attention and warmth of authoritarian parents are low when their children have high expectations. The expectation and warmth shown in democratic parents are also high. In permissive families, both expectation and interest and warmth are low. Being raised with an authoritarian or permissive parental attitude is a risk factor for substance abuse (Çelebi and Uslu, 2019). Of course, family types and behaviors are important in addiction, but

family is not the only factor. Since this research is based on the family profile, the study is limited to the family-based perspective.

In authoritarian families, substance abuse behavior in adolescents with oppressive parental attitudes can be seen as "proving that they are growing up or rebelling against authority". It is known that individuals growing up in authoritarian families exhibit more substance abuse behavior than those growing up in democratic families. Children who can communicate with their parents healthily and comfortably and express their thoughts freely have low levels of substance abuse (Ersoy, 2015). It has been observed that individuals with fearful, obsessive or indifferent attachment to their parents have more substance abuse than those with secure attachment (Cömert and Ögel, 2014).

It is seen that children raised with the feeling of "worthlessness" without receiving enough love and respect with pressure adapt to the dynamics of the group in order to feel belonging and value in the group of friends consisting of substance abusers. Due to society's view of substance addicts and their exclusion, the bonds of addicts with these groups are strengthened (Koçak, 2014). The fact that individuals who abuse substances need money to procure substances paves the way for their involvement in other crimes, such as substance trafficking and extortion. Due to social exclusion or an unhealthy family environment, addicted young people involved in street culture with their peers may be involved in different crimes (Kurşun, 2021). Although substance abuse is a social problem, it is seen to be the cause of many problems.

Family attitudes and behaviors towards substances also influence adolescents' substance abuse. The abuse of substances by parents or family members in the family increases the risk of addiction (Tektaş Soy and Kocataş, 2020; Çakır et al., 2022). Approval of substance abuse in the family and smoking and alcohol use are similar risk factors. Although smoking and alcohol use are perceived as innocent with the dimension of addiction, it is a step towards using other substances.

The perception of smoking and alcohol use as indicators of youthfulness in adolescents increases the use rates. Individuals who smoke and drink alcohol have a higher risk of developing addiction to other substances. Therefore, while the use of cigarettes and alcohol is not very important in the fight against addiction at the beginning, it is seen that prevention and awareness studies have been carried out more effectively in recent years (Gövebakan and Duyan, 2015).

The breakdown of the family for various reasons is effective in the case of the well-being of its members. The single-parent family environment poses a risk of substance addiction as in other problems. It has been determined that children from single-parent families have more problematic substance abuse than those living with their parents (Barret and Turner, 2005). The lack of one of the parents in the family creates a lack of authority over the child, and the child who grows up lacking in the roles of the mother or father may face different risks by trying to close that gap from other places.

1.2. The Effects of Addiction on the Family

When the family works harmoniously and healthily as part of a system with all its members, it achieves balance. The distribution of power within the family, communication, the roles undertaken, and the interest shown by the members in each other make the family system balanced. Substance addiction is one of the important problems that disrupt the balance of the family system.

The presence of a substance addicted member in the family negatively affects the functioning and health of the family. After learning about the family member's addiction, the interest is focused on this member and the needs of other members are evaluated in the background. When the addicted individual is a child, the situation affects the parents and siblings, while when he/she is a spouse, it affects other spouses and children. The problems caused by the two situations in the family structure differ. After learning that the child is addicted, the parents feel guilty and become overly interested. When one spouse is addicted, the other spouse assumes the family's responsibilities, which changes the family's balance of power. Domestic violence and divorce appear to be a phenomenon in addicted families (Çakır et al., 2022). The other spouse may not be able to accept the situation of the addicted spouse, which may cause the family problems to multiply and the family to disintegrate. In addition, the addicted parent cannot fulfill his/her parenting responsibilities towards his/her children. Depressive disorder, generalized anxiety disorder, enuresis, ADHD, low self-esteem, and psychiatric disorders are more common in children of substance-using parents (Taylan, 2018; Okasha et al., 2021). Since the side effects of the substance cause the recurrence of different diseases within the individual, it also leads to an increase in health-related problems.

With the negative view of society, the addicted individual and his/her family experience exclusion or stigmatization (Tektaş Soy and Kocataş, 2020; Erbay et al., 2016). It is the problems experienced by the addicted family that the addicted individual takes illegal ways for

the money he needs to obtain substances, gets used to robbery or theft, gets involved in crime, behaves violently or violently towards family members, acts irresponsibly in his/her family roles, has unusual changes in his/her behavior, lies, brings unwanted friends home.

The family and the social environment can observe and notice physical and behavioral symptoms of substance abuse. However, it is seen that families realize substance addiction late. When they learn, disappointment, shock, anger, surprise, panic, denial, hiding from the social environment, and violence are the reactions of families (Çakır et al., 2022). Sometimes, the "excessive interest" shown by the parent who learns that his/her child is addicted delays the normalization of the relationship between the parent and the young person (Yaman, 2014). It can be said that families with addicted individuals do not develop sufficient knowledge, awareness and skills about how to behave and what attitude they should adopt towards the event. In this regard, it is necessary to create social awareness as a preventive policy.

2. Method

This research was designed as an output of the "Causes, Solutions and Preventive and Rehabilitative E-Learning Platform for Substance Addiction" project carried out within the Scientific Research Projects Coordination Office of Sakarya University. Therefore, the research and data analysis were planned and realized within the project design framework.

This section includes the study model, study group, data collection tools, and data analysis.

2.1. Model

The quantitative research method was adopted in this study, and a descriptive design was put forward. Quantitative research is a type of research in which numerical data are used to reveal the relationship patterns of the events examined. The descriptive screening model, on the other hand, is a model preferred by researchers aiming to convey the examined situation as it is (Büyüköztürk et al., 2014). The research aims to reveal the basic profile of addicted families.

2.2. Study Group

The study group consisted of 147 family members who resided in Sakarya province in 2022 and had substance addicted members. Purposeful sampling and snowball sampling were used to determine the family members participating in the study. In the purposeful sample, the suitability of the people to be included in the research for the purpose of the research is taken into account (Ural and Kılıç, 2011). In the snowball sample, the research group is determined by reaching from person to person or from person to situation (Baltacı, 2018). The study aims

to profile the families of substance addicted individuals. In this context, family members with characteristics suitable for the purpose of the study were determined based on the purposeful sample. Snowball sampling was used to reach more participants with similar characteristics. Thus, more people who could be included in the study were reached. The principle of voluntary participation was adopted to include the reached family members in the study.

Table 1. Findings Introducing the Study Group

Variable		%	Variable		%
Gender	Female	60.5	Housing Type	Apartment House	46.3
	Male	39.5		Slum/Tent	28.6
Age	16- 25	36.7		Detached House	25.2
	26- 35	19.7	Home Ownership	Own house	76.9
	36- 45	12.9		Lessee	20.4
	46- 55	22.4		House of relative	2.7
	56 and above	8.2	Occupation	Student	12.2
Marital Status	Married	61.2		Retired	4.1
	Single	25.9		Housewife	22.4
	Separated/Divorced	8.2		Civil Servant	4.1
	Widow/Spouse deceased	4.8		Engineer	3.4
Education	Illiterate	19.0		Healthcare	2.7
	Literate but uncertificated	2.7		Professional	2.7
	Primary education	28.6	Crafter	4.8	
	Secondary/Primary school graduate	7.5	Worker	14.3	
	High school and equivalent graduate	17.7	Self-Employment	20.4	
	University and above graduate	24.5	Unemployed	11.6	
Affinity Degree	Mother	16.3	Living	Working a salaried job	25.2
	Father	10.2		Working with a daily income	17.7
	Son/Daughter	9.5		Livelihoods with social assistance	4.8
			Retired	7.5	

	Sibling	19.7		No income (unemployed)	11.6
	Spouse	18.4		Housewife	19.0
	Relative	9.5		Student	9.5
	Other	10.9		Receives support from family	4.8
	In Total	94.6		In Total	100.0

60% of the study group consists of women and 40% of men; more than half (56.4%) are under the age of 35. 61% of the family members interviewed were married, 26% were single, and 13% were divorced or separated. 53.8% of the participants completed the compulsory education process (at least high school graduates), 24.5% had university or higher education, 2.7% were literate, and 19% were illiterate. The ratio of individuals whose first and second-degree relatives are substance addicts (mother, father, child, sibling and spouse) is three-quarters. Most of the families live in their own homes, and almost half of them live in apartments. While housewife constitutes the most weighted segment in occupational distributions with about a quarter, this rate is followed by self-employed workers, workers and students with 20%, respectively. Some individuals in the study group stated they did not have a job at rate of 11.6%. One-quarter of the participants have a fixed monthly income, 17.7% work with daily wages, and 11.6% do not have any income.

2.3. Data Collection Tool

The data collection tool used in the research phase was structured with a project workshop held with the participation of public, university and civil society stakeholders working in the field of substance addiction. The project team finalized the draft that emerged as a result of the discussions during the workshop. Within the scope of the data collection tool, sociodemographic questions, questions about opinions and attitudes toward substance addiction, and questions about opinions and attitudes towards the fight against substance addiction were included.

2.4. Data Analysis

IBM SPSS 25 package program was used to analyze the data obtained as a result of the research. The data analysis performed considering a 95% confidence interval and 5% margin of error, frequencies, arithmetic averages and chi-square tests were included to reveal descriptive statistics.

2.5. Ethical Committee

The ethics committee approval of the research was obtained on 05.05.2021 by the decision numbered 54 taken at the meeting numbered 34 of the Social and Humanities Ethics Committee of Sakarya University. The relevant permission stated that the field research to be carried out within the project's scope, "Causes, Solutions and Preventive, Preventive and Improving E-Learning Platform for Substance Addiction," was ethically appropriate.

3. Results

In this section, in the study conducted with 147 people with substance addiction in the family (household), there are findings related to the history of substance use, the family's involvement in substance use, family communication, thoughts about the support and services needed, substance use according to the affinity degree of the participants, treatment and the friend environment of the addicted person, difficulties in communicating according to the education level of the participants and how they are affected by the addicted person.

3.1. Family History of Substance Abuse

It was found that three-quarters (75.5%) of the family members of the individuals who used substances did not use any substance, 12.9% had a history of substance use, and 11.6% were already using substances (Table 2). According to studies (Tektaş Soy and Kocataş, 2020; Çakır et al., 2022) showing that substance abuse by parents or family members in the family increases the risk of addiction, it can be said that the family risk is low in this study.

Table 2. Family Members' History of Substance Abuse

		%
Substance Abuse	Never used/not using	75.5
	Used it before, not using it now	12.9
	Using	11.6
Treatment Status	Yes	3.4
	No	96.6
Receiving Psychosocial Support	Yes	2.7
	No	97.3
How Participants Learn Substance Use of Relatives	Witnessed	35.4
	Through Friends	16.3
	Through School	.7

	Wife, Friend, Neighbor	21.1
	Through law enforcement forces	2.0
	The relative said it to the participant	24.5
	In Total	100.0

It was determined that most family members (96.6%) were not involved in treatment and psychosocial support related to substance use. Considering the findings on how the participants realized that there was a member who used substances in the family, approximately one-third (35.4%) of the participants said that they saw their relatives using substances as witnesses, while one-fourth (24.5%) stated that they learned from the individual who used substance. It was determined that the families learned that the addicted person used drugs from their friends, school, social environment or law enforcement agencies. Accordingly, it can be said that the families of addicted individuals mostly learn from secondary sources that the person uses substances.

3.2. Effects of Substance Abuse on the Family

Considering how the substance abuser affected the family, nearly one-third (31.4%) of the family members participating in the study stated that they were most economically shocked by this situation. Economic shocks are followed by the weakening of family relations at a rate of 23.1%. 16.4% of the family members stated that their psychology deteriorated, 12.3% stated that they lost their dignity, and 17.1% stated that they were unaffected by the situation. Two-thirds (64.6%) of the individuals in the study group stated that there was no other substance abuser in their families, and 10.9% did not have information about the subject. The remaining one-quarter (24.5%) of the individuals reported that more than one family member used substances (Table 3).

It can be said that the communication between the family members of the substance abuser within the family is quite good. However, it can be said that 85% of them have not received any training on substance use; their periods of spending time together in the family are also partially good.

Table 3. Family aspect of substance use

Variable		%	Variable		%
How Substance Abuse	Family relationships are broken	23.1	Types of Support Needed	Expert Support	29.9

Influenced Family	Shaken economically	31.4		Educational Support Programs	12.9
	Unaffected	17.1		Informative (about the legal process, etc.)	8.8
	Psychologically affected	16.4		Psychosocial support	12.2
	Lost their dignity	12.3		Financial Support	4.8
Are there any other abusers in the family?	Yes	24.5	Difficulty in Communication	Yes	26.5
	No	64.6		No	32.7
	Does not know	10.9		Partially	40.1
Family Communication	Never	17.0	Assessing the Family Impact	Yes	30.6
	Very rare	10.9		No	58.5
	Rare	12.2		Partially	10.2
	Often	29.9	Assessing the Friend's Impact	Yes	87.8
	Frequently	29.9		No	4.1
Training on Substance Use	Yes	15.0		Partially	7.5
	No	85.0	Ability to Provide Support to the Relatives Using Substances	Yes	40.8
Spending Time Together in the Family	Yes	29.9		No	38.1
	No	26.5		Partially	19.7
	Partially	43.5	Evaluating Services to Prevent Substance Use	Yes	27.9
Knowing their circle of friends	Yes	30.6		No	42.9
	No	24.5		Partially	27.9
	Partially	44.9	Finding the Circle of the Relative Abusing Substance Safe	Yes	9.5
Approaching a Relative Using Substance	Advises	45.6		No	77.6
	Applies physical violence	3.4		Partially	12.2
	Economic sanction	12.2	The need for family services	Yes	62.6

	Gets angry	25.2		No	29.9
	Does not react	4.1		Partially	7.5
	Taking to the doctor	9.5			

We can say that family members mostly advise their relatives who use drugs (45.6%) and give anger reactions (25.2%). It was determined that the most needed type of support for the addicted individual was expert support (29.9%); expert support was needed for educational support programs (12.9%), psychosocial support (12.2%), informative activities (8.8%) and economic support (4.8%), respectively.

It is seen that family members have some difficulty in communicating with their relatives who use drugs (40.1%), and families who declare that they have no difficulty in communication (32.7%) are in the majority compared to those who have difficulty (26.5%).

Family members of individuals who use drugs think that the effect of their friends (87.8%) on their relatives' substance use is higher than the effect of families (30.6%); it is found that the rates of supporting (40.8%) and not being able to support (38.1%) their relatives who use drugs are close to each other and that families do not find the environment of their relatives who use drugs safe (77.6%). It is understood that more than half of the family members find substance use prevention services sufficient, and 42.9% do not find them sufficient. It was observed that nearly two-thirds (62.6%) of the families of substance abusers needed the services provided to them, and 29.9% did not need these services.

3.3. Effect of Gender on Substance Use

It is found that 83.1% of the female individuals in the study group did not use any substance, 5.6% used substances in the past but do not use them now, 11.2% currently use substances, 63.8% of male individuals did not use any substance, 24.1% used substances in the past but do not use them now, and 12.1% currently use substances (Table 4).

Table 4. Substance Abuse Status by Gender

Variable		Female	Male
		%	%
	Never used/not using	83.1	63.8

Substance Abuse by Gender	Used it before not using it now	5.6	24.1
	Using	11.2	12.1
Presence of Substance Abusers in the Family by Gender	Yes	25.8	22.4
	No	62.9	67.2
	Does not know	11.2	10.3
Family Communication	Never	12.4	24.1
	Very rare	13.5	6.9
	Rare	12.4	12.1
	Often	30.3	29.3
	Frequently	31.5	27.6

Referring to Table 4, it is found that 62.9% of the female individuals in the study group are not substance abusers in the family, 25.8% are aware of the presence of substance abusers, and 11.2% do not have information about the subject; 22.4% of male individuals are aware of the presence of substance abusers in the family, 62.7% are not substance abusers in the family, and finally 10.3% do not have information about the subject.

3.4. Relationship between Affinity and Substance Use

When Table 5 is examined, it is found that almost all (83.3%) of the mothers of the individuals who use substances have not used substances before or now. There is equality in the rate of mothers who have used substances before and who have shown quitting and current user behavior (8.3%); it is found that the spouses in the study group have never used substances before.

Table 5. Substance Abuse Status by Affinity

Affinity Degree	Never used/not using	Used before Not currently using	Using
	%	%	%
Mother	83.3	8.3	8.3
Father	73.3	13.3	13.3

Son/Daughter	42.9	21.4	35.7
Sibling	69.0	24.1	6.9
Spouse	100	0	0
Relative	71.4	21.4	7.1
Other	68.8	0	31.2

When the rates of individuals who have never used substances and do not currently use them are re-examined, it is seen that the fathers in the study group (73.3%) have the highest rate after the mothers (83.3%), and the ranking continues as relatives (71.4%), siblings (69%), individuals who have not stated the degree of closeness (68.8%) and children. In the study group, the siblings of individuals who have previously used substances but do not currently use substances belong to the highest rate. It is seen that the children of the individuals who use substances have the highest rate among the individuals who currently use substances in the study group (35.7%).

Table 6. Treatment Status by Degree of Affinity

Affinity Degree	Yes (%)	No (%)
Mother	0	100
Father	0	100
Son/Daughter	7.1	92.9
Sibling	6.9	93.1
Relative	0	100
Other	0	100

When Table 5 and Table 6 are examined together, it is found that almost none of the individuals who have used substances before but are not currently using substances or whose substance use behavior continues have any treatment process related to substance use. Although the rates among the individuals who have undergone the treatment process related to substance use are very close to each other, the highest rate is 7.1% for the children of the individuals who use substances. This rate is followed by siblings of individuals who use substances with 6.9%. It was determined that not all of the spouses were currently using substances or had no history of substance use in the past.

In the study group, the rate of individuals who used substances but did not undergo training was 76.5%. This situation also supports the low rate of not receiving treatment, although the individual uses or has used substances before. Considering that addicts do not have sufficient knowledge and awareness of addiction in the absence of treatment, this result is not surprising.

Table 7. Recognition Status of Friends by Degree of Affinity

Affinity Degree	Yes (%)	No (%)	Partially (%)
Mother	12.5	12.5	50
Father	20	20	60
Son/Daughter	21.4	35.7	42.9
Sibling	34.5	24.1	41.4
Spouse	37	22.2	40.7
Relative	28.6	21.4	50
Other	37.5	37.5	25

When Table 7 is examined, it is found that the spouses in the study group are family members who state that the individuals who use the substance know their friends' environment at the highest rate (37%) after the "other" category. This rate is followed by the rates of siblings, relatives, children, fathers and mothers, respectively.

It is understood that the group that stated that they did not know the circle of friends at the highest rate among the relatives of the individuals who used substances was the "other" group, which did not express the degree of affinity. This rate is followed by the children, siblings, spouses, relatives and mothers of the individuals, respectively.

Among the findings of the study, 52.9% of the family members who used drugs did not find the environment of their relatives who used drugs reliable, 63.6% of the family members who did not use drugs did not affect their families' substance use, and the majority (90.9%) thought that the friend factor was more effective on substance use than the family factor. Accordingly, the families of the addicted individual believe that the external environment, rather than the family, leads the individual to addiction. One of the main external factors is the close circle of friends.

3.5. Levels of Consciousness and Education of Families about Substance Abuse

When the study group's education levels and training on substance use are examined, it is seen that individuals who are illiterate and literate but do not have a diploma did not receive education on substance use.

Considering that the rates of individuals who participated in the compulsory education process (primary and secondary education) are low (primary school graduate 7.1%; secondary or primary school graduate 18.2%; high school and equivalent graduate 15.4%), it is concluded that no curriculum content will raise awareness and awareness about the subject in our education system or that the content is not sufficient.

Table 8. Status of Receiving Training on Substance Use by Education Level

Education	Yes (%)	No (%)
Illiterate	0	100
Literate without a diploma	0	100
Primary school graduate	7.1	92.9
Secondary/Primary school graduate	18.2	81.8
High school and equivalent graduate	15.4	84.6
University and above graduate	36.1	0

At university and higher education levels, the rate has almost doubled (36.1%) than the rates in the compulsory education process. Individuals at the undergraduate and higher education levels may be more aware of the training on the subject than others, and this attitude may be exhibited with the understanding of social consciousness. It is estimated that rates may have increased for this reason.

When the parents of the substance users receive any education about substance abuse (23.5%), other hesitations about the appropriateness of the content and quality of the training may be remembered.

Table 9. Difficulty in Communication with the Individual Using Substances By the Level of Education

Education	Yes (%)	No (%)	Partially (%)
Illiterate	40.7	7.4	51.9
Literate without a diploma	25	50	25
Primary school graduate	31	23.8	45.2
Secondary/Primary school graduate	63.6	18.2	18.2
High school and equivalent graduate	11.5	50	38.5
University and above graduate	11.1	52.8	36.1

The highest rate among individuals who express difficulty in communicating with individuals who use substances belongs to secondary school / primary school graduates, with 63.6%. This

is followed by illiterate individuals (40.7%), elementary school graduates (31%), and illiterate non-diploma individuals (25%) (Table 9). Although the relationship between the level of education and the communication skills of the addicted individual is focused, another issue to be considered is how much the substance addicted individual has mastered healthy communication/self-expression skills and the extent to which he can demonstrate this ability. In contrast, the influence of substances affects the difficulty in communication.

More than half (52.8%) of the individuals who stated that they had no difficulty communicating with substance-addicted individuals from their addicted families are individuals with a university or higher education level. Then, literate, non-diploma and high school and equivalent graduates share the second highest rate with equal percentages (50%).

Considering the ratio of illiterate people to difficulty communicating with individuals who use substances (92.6%), it can be said that they are the most difficult. When the additional findings are examined, when the attitudes and behaviors towards the individual who uses the substance are examined, it is learned that the family members who have used the substance before but do not use it now prefer to advise the individual the most (63.2%).

Table 10. The Status of Effect of Substance Abuser Relative on Family by Education Level

Education	Yes (%)	No (%)	Partially (%)
Illiterate	40.7	51.9	7.4
Literate without a diploma	25	75	0
Primary school graduate	31	61.9	7.1
Secondary/Primary school graduate	27.3	54.5	18.2
High school and equivalent graduate	19.2	73.1	7.7
University and above graduate	33.3	5	16.7

Substance use also affects the family's status and life in economic and psychosocial terms. The findings on whether the addicted person affects the family according to the level of education are shown in Table 10. Accordingly, when Table 10 is examined, among the individuals who think that substance users affect the family, the highest rate is 40.7% of illiterate individuals. This rate is followed by individuals who are university and graduate with 33.3%. The information that individuals who are literate and do not have a diploma give a clear answer to the statement that the family is affected if they are individuals/individuals who use substances in the family is obtained since the answer "partially" was not received.

Individuals who think substance abuse does not affect the family are the most literate (75%) and do not have a diploma. This rate is followed by individuals who graduated from high schools and equivalent schools with 73.1%. It was observed that individuals who were a relative of substance users and had never used substances had the highest rate (68.5%) among individuals who stated that they needed services for families.

4. Discussion and Conclusion

60.5% of the participants in this study, in which the profiles of the families of addicted individuals were examined, were women, 39.5% were male participants and mostly young adults under the age of 35. Most participants are married and have at least a high school diploma. According to studies (Barret and Turner, 2005) showing that children from single-parent families have more problematic substance use than those living with their parents, the low rate of unmarried people in addicted individuals in this study is a unique finding for the literature. Most of the families live in their own homes, and almost half of them live in apartments. Considering the occupation and livelihood status, housewives accounted for about a quarter of the participants in the study, followed by self-employed workers, workers and students, respectively. While the rate of those who do not work in any job and have no income is low, it has been observed that the rate of those who have monthly income or pay a wage is close to half. The low-income level is one of the socioeconomic characteristics of the families of addicts. When families of addicted people are examined, it is seen that the parents in these families have low education and income level or that there is a chronic patient in the family (Kurşun, 2021; Yılmaz, 2022). Accordingly, the sociodemographic profiles of the families participating in the study are consistent with the studies in the literature. Considering this similarity in the families of addicted individuals, it is understood that this profile should be improved. Because here, it is seen that the family profile is very important in preventing individuals from becoming addicted. In this sense, the strong interest and communication of parents with family members, the family's income level reaching the minimum conditions, the increase in education levels, raising awareness in the family, and preventing straying will contribute to preventing individuals from becoming addicted.

Most of the family members of substance users stated that they had never used substances, had not been involved in any treatment process related to substance use or had not received psychosocial support. When the findings about how the families noticed this situation of the substance-addicted person were examined, it was determined that they learned it as a witness or from themselves. It was determined that their relatives, who were partially addicted, also

learned about substance abuse from their friends, school, neighbors or law enforcement agencies. Accordingly, families obtain the information that the person using the substance uses the substance from the outside environment. Another indicator of this is that families point to their friends for addiction.

Substance abusers affect families mostly in terms of financial aspects. The weakening of family relationships accompanies this, their psychological impact and the loss of their dignity in society. This result is based on studies that have found that people who are addicted to substance use with a negative view of society and whose family experiences exclusion or stigma (Tektaş Soy and Kocataş, 2020; Erbay et al., 2016). Notably, no one in the family usually uses the substance. Multiple family members' substance use status is almost a quarter. This situation may result in a low probability of learning from and accessing via the family when the addicted person turns to the substance.

It is seen that the family members of the substance abuser have very good communication within the family. However, they have not received any training on substance abuse to a large extent; their time spent together in the family is also partially good. In this study, it was observed that family members generally gave advice and angry reactions to their relatives who use drugs, compared to studies on the fact that learning about substance use by family makes relations with family worse (Yaman, 2014). According to other findings in the literature, the reactions of family members to the substance user manifest as frustration, shock, anger, surprise, panic, denial, hiding from the social environment and violence (Çakır et al., 2022). In this study, it can be said that both protective and sad expressions in families' reactions are associated with the effect of psychological shaking. It is seen that the family members of the addicted individual need expert support, educational support programs, psychosocial support, informative activities and economic support of the type of support they need the most.

Contrary to what is known, family members do not have as much difficulty as expected in communicating with the addicted individual. The number of people who have difficulty in communication is about ¼. This result points to the power of social support mechanisms in the relationships of the addicted person with the family and rethinks the function of the family in the fight against addiction.

Family members of individuals who use drugs think that the effect of their friends (87.8%) on their relatives' substance use is higher than the effect of families (30.6%), it is found that the rates of supporting (40.8%) and not being able to support (38.1%) their relatives who use drugs

are close to each other and that families do not find the environment of their relatives who use drugs safe (77.6%). In addition, it was concluded that family members generally find the services to prevent substance use sufficient and often need the services provided to them. However, more specific research on the approach to peer influence is needed. Families frequently indicate the environment of friends as the factor affecting addiction.

When the family profiles of the addicts were examined according to gender, it was determined that both women and men mostly did not use any substance before. Regarding their own parent families, it was revealed that both women and men were mostly not individuals who used drugs in their families. At this point, no differentiation was detected according to gender. In addition, it can be said that the upper and lower generation effect is low in substance use. The root causes are thought to be of external origin.

It was concluded that the majority of the mothers of the individuals who used substances did not use substances before or now, and the fathers who did not use substances at all and did not use them already had the highest rate after the mothers. In the study group, the siblings of individuals who have previously used substances but do not currently use substances belong to the highest rate. It is seen that the children of the individuals who use substances have the highest rate among the individuals who currently use substances in the study group. It is noteworthy that the addicted person's own parents have a low rate of substance use, while the children are high. In addition, the high rate of individuals who have not undergone any educational process related to substance use despite substance use may be associated with low awareness despite the history of substance use. The spouses of the addicts are family members who know the friends of the substance abusers to a high degree. Family members of addicted people generally do not find the close circle of the addicted person reliable and think that the friend factor is more effective than the family factor in dragging them into addiction. In particular, parents should follow their children's circle of friends due to their responsibilities, or the individual should be sensitive in choosing individuals with whom to make friends.

At university and higher education levels, the rate has almost doubled than the rates in the compulsory education process. Individuals at the undergraduate and higher education levels may be more aware of the training on the subject than others, and this attitude may be exhibited with the understanding of social consciousness. It is estimated that rates may have increased for this reason. However, among our observations, there has recently been an increase in the rate of substance use among educated people. The highest rate among individuals who express difficulty communicating with individuals who use substances belongs to secondary school /

primary school graduates, with 63.6%. This is followed by illiterate individuals, elementary school graduates, and illiterate non-diploma individuals. The highest rate among individuals who struggle to communicate with individuals who use substances belongs to secondary school / primary school graduates. As a result, it was observed that as the level of education increased, the ability to communicate with the addicted person increased. While the highest rate among those who think that addicted individuals affect the family is illiterate family members, individuals who think that they do not affect the family are mostly illiterate family members who do not have a diploma and are high school graduates. As the level of education increases, there is a negative opinion about the effect of addiction on the family. The level of education can be related to the fact that the addiction factor is handled from a broader framework, and families emphasize the external environment and peer factor in the factors affecting addiction. Course curricula should be created by including addiction issues in secondary education institutions, and the awareness levels of young people on this subject should be increased.

In general, it can be said that families choose communication methods to fight against addiction and prefer advice and other communication methods. It was observed that individuals who were a relative of substance users and had never used substances had the highest rate among individuals who stated that they needed services for families. It is seen that especially those who do not use substances are more sensitive and sensitive than those who use substances in the fight against addiction and are distant from the substance.

In the literature, studies on the family profiles of addicts should be expanded based on Turkey. Based on the results of this study, in which the profiles of the families of addicted individuals are revealed, the family should take more responsibility in the fight against addiction and turn to social treatments in cooperation with the family as part of the treatment process.

In the fight against addiction, the specific characteristics of families should be taken into account, and innovative, functional and applicable methods specific to the family should be developed. For this, it is recommended to conduct more detailed and specific research on the families of addicted individuals. It should be aimed to reveal different dimensions of the family in addiction by addressing aspects of the studies such as cultural characteristics, trauma history, relationship with migration and urbanization, and being affected by natural disasters and social events.

References

Apgar, D. (2018). *Social Work ASWB Clinical Exam Guide*. Springer Publishing Company.

- Asan, Ö., & Göka, E. (2015). Bir AMATEM Birimine Başvuran Alkol ve Madde Kullanım Bozukluğu olan Hastaların Sosyodemografik ve Klinik Özellikleri (Sociodemographic and Clinical Features of Patients with Alcohol and Substance Use Disorders in a Specialized Unit). *Bağımlılık Dergisi*, 16 (1), 1-8.
- Avşar, G., & Aslan, G. (2016). Madde Bağımlısı Hastalarda Sosyal Destek ve Benlik Saygısı (Social Support and Self Esteem In Substance Addicted Patients). *Acı Badem Üniversitesi Dergisi*, 1, 44-49.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme (A conceptual examination of sampling methods and sample volume problem in qualitative research). *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Barret. A. E. & Turner, R. J. (2005). Family Structure and Substance Use Problems in Adolescence and Early Adulthood: Examining Explanations For The Relationship. *Society for the Study of Addiction*, 101 (1), 109-120.
- Baumrind, D. (1966). Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior. *Child Development*, 37 (4), 887-907.
- Büyüköztürk, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (18. Baskı). Pegem Akademi.
- Çakır, G., & Yaman, Ö. M. (2022). Saha Çalışanlarının Gözlemleri Aracılığıyla Madde Bağımlısı Çocuğu Olan Ailelerin Özellikleri ve Deneyimleri (Experiences and Characteristics Of Families With A Child Of Substance Abusers Through The Observations Of Field Workers). *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (3), 1095-1122.
- Çakır, G., & Yaman, Ö. M. (2022). Sosyal Çalışmacıların Mesleki Deneyimleri Aracılığıyla Boşanma ve Alkol/Madde Kullanımı İlişkisinin İncelenmesi (Evaluation The Relationship Between Divorce and Alcohol/Substance Use Through The Professional Experiences Of Social Workers). *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 155-188.
- Çelebi, M. & Uslu, R. (2019). Bağımlılık ve Aile İlişkisi (Relationship between Addiction and Family). *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20 (özel sayı1.1), 98-100.

- Erbay, E., & Fırat, E. (2016). Alkol ve Madde Bağımlılığı Olan Bireylerin Başa Çıkma Tutumları (Coping attitudes of individuals with alcohol and substance abuse). *Turkish Journal of Social Research*, 20(3), 597-609.
- Ersoy, Ö. (2015). Kahramanmaraş İl Merkezindeki Lise Son Sınıf Öğrencilerinde Madde Bağımlılığı ve Etkileyen Faktörler (Substance abuse and influencing factors in High School Final students in Kahramanmaraş Provincial Center), Tıpta Uzmanlık Tezi, Çukurova Üniversitesi.
- Farook, M. İ. (2019). Kabil'deki Madde Bağımlılığı Kliniklerinde Tedavi Gören Bağımlıların Epidemiyolojik Özelliklerinin Belirlenmesi (Determination of the epidemiological characteristics of addicts treated in substance abuse clinics in Kabul), Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Genç, Y. & Altıparmak, İ.B. (2018), *Bağımlılık ve Bağımlı Bireylerin Özellikleri (Addiction and Characteristics of Addicted Individuals)*, Yusuf Genç, (Editör), Madde Bağımlılığı ve Aile, Akademisyen Yayınevi.
- Genç, Y. & Seyyar, A. (2010). *Sosyal Hizmet Terimleri (Ansiklopedik Sosyal Pedagojik Çalışma Sözlüğü)* (Social Work Terms (Encyclopedic Social Pedagogical Work Dictionary), Sakarya Kitabevi.
- Genç, Y. & Taylan, H. H. (2017). Liselerde Sigara, Alkol Ve Uyuşturucu/Uçucu/ Uyarıcı Madde Kullanım Eğilimleri: Kocaeli Örneği (Trends in smoking, alcohol and Drug/volatile/stimulant use in High Schools: A Case Study of Kocaeli). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, ASOS Journal*, 5(47), 180-199.
- Gökler, R. & Koçak, S. (2008). Uyuşturucu ve Madde Bağımlılığı (Drug and substance abuse). *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 89-104.
- Gövebakan, R. & Duyan, V. (2015). *Madde Bağımlılığı ve Aile* (Substance abuse and family). Yeni İnsan Yayınevi.
- İçişleri Bakanlığı (2020). Türkiye Uyuşturucu Raporu.
- Koçak, N. (2014). Türkiye’de Uyuşturucu Madde Kullanımını Etkileyen Faktörler (Factors affecting Drug use in Turkey), Polis Akademisi, Doktora Tezi.
- Kurşun, H. (2021). Kentleşme, Göç ve Suç İlişkisi Bağlamında Madde Bağımlılığı: Gaziantep Örneği (Substance addiction in the context of urbanization, migration and crime: A Case Study of Gaziantep), Doktora Tezi, İstanbul T.C. Maltepe Üniversitesi.

- Mutlu, E. (2013). Madde Bağımlılığında Ailenin Rolü (The Role of Family in Substance Addiction). *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 0 (2), 13-17.
- Mutlu E. (2018), Madde Bağımlılığı ve İnsan Evrimi (Substance Addiction and Human Evolution). *Bağımlılık Dergisi*, 19(1), 17-22.
- Nergiz, H. (2018). Ergen ve Gençlerde Madde Kullanımını ve Bağımlılığını Ele Alan Ulusal Lisansüstü Tezlerin İncelemesi (Review of National Graduate Theses on substance use and Addiction in adolescents and Youth). *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 6 (16), 29-43.
- Noyan. C.O. & Şengezer, T. (2018), Alkol ve Madde Kullanımı (Alcohol and substance use). Aydoğan Ü, (Ed.). *Adolesan Sağlığı ve Sorunları. Türkiye Klinikleri*, 18-23.
- Okasha, T. A., & Hashem, R. E. (2021). Psychiatric Disorders in Children of Parents With Substance Addiction Disorder. *Addictive Disorders & Their Treatment*, 20 (3), 159-167.
- Ögel, K., & Topuz, A. (2004). Madde Kullanan Ergenler için Aile Eğitimi Kılavuzu (Guide to family Education for substance-using Adolescents), Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği ve Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi ÇEMATEM.
- Polat, G. (2014). Madde Bağımlılığı Tedavisinde Sosyal Hizmet Mesleği (Social work profession in substance abuse treatment), *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 30 (Ek sayı 2), 143-148.
- Rowe, C.I. & Liddle, H. A. (2007). Substance Abuse. *Journal of Marital and Family Therapy*, 29 (1), 97-120.
- Russell, B.S., & Tambling, R.R. (Et. al). (2022). Distress Among Parents of Individuals with Substance Use Disorders: Factors That Shape the Context of Care. *Int J Ment Health Addiction*, <https://doi.org/10.1007/s11469-022-00884-0>
- Sussman, S., & Ames, S. L. (2008). Substance Abuse Among Adolescents. *Substance Use & Misuse*, 43 (12), 1802-1828.
- Tarı Cömert, I & Ögel, K. (2014). Madde Kullanan Ergenlerin Bağlanma Stilleri (Attachment Styles of adolescents who use substances). *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 1(1), 9-40.

Taylan, H.H. (2018). Madde Bağımlılığı Sürecinde Ailenin Rolü (The role of the family in the substance abuse process), *Madde Bağımlılığı ve Aile*, Yusuf G. (Ed.). Akademisyen Yayınevi.

Tektaş Soy İ. & Kocataş, S. (2020). Madde Bağımlılığı Tanısı Almış Bireylerde Benlik Saygısı ve Sosyal Dışlanma Algıları Arasındaki İlişki (The relationship between Self-esteem and Social Exclusion perceptions in individuals diagnosed with substance abuse), *EGEHFD*, 36 (2), 73-86.

UNODC (2021). World Drug Report.

Ural, A., & Kılıç, İ., (2011). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, Detay Yayıncılık.

Vakalahi HF. (2001). Adolescent Substance Use and Family-Based Risk and Protective Factors: A Literature Review. *Journal of Drug Education*, 31 (1), 29-46. doi:[10.2190/QP75-P9AR-NUVJ-FJCB](https://doi.org/10.2190/QP75-P9AR-NUVJ-FJCB)

Yaman, M. (2014). Uyuşturucu Madde Bağımlısı Gençlerin Aile İçi İlişkilere Yönelik Görüşleri: Esenler-Bağcılar Örneği (Opinions of young people addicted to drugs on family relationships: A Case Study of Esenler-Bağcılar). *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 1 (1), 99-132.

Yeşilay (2023). Madde Bağımlılığı Nedir?, <https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/madde-bagimliliği>, erişim:16.03.2023.

Yılmaz, S. (2022). 2016-2019 Yılları Arasında Diyarbakır'da Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Arındırma ve Rehabilitasyon Merkezinde Tedavi Gören Olguların Sosyodemografik Özelliklerinin İncelenmesi (Examination of the sociodemographic characteristics of the cases treated in the treatment center for child Adolescent substance Addiction purification and Rehabilitation in Diyarbakır between 2016-2019). Tıpta Uzmanlık Tezi, Dicle Üniversitesi.

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale 5 yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazarlar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırmada Sakarya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü bünyesinde yürütülen “Bireyleri Madde Bağımlılığına İten Sebepler,

Çözümler ve Madde Bağımlılığından Koruyucu, Önleyici Ve İyileştirici E-Öğrenme Platformu” konulu araştırma projesinin verileri kullanılmıştır. Bu makale ilgili projenin araştırma boyutunun bilimsel çıktısıdır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Madde Bağımlısı Bireylerin Aile Profili” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlâllerde “*Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.